Гаррі Гаррісон

Білл – герой галактики

Роман

З англійської переклав Олександр Коваленко

КНИГА ПЕРША

Розділ І

Білл так і не збагнув, що виною всьому — секс. Якби сонце того ранку не пекло так безжально, зависнувши у мідному небі Фігерінадона II, і, якби він не уздрів білі, немов цукор, і широкі, як подушки, сідниці Інги-Марії Каліфігії, коли вона милася в струмку, тоді він, можливо, думав би більше про оранку, а не про жіночу стать, і мабуть дотяг би борозну до пагорба, перш ніж почув звабливу музику. Вона лунала з шляху. Якби Білл її не почув, то все його життя пішло б зовсім-зовсім інакше. Та він почув її, відпустив чепіги плуга, який тяг робомул, обернувся, і подих йому перехопило від подиву.

Перед його очима постало казкове видовище. Парад відкривав робот-оркестр — дванадцяти футів заввишки, невідпорний у своєму чорному ківері, під яким ховалися потужні гучномовці. Позолочені стопи його ніг гупали по землі, а три десятки рук вправно водили смичками, бринькали струнами, натискали клавіші сили-силенної музичних інструментів. Бравурний марш хвиля за хвилею вливав піднесення, і навіть Біллеві дебелі селянські ноги, взуті в постоли, не могли встояти спокійно, коли сяючі чоботи десятка солдатів у бездоганному порядку промарширували по шляху. На їхніх грудях, обтягнутих червоними мундирами, видзвонювали медалі, і, звісно, у світі не могло бути шляхетнішого видовища. Позаду крокував сержант, величний у своїх

нашивках овець, глядачі попрямували до нього; усі,за винятком Білла, якого з натовпу вихопила могутня рука.

— Слухай, я припас тут для тебе,— мовив сержант, подаючи йому заздалегідь приготовану склянку, так начинену обезволюючими наркотиками, що ті викристалізувалися на денці.— Ти міцний хлопець, і, як я бачу, не рівня всім цим селюкам. Школи не замислювався над кар'єрою в армії?

— Я не військовий тип, шержанте... — з трудом пробелькотів Білл і сплюнув — щось наче зв'язувало йому язик, і в голові був суцільний туман. Тільки завдяки своєму міцному здоров'ю він після добрячої дози наркотику і інфразвуку не втратив свідомості. — Не військовий тип. Моя найзаповітніша мрія — стати добрим оператором механічного угноєння, і я вже майже скінчив заочний курс...

— То нікчемна робота для такого розумного хлопця,— мовив сержант і поплескав його по руці, щоб помацати м'язи. Сталеві. Він ледве стримався, щоб не відтягти вниз Біллову губу і перевірити стан його корінних зубів. Потім. — Облиш цю роботу тим, хто полюбляє її. Жодних шансів на підвищення. Тоді як для кар'єри зоряного піхотинця не існує меж. Хіба гранд-адмірал Пфлунгер не пройшов крізь ракетні дюзи, як мовиться, від новобранця до гранд-адмірала? Як тобі це подобається?

— Це має подобатись містерові Пфлунгеру, але, гадаю, що бути угноювачем приємніше. Ой, мене хилить у сон. Мабуть, я приляжу.

— Тільки після того, як побачиш оце, звичайно, якщо твоя ласка,— мовив сержант, показуючи на велику книгу, яку тримав відкритою крихітний робот. — Одяг робить чоловіка, і більшість чоловіків згоріли б від сорому, якби на них був такий мішкуватий комбінезон, як на тобі, або такі шкарбани. Навіщо виглядати так, коли можна виглядати ось як?

Біллеві очі простежили за товстим пальцем і побачили кольоровий малюнок у книзі, де, завдяки зловживанню чудесами технології, у постаті, вбраної у червоний мундир піхотинця, було його обличчя. Сержант гортав сторінки, і на кожному Новому малюнку мундир був трохи пишніший, звання вище. На останньому було зображено гранд-адмірала, і Білл вирячився на своє обличчя під шоломом із плюмажем, з тонкими зморшками довкола очей і дженджикуватими, торкнутими сивиною вусами, та однаково, незаперечне його.

— Так ти виглядатимеш,— шепотів сержант йому на вухо,— коли піднімешся по сходинках успіху. Хочеш приміряти мундир? Кравець!

Коли Білл розкрив рота, щоб заперечити, сержант тицьнув туди сигару і, перш ніж Білл устиг виштовхнути її назад, підкотився робот-кравець, обгорнув його рукою із ширмою й роздягнув догола.

— Гей, гей!.. — гукнув Білл.

— Це не боляче,— мовив сержант, просунувши за ширму свою велику голову й уп'явши очі у м'язисту Біллову статуру. Тоді ткнув пальцем у Біллеві груди (скеля!).

— 0х1 — зойкнув Білл, коли кравець висунув холодну указку і став тикати нею, знімаючи розміри. Щось зачвакало десь у глибині округлого тулуба і з отвора посередині тіла робота почав виповзати сяючий червоний мундир. За мить він був уже на Біллових плечах із застебнутими блискучими золотими ґудзиками. Потім на нього натягли розкішні сірі молескінові штани і лискучі високі чоботи. Білл захитався, коли ширму прибрали, а натомість розгорнули велике, у повний зріст дзеркало.

— Ах, як дівчата полюбляють форму,— мовив сержант,— і я не можу винуватити їх за це.

На мить Біллів погляд затьмарило видіння білих місяців Інги-Марії Каліфігії, а коли в очах йому проясніло, то виявилося, що його рука стискає перо і от-от підпише документ, який тримав перед ним сержант-вербувальник.

— Ні,— мовив Білл, трохи вражений власною твердістю. — Я справді не хочу. Оператор механічного угноювача...

— Ти отримаєш не тільки цю чудову форму, премію за призов і безкоштовне медичне освідчення, але й будеш нагороджений оцими гарними медалями. Сержант узяв пласку коробку, подану йому роботом, і розкрив її, щоб показати різнобарвний ряд стрічок і кружалець.

— Це — Почесна Призовна Нагорода,— урочисто виголосив він, пришпилюючи до широких Біллових грудей всіяну коштовними каменями туманність, підвішену до стрічки. — А ще: Імператорський Поздоровчий Оздоблений Ріг, Вперед до Переможної Зорі, Поздоровлення Від Матерів Загиблих Героїв і Невичерпний Ріг Достатку, який сам по собі нічого не дає, але гарний на вигляд і в ньому можна тримати презервативи.

Він відступив назад і захоплено оглянув Біллеві груди, які тепер було оздоблено стрічками, блискучим металом і стразами.

— Я просто не можу,— сказав Вілл. — Звичайно, я вдячний за пропозицію, але...

Сержант усміхнувся, готовий навіть до цього опору, і натис у себе на поясі кнопку, що приводила в дію запрограмовані гіпно-спіралі у підборах нових Біллових чобіт. Потужний невральний струм пробіг крізь контакти, Біллова рука здригнулася й підстрибнула — коли туман розвіявся перед його очима, він побачив свій підпис.

— Але ж...

— Ласкаво прошу до лав Зоряної Піхоти,— зареготав сержант, ляскаючи Білла по спині (міцній мов скеля) і відбираючи в нього перо. — ШИКУЙСЬ! — грізно вигукнув він, і рекрути посипалися з таверни.

— Що вони зробили з моїм сином,— заголосила Біллова матір, виходячи на базарний майдан; одну руку вона притискала до грудей, а другою тягла за собою меншого Біллового брата Чарлі. Чарлі заплакав і напудив у штани.

— Ваш син тепер битиметься для більшої слави імператора,— мовив сержант, підштовхуючи Білла до шеренги своїх вузькоплечих, з дегенеративними щелепами рекрутів.

— Ні! Не може бути... — схлипувала Біллова мати, рвучи на собі сиве волосся. — Я бідна вдова, він моя єдина опора... ви не маєте права!..

— Мамо... — почав Білл, але сержант заштовхнув його назад у шеренгу.

— Будьте мужні, пані,— сказав він.— Для матері не може бути більшої честі. —1 опустив їй ^в руку велику щойно викарбувану монету. — Ось вам призовна премія — імператорський шилінг,— я знаю: ваш син хоче, щоб ви отримали його. СТРУНКО!

Клацнувши підборами, незграбні рекрути випростали плечі й задерли підборіддя. На своє здивування Білл зробив те саме.

— Право-руч!

Єдиним вправним рухом вони повернулися після того, як командний робот передав наказ до гіпно-спіралей у чоботях.

— Кроком руш!

І вони рушили у такому досконалому порядку, що Білл, хоч як намагався, не міг ні обернути голову, ні востаннє помахати на прощання матері рукою. Вона зникла в далині, і лише один її останній пронизливий крик долинув крізь гупання солдатських чобіт.

— Прискорити ходу до 130 кроків на хвилину,— наказав сержант, поглядаючи на годинник, вживлений під ніготь його мізинця. — До станції, хлопці, залишилось десять миль і надвечір ми вже будемо в таборі.

Командний робот перевів свій метроном на одну поділку — чоботи прискорили ходу і чоловіки вмилися потом. Коли вони дісталися до вертольотної станції, вже опустилися сутінки; їхня червона паперова форма звисала клаптями, позолота зійшла з олов'яних ґудзиків і з пластикових чобіт вивіялося покриття, що відштовхувало пил. Вони виглядали не менш пошарпаними, змученими, запорошеними і жалюгідними, ніж відчували себе такими.

Розділ II

Білла розбудив не записаний на плівку звук сурми, а ультразвук, що йшов від металевої рами його ліжка і від якого в нього зацокотіли зуби. Білл скочив з ліжка і стояв, тремтячи, у сірих досвітніх сутінках. Оскільки було літо, підлогу охолоджували: у таборі імені Льва Троцького не місце для пестунчиків.

Посхоплювалися й інші рекрути — бліді, вони цокотіли зубами, і коли вібрація вщухла, вони похапали з ліжок свої роби, пошиті з мішковини й наждаку, квапливо натягли їх на себе, втисли ноги у великі фіолетові рекрутські черевики і, спотикаючись, повиходили назовні.

— Я тут, щоб зламати вашу волю,— пролунав грізний голос і, підвівши очі, вони затремтиш ще дужче, побачивши головного диявола цього пекла.

Старшина Убивайло Дренг був професіоналом від кінчиків наїжачених шпичаків його волосся до рифлених підошов начищених, мов дзеркало, черевиків. Він мав широкі плечі і вузькі стегна, але довгі руки звисали, покручені, немов у якогось антропоїда, кісточки пальців його велетенських кулаків були покраяні шрамами від тисяч вибитих зубів. Дивлячись на ці огидні форми, не можна було уявити, що життя їм дало ніжне жіноче лоно. Він не міг народитись: його мабуть створили на замовлення уряду. Найжахливішою була голова. Обличчя! Чуприна починалася усього на палець вище чорних кошлатих брів, що скидались на буйну паросту понад краєм чорних ям, де ховалися очі — у непроникливій пітьмі видно було лише, як жевріють червоні вогники. Ніс, кривий і розплющений над ротом, який нагадував ножову рану на розбухлому череві трупа, а поміж губів стирчали великі білі кровожерливі ікла; принаймні п'ять сантиметрів завдовжки, вони спочивали в канавках у нижній губі.

— Я — головний старшина Убивайло Дренг, і ви звертатиметесь до мене "сер" або "мілорд". Він став похмуро походжати перед шеренгою нажаханих рекрутів.

— Я ваша мама, і ваш тато, і цілий ваш всесвіт, і ваш природний ворог, і дуже скоро я примушу вас пошкодувати про той день, коли ви народилися. Я зламаю вашу волю. Коли я скажу: "Жаба",— ви стрибатимете. Я повинен зробити з вас піхотинців, а піхотинець неможливий без дисципліни. Дисципліна — це бездумне підкорення, втрата волі, абсолютний послух. Більше мені не треба...

Він зупинився перед Біллом, який тремтів не так сильно, як решта, і насупився.

— Мені не подобається твоє обличчя. Місяць нарядів на кухні по неділях.

— Сер...

— — Ще місяць за сперечання.

Старшина чекав, та Білл занімів. Він уже засвоїв перший урок, як стати добрим піхотинцем. Тримай язик на припоні. Убивайло рушив далі.

— Зараз ви ніщо інше, як бридкі, убогі, кволі шматки зіпсованої цивільної плоті. Я оберну цю плоть на м'язи, вашу волю на драглі, ваші мізки на машини. Ви станете зразковими піхотинцями, або я уб'ю вас. Дуже скоро ви почуєте розповіді про мене, жахливі історії про те, як я забив і з'їв рекрута, що не послухав мене.

Він зупинився і втупив у них погляд, а потім повільно, немов піднімалося віко труни, губи його розтулилися і склалися у потворну посмішку, а на кінчики білих ікол збігло по краплі слини.

— Ця історія правдива.

Стогін вихопився з лави рекрутів, і вони здригнулися, наче холодний вітер дихнув на них. Посмішка зникла.

— Зараз ми побіжимо на сніданок, але тільки після того, як я знайду двох бажаючих виконати невеличке завдання. Хтось уміє водити гелікар?

Двоє рекрутів у надії підняли руки, і він кивнув, щоб вони вийшли наперед.

— Гаразд, ви, обидва, ганчірки й відра за тими дверима. Вимийте вбиральню, поки решта снідатиме. У вас буде кращий апетит, коли настане обід.

Для Білла це був ще один урок, як стати добрим піхотинцем: ніколи не викликайся.

Дні навчання рекрутів спливали із жахливою летаргічною швидкістю. З кожним новим днем умови погіршувалися, а Білл дедалі виснажувався. Це здавалося неможливим, та все-таки було правдою. Цю муштру вигадував цілий гурт обдарованих садистів. Голови рекрутів поголили, щоб не порушувати одноманітність, а їхні статеві органи пофарбували оранжевим антисептиком, щоб відвадити ендемічних комах, їжа була теоретично поживна, але на диво огидна, і, коли помилково шматок м'яса було подано у придатному для споживання стані, його в останню мить виловили, а кухаря розжалували на два звання, їхній сон уривався тренувальними газовими атаками, а вільний час було заповнено доглядом за спорядженням. Сьомий день мав бути днем відпочинку, але всі вони дістали наряди, як і Білл, і цей день нічим не відрізнявся від решти.

У Цю третю неділю їхнього ув'язнення вони ледве волочили ноги наприкінці дня, перед тим, як світло погасне і їм врешті дозволять заповзти у жорсткі ліжка. Білл проштовхнувся крізь слабке силове поле, яке правило за двері і було так підступно зроблено, що мухи вільно залітали в казарму, а вилетіти звідти не могли. Після чотирнадцяти годин прибирання його ноги тремтіли від смертельної втоми, а шкіра на руках взялася зморшками і зблідла від мильної води, як у трупа. Він опустив свою куртку на підлогу, де вона залишилася стояти, заскорузла від поту, бруду й порохняви, й дістав з тумбочки свою бритву. В туалеті він покрутив головою, відшукуючи вільне місце на одному із дзеркал. На всіх них було великими літерами витравлено такі надихаючі сентенції, як: НЕ БОВКАЙ ЗАЙВОГО — ЧІНГЕРИ ПІДСЛУХОВУЮТЬ чи ЯКЩО БАЗІКАТИМЕШ, БУДЕ ТОБІ КАПЕЦЬ. Врешті він встромив штепсель бритви у розетку біля дзеркала з написом:

ХОТІВ БИ, ЩОБ ТВОЯ СЕСТРА ВИЙШЛА ЗА НЬОГО ЗАМІЖ? — і помістив своє обличчя у центр літери "О" в слові "нього". Червоні очі з чорними колами навколо дивились на нього з дзеркала, поки він водив бритвою по запалих щоках. Більше хвилини збігло, перш ніж зміст запитання проник у його розслаблений мозок.

— У мене немає сестри,— пробуркотів він. — А якби і була, чому б це їй хотілося побратися з ящіркою?

Це було риторичне питання, але на нього пролунала відповідь з протилежного кінця кімнати, з останньої душової кабіни в другому ряду.

— Не треба розуміти буквально — його вміщено тут, щоб ми сильніше ненавиділи цих брудних ворогів.

Білл підстрибнув на місці, бо ж гадав, що крім нього у вбиральні нікого немає, бритва сердито задзижчала і відхопила шматок його губи.

— Хто тут? Чому ти ховаєшся? — зойкнув він і впізнав скоцюрблену темну постать над купою взуття. — А, це усього-на-всього ти, Трудяга. Його злість щезла, і він. знову обернувся до дзеркала. Трудяга Бігер був такою невід'ємною частиною туалету, що часто забували про його присутність там. Місяцеликий, з нев'янучою усмішкою молодий чоловік, чиї червоні, мов яблука, щоки ніколи не губили свого рум'янцю і чия усмішка була така недоречна тут, у таборі імені Льва Троцького, що Кожен, хто бачив її, хотів тут-таки прибити Трудягу, але пригадував, що той божевільний. Він певно був несповна розуму, бо завжди допомагав своїм товаришам і викликався чергувати у вбиральні. Та й не тільки це: йому подобалося щоночі надраювати черевики усьому відділенню. Хоч коли б ви зайшли до казарми, Трудягу Бігера завжди можна було знайти за унітазами, де він у своїх володіннях, оточений горами взуття, з усмішкою на вустах наводив на черевиках полиск. Він не йшов звідти, навіть коли вимикали світло, працюючи при світлі ґнота, застромленого у бляшанку від вакси, а вранці прокидався раніше за всіх, закінчуючи свою добровільну роботу. Іноді, коли черевики були дуже вже брудні, він працював цілісіньку ніч. З усього було видно, що хлопець придуркуватий, але ніхто не хотів, щоб його забрали, бо він так добре дбав про взуття, і всі молилися, щоб він не помер від виснаження до закінчення курсу підготовки.

— Гаразд, якщо саме це вони хотіли сказати, чому б просто не написати:

"Сильніше ненавидь брудного ворога"? — поскаржився Білл. Він показав на протилежну стіну, на якій висів великий плакат з написом: "Знай ворога". Там на повний зріст було зображено чінгера метри зо два заввишки, який дуже скидався на вкритого лускою чотирирукого кенгуру з крокодилячою головою.

—Чия сестра захоче вийти заміж за таку почвару? І що воно може захотіти зробити з сестрою, окрім, як з'їсти її?

Трудяга востаннє тернув пурпуровий носак черевика і взявся до

наступного. На мить він насупився, щоб показати, наскільки серйозна ця думка.

— Ну, розумієш, вони не мали на увазі справжню сестру. Це просто частка психологічної війни. Ми повинні перемогти у війні. А перемогти можна тільки завзято б'ючись. А щоб битись завзято, наші солдати повинні ненавидіти ворога. Ось так. Чінгери — єдина в галактиці негуманоїдна раса, що піднялася над примітивним рівнем, тож природно ми маємо знищити їх.

— Чому це, побий грім, природно? Я не хочу нікого знищувати. Мені хочеться лише повернутися додому і стати оператором механічного угноювача.

— Господи, звісно я не маю на увазі тебе особисто! — Трудяга відкрив нову банку вакси заквацяними руками і занурив у неї пальці. — Я кажу про людську расу, так уже склалися обставини. Якщо ми не знищимо їх, вони знищать нас. Звісно, вони кажуть, що війна суперечить їхній релігії і вони б'ються лише для того, щоб захистити себе, і досі жодного разу не напали на нас. Та ми однаково не можемо їм вірити,

хоча це й правда. Одного чудового дня вони можуть змінити свою релігію або спосіб мислення, і що тоді буде з нами? Найкраще — знищити їх зараз.

Білл вимкнув свою бритву і умився теплою іржавою водою.

— І все-таки, по-моєму, напис не має сенсу. Гаразд, отже сестра, якої у мене немає, не вийде заміж за отаке. А як бути з оцим,— він показав на дощану підлогу, де було вирізано: НЕ ШКОДУЙ МИЛА — ВОРОГІВ

ДОВКОЛА СИЛА,— або оце,— напис над пісуаром виголошував: ШИРІНКУ ЗАСТІБАЙ — ШПИГУНІВ ВИКРИВАЙ.

— Забудемо на хвилину, що в нас тут немає жодної таємниці, вартої того, щоб заради неї простягнути руку, не те що подолати двадцять п'ять світлових років — як чінгер може бути шпигуном? Який грим треба накласти на двометрову ящірку, щоб видати її за рекрута? її не можна навіть замаскувати під Убивайла Дренга, хоча схожість між ними...

Світло згасло, і вимовлене уґолос ім'я наче викликало самого Убивайла:

по казармі прокотилося його ревіння.

— У койки! У койки! Хіба ви, вошиві бевзі, не знаєте, що точиться війна!

Білл спотикався-у пітьмі, що оповила казарму, яку тепер освітлювали лише Убивайлові червоні жевріючі очі. Він поринув у сон, ледве його голова торкнулася карборундової подушки, і, здавалося, минуло не більше секунди, коли сигнал побудки підкинув його з ліжка. За сніданком, поки він старанно краяв свій замінник кави на шматки, які можна було проковтнути, по телебаченню повідомили про важкі бої в секторі Бета Ліри з чимдалі більшими втратами. Стогін прокотився по

їдальні, коли це було оголошено: не від надмірного патріотизму, а тому, що будь-яка погана новина не віщувала нічого хорошого для них. Вони ще не знали, як саме вона вплине на їхнє життя, але очікували найгіршого. І не помилилися. Оскільки ранок був прохолодний, звичний понеділковий парад відклали до полудня, коли залізобетонний плац добряче прогріється і кількість випадків теплового удару сягне піка. Але то був тільки початок. З того місця, де він стояв по команді "струнко", Біллу було видно, що над трибуною тремтить марево від охолоджуваного повітря. Це означало, що приїде начальство. Запобіжник атомної рушниці видавив йому дірку в плечі, а на кінчик носа набігла і впала крапля поту. Краєм ока він міг бачити, як то там, то тут багатотисячні лави сколихувалися, коли падали непритомні, і чергові санітари тягли їх до очікуючих машин швидкої допомоги. Там їх клали в тіні від автомобілів, поки вони оговтаються і зможуть знову зайняти своє місце в лавах.

Потім оркестр ревнув: "Гей, піхото, чінгерам кінець!" — і за сигналом, переданим у підбори кожного чобота, ряди стали струнко в одну й ту саму мить, і тисячі рушниць зблиснули проти сонця. Штабний автомобіль командуючого — це було видно по двох зірках, намальованих на ньому — під'їхав до трибуни, і крихітна округла постать швидко проскочила крізь розпечене, немов у печі, повітря під захист кондиціонерів.

Білл ніколи не бачив його так близько, принаймні обличчя, хоча якось, вертаючись пізно ввечері після чергового наряду, він сподобився побачити, як генерал сідає в машину перед таборним театром. Принаймні Білл вважав, що то був він, хоча бачив його коротку мить, і то зі спини. Тому у нього про генерала склалося враження, як про велику спину, пересаджену крихітному мурашові. Врешті, він думав так про всіх офіцерів, бо рекрути не зустрічаються з офіцерами лід час початкової підготовки. Одного разу Білл добре розгледів молодшого лейтенанта біля кімнати чергового і пам'ятає, що в нього було обличчя. А ще був офіцер медичної служби, який стояв на відстані не більше тридцяти

метрів, коли читав їм лекцію про венеричні хвороби, але Біллеві пощастило — він сидів за стовпом і одразу заснув.

Коли оркестр змовк, антигравітаційні гучномовці злетіли над військом, і генерал звернувся до них. Те, що він говорив, мало кого могло зацікавити, а скінчив вій оголошенням про те, що, зважаючи на втрати, яких зазнали війська, їхній курс навчання буде прискорено, а саме цього вони й чекали. Потім оркестр заграв знову, і рекрути промарширували назад у казарми, переодяглися у свої власяниці і закрокували — тепер уже вдвоє швидше — на стрільбище, де стріляли з пластикових рушниць по пластикових опудалах чіигерів, які піднімалися з ям. Цілили вони погано, поки з ями не вискочив Убивайло Дренг: всі рекрути перевели свої рушниці на автоматичний вогонь, і жоден заряд не проминув цілі, а це дуже важко зробити. Потім дим розвіявся, і усмішки позмикали з їхніх облич, коли вони побачили, що то була лише пластикова копія Убивайла, тепер уже розірвана на дрібнісінькі шматочки, а оригінал з'явився у них за спинами, скреготнув іклами і дав кожному по місяцю нарядів.

— Людське тіло — це чудова річ,— казав Брудота Браун через місяць, коли вони сиділи довкола столу у Клубі Найнижчих Чинів й уминали сосиски — пластикова шкурина, набита вуличним сміттям,— запиваючи їх теплим водянистим пивом. Брудота Браун раніше пас гіз на рівнинах, і тому вони називали його Брудотою, бо всі знають, що ті пастухи роблять зі своїми гозамм. Він був високий, худорлявий, з обличчям, засмаглим до пергаментного кольору. Він рідко розмовляв, більш звиклий до споконвічної тиші рівнин, порушуваної тільки хрипкими криками неспокійної гози, але він був неабиякий мислитель, оскільки мав безліч часу для думок. Він міг розжовувати одну думку кілька днів, навіть тижнів, перед тим, як висловити її вголос, і поки він розмірковував над нею, ні на що не реагував. Він навіть дозволяв називати себе Брудотою, не виявляючи при цьому анінайменшого протесту: назвіть будь-якого іншого піхотинця брудотою і він тут-таки затопить вам у пику. Білл з Трудягою та іншими піхотинцями з Н-ського

відділення сиділи кружкома столу й аплодували і усміхалися, як завжди, коли Брудота щось казав.

— Розкажи ще, Брудотої

— Воно ще може говорити, а я гадав, що воно померлої

— Давай далі, чому тіло — це чудова річ?

Вони чекали у напруженому мовчанні, поки Браун відірве зубами кусень сосиски і, після безрезультатного прожовування, проковтне його із зусиллям, від якого сльози навернулися йому на очі. Він полегшив біль ковтком пива і заговорив.

— Людське .тіло — це чудова річ, бо, якщо воно не вмирає, то живе. Вони почекали ще трохи, поки збагнули, що він скінчив, а тоді взяли його на глуз.

— Хлопче, ти напханий брудом!

— Записуйся на офіцерські курси!

— Ха, а що це все-таки означає?

Білл знав, що це означає, але не сказав їм. У відділенні залишилося усього половина людей із тих, що почали навчання. Одного перевели, а решта були хто у госпіталі, хто у психіатричній лікарні, кого звільнили від військової служби по інвалідності. Або вмерли. Ті, хто вижили, утративши останній грам ваги, окрім кісток і сухожилків, відновили втрачену вагу, наростивши м'язи, і тепер повністю пристосувалися до режиму табору Льва Троцького, хоча ненавиділи його, як і раніше. Білл був у захваті від ефективності системи. Цивільних примушували складати різні екзамени, розподіляли їх по категоріях, манили обіцянками підвищити по службі чи дати підвищену пенсію, одне слово,

придумували тисячі способів, щоб обмежити їхню віддачу. А як легко справлялися з цим в армій Тут просто убивали слабких і використовували тих, хто виживав. Він поважав систему. Хоча ненавидів її, як і раніше.

— Ви знаєте, що мені треба? Мені потрібна жінка,— мовив Потвора Потворсвей.

— Не кажи гидоти,— враз застеріг його Білл: він був хлопець вихований.

— Я не кажу гидоти! — заскиглив Потвора. — Я ж не кажу, що хочу залишитись на понадстрокову службу або, що вважаю Убивайла людиною, чи ще щось подібне. Я лише сказав, що мені потрібна жінка. Хіба цього не потребує кожен з нас?

— А мені потрібно випити,— сказав Брудота Браун; хильнувши зневоложеного пива, він здригнувся і випустив його крізь зуби довгою цівкою на бетонну підлогу, де пиво одразу випарувалося.

— Згоден, згоден,— сказав Потвора, киваючи своєю вкритою бородавками головою із скуйовдженим волоссям. — Мені потрібна жінка і випивка. Врешті, що ще може бажати солдат у звільненні? — додав він майже жалісно.

Вони обмірковували це довго, але не могли придумати, чого їм іще б по-справжньому хотілося. Трудяга Бігер виглянув з-під стола, де він завзято начищав чобіт, і сказав, що йому треба ще вакси, але на нього не звернули уваги. Навіть Вілл, розмірковуючи над цією проблемою, не міг згадати нічого іншого, крім цих двох нерозривно пов'язаних речей. В нього залишилися лиш туманні спогади про інші бажання, які вабили його, коли він ще був цивільним.

— Господи, нам доведеться чекати всього сім тижнів до першого звільнення,— озвався з-під столу Трудяга і тут же тихенько зойкнув: усі стусанули його ногами.

Та хоч як повільно повз суб'єктивний час, об'єктивний годинник працював без затримки, і зрештою один по одному минули усі сім тижнів, їх заповнювали вкрай необхідні рекрутові справи: багнетний бій, стрільби, венеричний огляд, політінформації, стройова підготовка, хорові співи, вивчення військового статуту. Цим статутом їх з жахливою регулярністю натаскували двічі на тиждень, і то була справжня мука, бо він навіював непереборну сонливість. Почувши перші звуки хрипкого, монотонного голосу, що лунав з магнітофона, голови починали хилитися. Та кожен стілець у класі було з'єднано з комп'ютером, який тримав під контролем мозкові хвилі бідолашних піхотинців. Щойно хвилі альфа засвідчували про перехід від неспання до дрімоти, потужний заряд струму пропускався крізь сонні сідниці, і їхній власник прокидався від болю. Ця сповнена затхлими запахами аудиторія перетворювалась на тьмяно освітлену камеру тортур, де лунали монотонний нудний голос і різкі крики електрифікованих схилених голів, які час від часу підстрибували від болю.

Слухачі пускали повз вуха слова про ті страшні покарання і вироки, які передбачав кодекс за найневинніші злочини. Кожен знав, що зрікся усіх людських прав, підписавши контракт, і перелік втрачених можливостей не цікавив їх ані крапельки. По-справжньому їх захоплював лише лік годин, які відокремлювали їх від того моменту, коли вони отримають своє перше звільнення. Ритуал, за яким видавалася ця нагорода, був надзвичайно принизливий, але вони на інше й не сподівалися, ладні пожертвувати останніми крихтами самоповаги в обмін на клапоть пластику. Після завершення цього обряду починалася бійка за місце в монорельсовому поїзді, чия колія пролягала по заряджених електрикою підпорах, які здіймалися над десятиметровою загорожею з колючого дроту, і опускалася у Лейвілі— невеличкому фермерському містечку.

Перед тим, як збудували табір Льва Троцького, це було сільськогосподарське місто, і коли рекрутів не пускали в звільнення, воно жило своїм споконвічним життям. Решту часу амбари й комори стояли зачинені, а натомість відкривалися шинки і бойовища. Одні й ті самі приміщення використовувалися для зовсім інших потреб. Як тільки перший відпускник прибував на станцію, ясла оберталися на ліжка, продавці ставали сутенерами, касири і далі виконували свої обов'язки — проте ціни злітали вгору,— а конторки заставлялися пляшками і правили за стопки барів. В одну із таких установ, моргшинок, і завітав Вілл зі своїми друзями.

— Що будете пити, хлопці? — запитав завжди усміхнений власник бару "Останній спочинок".

— Подвійну порцію "Бальзамічної рідини",— замовив Брудота Браун.

— Без жартів,— попередив господар, усмішка на мить зникла з його обличчя, коли він узяв пляшку, на якій яскраву етикетку "Справжнє віскі" було наклеєно на витравлений напис "Бальзамічна рідина". — Будь-який непорядок — і я гукну військову поліцію,— усмішка знову заграла на його вустах, коли гроші поклали на стойку. — Чим будете труїтися, панове?

Вони сіли до вузького довгого столу, з мідними ручками по боках, і з блаженною полегкістю відчули, як етиловий спирт потік по їхніх засушених горлянках.

— Я зовсім не пив, аж поки попав у військо,— мовив Білл, відсьорбнувши на чотири пальці "Старої Печінкової Отрути" і підставляючи склянку, аби йому налили ще.

— Тобі й не треба було,— сказав Потвора, наливаючи.

— Це вже точно,— мовив Брудота Браун, із задоволенням облизуючи губи і знову підносячи склянку до губів.

— Боже,— мовив Трудяга Бігер, обережно сьорбаючи через край своєї склянки. — Смаком воно нагадує суміш цукру, тирси, різних ефірів і багатьох спиртів.

— Пий,— наказав Брудота, присмоктавшись до шийки пляшки. — Усе це піде тобі на користь.

— А тепер я хочу жінку,— виголосив Потвора і зчинилася метушня; вони застрягли в дверях, намагаючись вийти усі разом. Раптом хтось вигукнув:

"Дивіться!" — вони обернулися й побачили, що Трудяга не вставав з-за столу.

— Жінка! — мовив Потвора таким голосом, як кажуть "їсти!", підкликаючи собаку.

Клубок чоловіків заворушився при одвірку, перебираючи ногами. Трудяга не зрушив з місця.

— Мабуть, мені краще залишитися тут,— мовив він з усмішкою ще простакуватішою, ніж завжди. — А ви, хлопці, йдіть.

— Тобі погано. Трудяго?

— Чудово себе почуваю.

— Хіба ти не досяг статевої зрілості?

— Ні, не те...

— Що ти робитимеш тут?

Трудяга засунув руку під стіл і витяг звідти полотняну торбу. Він розкрив її і показав, що вона напхана великими пурпуровими черевиками.

— Краще я почищу взуття.

Вони повільно йшли по дерев'яному тротуару.

— Щось негаразд із Трудягою,— сказав Білл, але ніхто йому не відловів.

Всі озирали вулицю, просякнуту хтивістю, дивилися на яскраву вивіску, що звабливо вилискувала червоним світлом.

"Відпочинок космонавта" — сповіщала вона. "Безперервне стриптиз-шоу" і "Найкращі напої", а далі "Окремі кімнати для гостей та їхніх приятелів". Вони прискорили ходу. На фасадній стіні "Відпочинку космонавта" було розміщено вітрини з броньованого скла, за яким можна було побачити тримірні зображення дбайливо вбраних (браслети і вузенькі бікіні) артисток, а далі їх же голих (без браслетів і купальників).

Білл розчаровано зітхнув, показуючи на маленький напис, що майже загубився серед багатства жіночих персів..

Там було написано: "Тільки для офіцерів".

— Проходьте,— пробурчав поліцейський і штовхнув їх своїм електронним кийком. Вони почовгали далі.

Наступний заклад приймав чоловіків усіх рангів, але за вхід треба було заплатити сімдесят сім кредиток — більше, ніж вони мали на всіх. Після цього знову замиготіли написи "Тільки для офіцерів", аж поки кінчилася бруківка і вогні залишилися позаду.

— Що це?"— спитав Потвора, чуючи звук голосів, які долинали з темного завулка.

Придивившись, вони розгледіли чергу піхотинців, початок якої губився з поля, зору за далеким рогом вулиці.

— Що це? — перепитав він в останнього чоловіка в черзі.

— Бордель для нижніх чинів. І не пробуй пройти без черги. Назад, назад. Вони тут же вишикувалися — Білл став останнім, але ненадовго. Посувалися повільно, а нові піхотинці підходили і ставали за ними. Ніч була холодна, і він часто прикладався до пляшки, щоб підтримати сили. 'Розмов майже не вели, а в міру просування до освітленого червоним входу паузи ставали довші. Двері розчинялися й зачинялися через рівні проміжки часу, і Біллеві товариші один по одному зникали за ними. Врешті настала і його черга, двері відчинилися, і він уже ступив наперед, коли завили сирени, і їфемезний поліцейський з великим черевом стрибнув між Біллом і дверима.

— Терміновий сигнал вертатися. Усім назад на базу! — загорлав він. У Білла вихопився здавлений стогін — всі його надії пішли прахом,— і він стрибнув уперед, але легенький дотик електронного кийка відкинув його назад. Його потягли, напівнепритомного, затиснутого поміж тілами; сирени ревли, а штучне північне сяйво утворило в небі напис: "До зброї!!!" — великими вогненними літерами, кожна у сотню миль завдовжки. Хтось випростав руку і підтримав Білла, коли він уже сповзав додолу, де б його затоптали пурпурова черевики. То був його старий приятель Потвора, на його обличчі грала пересичена самовдоволена усмішка. Білл зненавидів його і хотів ударити. Та, перш

ніж він замірився кулаком, натовп затягнув їх у вагон монорельсової залізниці, що помчав їх крізь ніч і вивергнув у таборі Льва Троцького. Він забув про свою злість, коли лапиську Убивайла Дренга витягло його з натовпу.

— Пакуй свої манатки,— проскреготів він. — Вас відправляють на фронт.

— Вони не можуть нас відправити — ми ще не підготовлені.

— Вони можуть чинити що хочуть, і звичайно так і роблять. Славна космічна битва наближається до свого переможного завершення, і втрати сягнули чотирьох мільйонів плюс-мінус сотня тисяч. Вимагається поповнення, тобто ви. Підготуйся до посадки на космічний корабель негайно, а може, й раніше.

— Ми не можемо, у нас немає космічного спорядження! Склади...

— Усі тиловики вже відлетіли.

— їжа...

— Кухарі і допоміжний особовий склад уже в космосі. Оголошено

тривогу. Усіх людей, без яких можна обійтись, посилають у космос. Можливо,на смерть. — Він скреготнув іклами і обдарував їх бридкою посмішкою. — А я, тим часом, залишусь тут, щоб навчати поповнення для вас.

Пневматична пошта викинула капсулу, і коли він розкрив її і прочитав повідомлення, усмішка повільно розтанула на його обличчі.

— Вони відправляють мене також,— глухим голосом сказав він.

Розділ III

89 672 899 рекрутів уже пройшли через табір імені Льва Троцького і були відправлені в космос, тож механізм був відлагоджений і працював без затримки, хоча цього разу він пожирав самого себе, як змія ковтає свій хвіст. Білл і його приятелі були останніми з рекрутів, і одразу за ними змія почала перетравлювати себе. Після того, як їм обкарнали чуб і пропустили крізь ультразвуковий зневошувач, перукарі накинулися один на одного і тут же, в кімнаті, заповненій пасмами волосся, клаптями вус, шматками шкіри, зрошеної краплями крові, вони обстриглися й поголилися, а потім затягли за собою в ультразвукову камеру й оператора. Санінструктори ввели собі сироватку проти ракетної лихоманки і космічної хвороби, бухгалтери видали собі розрахункові книжки, а наглядачі за посадкою заштовхували один одного по трапах у ракети. Дюзи запрацювали, живі стовпи вогню, немов червоні язики, лизали плити космодрому, спалюючи трапи, що було чудовим піротехнічним видовищем, оскільки оператори трапів теж були на борту. Грім від космічних кораблів луною прокотився нічним небом, полишаючи табір імені Льва Троцького, темне й мовчазне місто-привид, де уривки щоденних наказів і списки людей, на яких було накладено дисциплінарне стягнення, шурхотіли й облітали під вітром з дощок об'яв, танцювали по пустельних вулицях і врешті прилипали до галасливих яскраво освітлених вікон офіцерського клубу, де у розпалі була грандіозна пиятика, яка проте викликала багато нарікань учасників, бо вони змушені були обслуговувати себе самі.

Вище й вище здіймалися транспортні кораблі, прямуючи туди, де зібрався великий флот міжзоряних дредноутів, що затьмарювали сузір'я над головою, новий флот, наймогутніший з будь-коли збудованих у галактиці, такий новий, що кораблі ще й досі будувалися. Зварка спалахувала яскравими вогниками, а гарячі заклепки прокладали траєкторії по небу, втрапляючи в свої гнізда. Плями світла позникали після того, як один велетенський міжзоряний дредноут було завершено і по радіомережі залунали пронизливі крики робітників, яких, замість

того, щоб залишити на корабельні, примусили піти служити на щойно збудований ними ж корабель. Це була тотальна війна.

Вілл, спотикаючись, пройшов по пластиковій пружній трубі, що з'єднувала транспорт з космічним дредноутом, і опустив свої речі перед головним старшиною, який сидів за столом у шлюзі, що більше скидався розмірами на ангар. Або, точніше кажучи, спробував їх опустити, але, оскільки тут не було сили тяжіння, мішки зависли в повітрі, а коли він штовхнув їх до підлоги, то злетів сам, бо тіло, яке вільно падає, так би мовити, перебуває у вільному падінні, а все, що важить, ваги не має, і будь-яка дія викликає рівну їй протидію чи щось подібне. Старшина підвів очі, забурчав і притяг Білла назад до столу.

— Покинь ці свої незграбні витівки, хлопче. Ім'я?

— Білл, пишеться з двома "л".

— Біл,— пробуркотів старшина, облизуючи кінчик олівця, а потім записуючи ім'я в корабельний реєстр округлими нерозбірливими літерами. — Дві "л" тільки для офіцерів, бевзю, знай своє місце. Яка в тебе кваліфікація?

— Рекрут, некваліфікований, ненавчений, страждаю на космічну хворобу.

— Гаразд, не наблюй тільки тут, для цього в тебе є своя каюта. Тепер ти — запобіжниковий шостого класу, некваліфікований. Спускайся у відсік 34Ж-89Т-001. Рушай. І тримай цей клятий мішок у себе над головою.

Не встиг Вілл знайти свою каюту і кинути речі на койку, де вони зависли на висоті п'яти сантиметрів над бувшим в ужитку азбестовим матрацом, як увійшов Трудяга Бігер, а за ним Брудота Браун і натовп

незнайомих чоловіків: у декого з них в руках були зварювальні апарати, а на обличчях сердитий вираз.

— А де Потвора і решта відділення? — спитав Білл.

Брудота знизав плечима і припнув себе до койки, щоб трохи поспати. Трудяга розкрив одну із шести сумок, які завжди носив із собою, і дістав кілька черевиків, щоб почистити.

— А ти врятувався? — пролунав з іншого боку кубрика голос, сповнений почуття.

Білл підвів очі і здригнувся. Кремезний піхотинець, який стояв там, ткнув на нього велетенським пальцем.

— Ти, брате, ти врятувався?

— На це питання важкувато відповісти,— пробурмотів Білл, нахиляючись, щоб закріпити свою сумку, і сподіваючись, що чоловік піде. Але той залишився і, навпаки, підійшов і сів на Біллову койку. Білл спробував не звертати на нього уваги, але це було важко зробити, бо той мав ледве не два метри зросту, могутні м'язи і сталеву щелепу У нього була чудова синювато-чорна шкіра, яка викликала і Білла заздрість, бо його власна була рожева з сірим відтінком. Оскільки корабельна форма була того самого відтінку чорного кольору, то він був наче висічений із одного шматка, з дуже ефектною яскравою усмішкою і пильним поглядом.

— Вітаю вас на борту "Фанні Хілл",— мовив він і приязно потис Біллову руку, мало не розтрощивши йому кісточки пальців. — Старшої гранд-дами цього флоту, введеної в дію майже тиждень тому. Я — преподобний запобіжниковий шостого класу Тембо, а судячи з напису на твоїй сумці, бачу, що тебе .звуть Біллем, і, оскільки ми служимо на

одному й тому ж судні, Білле, будь ласка, зви мене Тембо. Тож у якому стані твоя душа?

— Останнім часом я майже не мав нагоди замислитись над цим... Мабуть, що так. Адже ти щойно скінчив курс навчання, а відвідування церкви під час військової підготовки карається трибуналом. Але все це вже позаду, і ти можеш врятуватися. Дозволь спитати про твоє віросповідання?

— Моя родина належить до фундаменталістських зороастрійців, тож...

— Забобони, мій хлопче, суцільні забобони. Це рука долі звела нас на цьому кораблі, і у твоєї душі з'явиться єдиний шанс урятуватися з геєни вогненної. Ти чув коли-небудь про Землю?

— Я полюбляю просту їжу...

— Це планета, мій хлопче,— дім людської раси. Дім, з якого ми всі вийшли. Уяви собі: зелений, прекрасний світ. Коштовний камінь Всесвіту. — Тембо витяг з кишені крихітний проектор, і на перегородці з'явилися кольорові зображення планети, що величаво плинула у просторі, загорнута у білі хмари. Раптом сліпуча блискавка прорізала хмари, і вони закипіли, завирували, а поверхня планети спотворилася глибокими вирвами. З маленького динаміка долинуло відлуння далекого грому. — Але війна виникла між синами людини, і вони познищували один одного силою атому, і Земля застогнала, і страшне було знищення. І коли, врешті, блискавки згасли, то на півночі була смерть, на заході була смерть, на сході була смерть: смерть, смерть, смерть. Розумієш, що це означає? — голос Тембо, повний натхнення, ніби завмер у польоті, чекаючи відповіді на це риторичне запитання.

— Я не зовсім певен,— мовив Білл, копирсаючись у своїй сумці. — Я походжу з Фігерінадону II, а це тихе місце...

— Але смерті не було на півдні! Чому пощадили південь? — питаю я тебе. А тому, що за заповітом Самеді усі брехливі пророки, брехливі релігії і брехливі боги мають зникнути з лиця Землі і залишиться єдина справжня віра. Перша Реформована Шаманська Церква...

Головний штаб дав про себе знати: пронизливий сигнал тривоги було настроєно на резонансну частоту людського черепа, тож кістки вібрували так, наче галова перебувала всередині могутнього дзвону, і при кожному його ударі в очах темніло. Усі повибігали в коридор, де звук був не такий сильний і де сержанти чекали, щоб розганяти їх по місцях. Білл піднявся слідом за Трудягою Бігером по слизькій драбині і випірнув із люка в підлозі відсіку, де зберігались запобіжники. З усіх боків їх оточували стелажі з запобіжниками, а вгорі від стелажів простягалися кабелі в руку завтовшки: звиваючись, вони тяглися до стелі і зникали в ній. Перед стелажами на однаковій відстані були круглі отвори десь із фут діаметром.

— Моє вступне слово буде коротким: хай тільки хто-небудь не послухається мене, і я особисто спущу його голову в найближчий люк. — Брудний палець показав на один із отворів, і вони впізнали голос свого нового начальника. Він був нижчий, ширший і товщий за Убивайла, та між ними була якась генетична схожість, тож помилитись було неможливо. — Я запобіжниковий першого класу Сплін. Я візьму вас, підлих слимаків, і перетворю на висококваліфікованих і вправних запобіжннкових або повкидаю у найближчий люк. Ця технічна спеціальність вимагає високої підготовки і вправності; звичайно потрібен рік, щоб оволодіти нею, але точиться війна, і ви або навчитесь робити те, що вимагається, або ремствуйте на себе. Я вам зараз покажу. Тембо, вийти вперед. Стенд 19Ж-9 — не надходить струм.

Тембо клацнув підборами і завмер по команді "струнко" перед стендом. По обидва боки від нього тяглися запобіжники: білі керамічні циліндри у фут діаметром і п'ять заввишки, півцентнера вагою. Десь посередині їх оперезували червоні кільця.

Запобіжниковий першого класу Сплін поплескав рукою по кільцю.

— Кожен запобіжник має отаке червоне кільце, яке називається залобіжниковим поясом і має червоний колір. Коли запобіжник перегорає, пояс стає чорний. Не думаю, що ви запам'ятаєте це одразу, але це у ваших підручниках, а ви знатимете їх напам'ять ще до того, як я вирішу, що ви чогось навчились, або начувайтесь. Тепер я вам покажу, що треба робити, коли перегорає запобіжник. Тембо, цей запобіжник перегорів! Давай!

— Ух! — крикнув Тембо, стрибнув до запобіжника і обхопив його обома руками. —Ух! — знову вихопилося в нього, коли він вирвав його із затискача, і ще одне "Ух!", коли опускав у люк. Тоді, й далі ухаючи, він дістав новий запобіжник із стелажа і втиснув його на місце, а потім, востаннє ухнувши, став струнко.

— Так це робиться — по розділах, як і належить солдатові і як ви будете це робити, або начувайтеся.

Залунало глухе гудіння, що нагадувало звук відрижки.

— Це сигнал на обід, тому я зроблю перерву, а ви, поки їстимете, поміркуйте над тим, що вам належить вивчити. Розійтись!

Інші піхотинці вже поспішали по коридору, і вони рушили слідом за ними у корабельне черево.

— Гей, як ви гадаєте, нас тут годуватимуть краще, ніж у таборі? — спитав Трудяга, збуджено облизуючи губи.

— Просто неможливо, щоб іжа була гіршою,— мовив Білл, і вони стали у чергу, яка вела до дверей з написом "Об'єднана їдальня № 2". — Будь-яка зміна на краще. Врешті, хіба ми тепер не у бойовій готовності? Ми повинні йти у бій здорові — так записано в статуті.

Черга посувалася вперед нестерпно повільно, але приблизно через годину вони стояли перед дверима. За ними був утомлений нарядчик у засмальцьованій, вкритій мильними плямами робі: він подав Біллеві жовту пластикову чашку зі стелажа. Білл пройшов далі й опинився перед голою стіною, з якої стирчав кран без вентиля. Товстий кухар у великому білому кухарському ковпаку і брудній майці стояв біля крана і махав йому ополоником.

— Підходь, підходь, ти що, ніколи раніше не їв? Чашку під кран, особистий жетон в отвір, натискай!

Білл поставив чашку, як йому сказано, і побачив вузьку щілину в металевій стіні якраз на рівні очей. Його особисті жетони висіли на шиї, і він заштовхнув один у проріз. Щось задзижчало, і з крана потекла тонесенька цівка жовтої рідини, наповнивши чашку до половини.

— Наступний! — вигукнув кухар і відштовхнув Білла, щоб звільнити місце для Трудяги.

— Що це? — спитав Білл, втупившись у чашку.

— Що це! Що це! — розлютився кухар, багровіючи. — Це — твій обід, йолопе! Це — абсолютно хімічно чиста вода, у якій розчинено 18 амінокислот, 16 вітамінів, 11 мінеральних солей, ефір жирної кислоти і глюкоза. Чого ж іще ти чекав?

— Обід?.. — ще на щось сподіваючись, мовив Білл, і все попливло у нього перед очима" коли ополоник із силою опустився йому на голову. — Можна те саме, але без ефіру жирної кислоти? — у надії спитав він, але його виштовхнули у коридор, де до нього приєднався Трудяга.

— Гей,— мовив Трудяга. — Тут є всі харчові елементи, необхідні для підтримання життя. Хіба не диво?

Білл відсьорбнув зі своєї чашки і гірко зітхнув.

— Дивись,— сказав Тембо, і, коли Білл обернувся, на коридорній перегородці з'явилося спроектоване зображення. На ньому була туманна твердь, в якій крихітні постаті їздили на хмарах. — Пекло жде тебе, хлопче, якщо не врятуєшся. Відвернися від своїх забобонів, бо Перша Реформована Шаманська Церква прийме тебе з розпростертими обіймами, зійди в її лоно і знайди своє місце на небі по праву руку від Самеді. Сідай поруч із Мандонгом, Бакалу і Зандором, які з радістю привітають тебе.

Проектоване зображення змінилося, хмари зблизилися, а з невеличкого гучномовця запищав божественний хор у супроводі барабанів. Тепер постаті було ясно видно: усі темношкірі, в білих хламидах, на спинах великі чорні крила. Вони усміхалися й махали один одному руками, коли їхні хмари пролітали одна повз одну, при цьому вони енергійно наспівували і били у маленькі тамтами. То було чудове видовище, і Біллеві очі зволожилися.

— Струнко!

Гавкітливий голос посилився луною від стін коридора, і піхотинці розправили плечі, клацнули підборами і втупилися перед себе. Божественний хор замовк, і Тембо сунув проектор собі в кишеню.

— Вільно,— наказав першого класу Сплін, і вони побачили його, а за ним двох озброєних поліцейських — особистих охоронців офіцера.

Білл знав, що то офіцер, бо в них був курс по упізнаванню офіцерів, а крім того, на стіні вбиральні висів плакат "Знай своїх офіцерів", і він мав нагоду ознайомитися з ним під час епідемії дизентерії. Нижня щелепа в нього відвалилася, коли офіцер пройшов так близько, що його можна було торкнути, а тоді зупинився перед Тембо.

— Запобіжниковий шостого класу Тембо, у мене для вас добра новина. Через два тижні закінчується ваш семирічний контракт, і, оскільки у вас бездоганний послужний список, капітан першого рангу Зекіяль вирішив видати вам подвійну, порівняно із звичайною, грошову винагороду, проводити вас із почестями і оркестром, а також забезпечити вас безкоштовним польотом до Землі.

Тембо, розчулений, але непохитний, поглянув згори на миршавого лейтенанта з пожованими білявими вусами, який стояв перед ним.

— Це неможливо, сер.

— Неможливо?! — скрикнув лейтенант і хитнувся взад-вперед на високих підборах своїх черевиків. — Хто ти такий, щоб казати мені, що це неможливо.

—— Не я, сер,— відповів якнайспокійніше Тембо. — Стаття 13-9А, параграф 45, сторінка 8923, том 43 Військового Кодексу. Жодна людина або офіцер не може отримати звільнення з судна, поста, бази, табора, корабля, дозору чи трудового табору під час надзвичайного стану, окрім того випадку, коли йому винесли смертний вирок.

— Ви що, корабельний юрист, Тембо?

— Ні, сер. Я вірний присязі солдат, сер. Я лише хочу виконати свій обов'язок, сер.

— У вас є щось напрочуд дивне, Тембо. Я читав у вашій особистій справі про те, що ви пішли на службу добровільно, зез застосування наркотиків чи гіпнозу. А тепер ви відмовляєтесь від звільнення. Це погано, Тембо, дуже погано. Створює вам лиху справу. Викликає до вас підозру. Робить вас схожим на шпигуна чи щось у цьому роді.

— Я вірний солдат імператора, сер, а не шпигун.

— Ви не шпигун, Тембо, ми дуже уважно вивчили це питання. Але чому ви служите, Тембо?

— Щоб бути вірним солдатом імператора, сер, і щоб зробити все можливе для розповсюдження вчення. Ви врятувалися, сер?

— Притримай свого язика, солдате, або я піддам тебе під трибунал! Так, ми знаємо цю історію, преподобний, але не віримо 1 й. Ти надзвичайно хитрий, та ми однаково дізнаємось... — І Пішов геть, бурмочучи сам до себе, а вони стояли струнко, аж поки він зник. Інші піхотинці з подивом поглядали на Тембо і почувалися ніяково. Білл з Трудягою рушили до своєї каюти.

— Відмовився від звільнення!.. — зачудовано промурмотів Білл.

— Дивно,—мовив Трудяга.—Може, він несповна розуму? Не бачу іншого пояснення. Ніхто не може бути настільки божевільним. Цікаво, що там? — і він показав на двері з написом великими літерами: "Стороннім вхід заборонено".

— Звідки я знаю. Може, склад харчів?

Вони швидко прослизнули всередину і причинили за собою двері, але їжі там не було. Натомість вони опинилися у довгому приміщенні, одна стінка якого була округла з притороченими до неї приладами з лічильниками, циферблатами, перемикачами, ручками, важелями, з екраном і запасною трубкою.

Білл нахилився до найближчого приладу і прочитав наліпку.

— "АТОМНИЙ бластер IV". Дивись, які розміри,— мабуть це головна корабельна батарея"— Він обернувся і побачив, що Трудяга тримав свою руку так, щоб годинник на його зап'ястку було спрямовано на гармати, і натискав на головку годинника вказівним Пальцем.

— Що ти робиш? — спитав Білл.

— Просто дивлюся, котра година.

— Як ти можеш побачити, коли дивишся на зап'ясток, а годинник унизу, під ним?

У кінці довгої гарматої палуби залунали кроки, і, пригадавши напис на вході, вони прослизнули крізь двері. Вілл безгучно зачинив їх за собою. Коли він обернувся, то побачив, що Трудяга зник, тож мусив до каюти вертатись сам. Трудяга уже був на місці: він начищав черевики своїх товаришів і навіть не глянув на Вілла.

Але що він усе-таки робив зі своїм годинником?

Розділ IV

Це питання не давало Біллеві спокою весь час, поки вони до болю вивчали механізми зміни запобіжників. Це була точна, технічна робота, що вимагала повної зосередженості, але у вільні хвилини Білл переймався сумнівами. Він поринав у тривожні роздуми, стоячи у черзі на обід, а також у ті короткі миті вечорами, перед тим, як вимкнуть світло і його втомлене тіло провалиться у важкий сон. Він думав, як тільки випадав час для цього, і втрачав вагу.

Він худнув не тому, що переживав, а з тої ж причини, з якої будь-хто втрачає вагу. Корабельний раціон. Його було складено так, щоб підтримувати життя, що він і робив, але ніхто не замислився над тим, яке це має бути життя. Воно було жахливе, дистрофічне, голодне. Та Білл не помічав цього. У нього була більша проблема, і він потребував допомоги. Після недільних занять, наприкінці другого тижня їхнього перебування на кораблі, він залишився поговорити з першого класу Спліном, замість того, щоб разом з іншими підтюпцем бігти до їдальні.

— У мене проблема, сер...

— Не в тебе одного, але досить одного укола, щоб вилікувати її, та й не можна вважатися чоловіком, поки не перехворієш.

— У мене проблема іншого роду. Я хотів би... побачити... капелана... Сплін зблід і прихилився спиною до перегородки.

— Я все почув,— слабким голосом мовив він. — Іди обідати і, якщо ти нікому не скажеш, то я теж мовчатиму. Білл спалахнув.

— На превеликий жаль, першого класу Спліне, я не в силі запобігти цьому. Не моя вина, що я бачив його, це могло трапитись із будь-ким...

Його голос завмер, і він глянув на свої ноги, які потирали черевиком об черевик. Мовчанка панувала, аж поки врешті заговорив Сплін, але вся приязність вивітрилася з його голосу.

— Гаразд, солдате,— якщо ти так хочеш. Але, сподіваюся, ніхто з хлопців не почує про це. Обід відміняється. Ось тобі перепустка — рушай негайно.

Він щось надряпав на клапті .паперу і презирливо кинув його на підлогу, повернувся й пішов геть, поки Білл покірно підбирав записку.

Білл спускався ліфтами, йшов коридорами й переходами, підіймався по сходах. На корабельному плані було позначено, що капелан займає каюту 362-В на 89-й палубі, і зрештою Білл знайшов її — металеві двері, всіяні заклепками. Він підняв руку, щоб постукати: піт великими краплями збігав по його обличчю, а в горлі пересохло. Кісточки пальців глухо вдарили по панелі, і після нескінченної паузи притишений голос відгукнувся з іншого боку.

— Так, так, заходь, відчинено.

Білл переступив поріг і став струнко, побачивши офіцера за єдиним столом, що займав майже цілу крихітну каюту. Офіцер — наймолодший лейтенант — був ще молодий, хоча вже лисуватий. Під очима в нього залягли чорні кола, і йому не завадило б поголитися. Вузол пожмаканої краватки було зав'язано криво. Він копирсався у стосах паперів, якими було захаращено стіл, розбирав їх, перекладав з одної течки в іншу, шкрябав щось на одних і викидав у переповнений кошик інші. Коли він посунув один стос, Білл помітив табличку:

"Начальник пральні".

— Вибачте, сер,— мовив Білл,— мабуть, я помилився дверима. Я шукаю капелана.

— Це кабінет капелана, але він заступить на службу лише о 13.00, а це, як може засвідчити будь-хто, навіть такий придуркуватий на вигляд, як ти, станеться за п'ятнадцять хвилин.

— Дякую, сер. Я повернуся... — Вілл повернувся до дверей.

— Ти залишишся і працюватимеш. — Офіцер підвів червоні очі і злостиво захихотів. —Ти вляпався. Можеш розібрати звіти по носовичках. Я загубив шістсот бандажів, і вони мають бути десь там. Думаєш,легко бути начальником пральні? — він схлипнув від жалю до себе і підштовхнув височезний стос паперів до Вілла, який став розбирати їх. Задовго Перед тим, як він скінчив, сирена повідомила про кінець вахти.

— Я так і знав! — від безнадії офіцер мало не заплакав. — Цій роботі не буде кінця, навпаки, становище тільки погіршується. А ти гадаєш, що в тебе є проблеми! — Він потягся тремтливими пальцями до таблички і перевернув її. З іншого боку було написано: "Капелан". Потім вірі ухопив кінчик краватки і з силою потяг його через своє праве плече. Краватку було прикріплено до коміра, а сам комір посаджено на коліщата, які

вільно оберталися по колії на сорочці. Коли комірець обертався, лунало тихе рипіння. Врешті, краватка опинилася в нього за спиною, а спереду був зворотний бік комірця — рівний, білий і холодний.

Капелан погрозив Біллеві пальцем, опустив погляд і солодко усміхнувся.

— Чим можу допомогти тобі, сину мій?

— Я гадав, що ви начальник пральні,— спантеличено мовив Вілл.

— Так, сину мій, але то лише один із тягарів, які покладено на мої плечі. У ці неспокійні часи в капеланах немає великої потреби, а от начальник пральні просто необхідний. Я докладаю усіх зусиль, щоб виконати свій військовий обов'язок.

Він скромно схилив голову.

— Але — хто ви? Капелан, який тимчасово працює начальником пральні, чи начальник пральні, що на час стає капеланом? ;

— Це таємниця, сину мій. Є речі, про які краще не знати. Але я бачу, що ти схвильований. Можна поцікавитись твоїм віросповіданням?

— Яким віросповіданням?

— Це я питаю тебе! — гаркнув капелан і на мить в ньому проглянув начальник пральні. — Як я допоможу тобі, якщо не знатиму, яку релігію ти сповідаєш?

— Фундаментальна зороастрійська.

Капелан дістав із шухляди столу запакований у пластик аркуш і став водити по ньому пальцем.

— З... З... Зен... Зороастрійська, Реформована фундаментальна. Це вона?

— Так, сер.

— Гаразд, з цим у нас не буде проблем... 215205... — він швидко набрав номер на пульті, вмонтованому в стільницю, а тоді, величним жестом із євангелістським блиском в очах, змів зі столу на підлогу папери пральні. Сховане устаткування коротко загуло, частина стільниці опустилася, і за мить з'явилася знову з чорною пластиковою скринькою, прикрашеною золотими биками, що стояли дибки.

— Зачекай секунду,—мовив капелан, відкриваючи скриньку. Спершу він розгорнув шматок білої матерії, теж розшитий биками, і накинув його собі на плечі. Поруч із скринькою він поклав грубу переплетену в шкіру книгу, а потім закрив віко скриньки і поставив на нього двох металевих биків з отворами у спинах. В одного з них він налив дистильовану воду з пластикової пляшки, в іншого — солодкої олії і підпалив її. Вілл стежив за цими знайомими приготуваннями із зростаючим почуттям щастя.

— Яке щастя,— мовив Вілл,— що ви зороастрієць. Мені буде легше говорити.

— Ніякого щастя, сину мій, тільки розумне планування. Капелан всипав дрібку товченої хаони у полум'я, і Відлові засвербіло в носі, коли наркотизовані випари наповнили приміщення.

— Милістю Аури Мазда, я помазаний священик Зороастра. Волею аллаха — правовірний муедзин іслама, через заступництво Яхве — духовно очищений раввін і так далі. — Його добре обличчя скривила гримаса. — А завдяки-нестачі офіцерів, я також начальник пральні. Але

тепер ти мусиш повідати мені свої турботи... — мовив він, коли його лице проясніло. — Що ж, це не легко. Може, то лише мої дурні підозри, але мене хвилює один з моїх товаришів. З ним щось не так. Не певен, чи зможу пояснити вам...

— Кріпись, сину мій, і без страху звір мені свої найпотаємніші почуття. Те, що я почую, ніколи не перейде поріг цієї кімнати, бо я давав клятву берегти таємницю сповіді. Зніми з себе тягар.

— Це дуже мило з вашого боку, і я вже почуваю себе краще. Розумієте, цей мій товариш завжди був дивакуватий: він начищав черевики для всіх нас, викликався мити туалет і цурається дівчат.

Капелан заохочуючи кивнув головою і махнув рукою, підганяючи дим до свого носа.

— Не розумію, що тебе стурбувало. Він, мабуть, просто скромний хлопець. Хіба не написано в книзі Вендідад, що ми повинні допомагати ближньому і підставляти плече під його ношу, а не ганятися за вуличними повіями.

Білл насупився.

— Це годиться для недільної школи, а солдат чинить інакше! У будь-якому разі ми гадали, що він несповна розуму — може/гак воно і було.— але це ще не все. Я був з ним на гарматній палубі, він спрямував свій годинник на гармати, натис на головку, і я почув, як той клацнув! Можливо, там у нього фотоапарат. Я... я вважаю його чінгерівським шпигуном!

Білл відкинувся назад, спітнілий і важко дихаючи. Фатальні слива було вимовлено.

Капелан і далі кивав головою, усміхнений, напівзаціпенілий від диму хаоми. Врешті, він оговтався, висякав ніс і розкрив товстий том Авести. Пробурмотівши трохи стародавньо-перською мовою, що мабуть давало йому задоволення, він закрив її.

— Ти не повинен давати брехливі свідчення! — гаркнув. він, припнувши Білла пронизливим поглядом і загрожуючи йому пальцем.

— Ви мене неправильно зрозуміли,— простогнав Білл, соваючись на стільці.—Він зробив усе це. Я бачив, як він користувався годинником. Чи можна назвати це духовною поміччю?

— Це лише зміцнювальний засіб, мій сину, доторк до стародавньої релігії, щоб поновити твоє почуття вини і змусити тебе подумати про те, що Слід регулярно відвідувати церкву. Ти відпав від віри!

— А що ж іще я міг зробити — рекрутові заборонено ходити у каплицю під час навчання.

— Обставини — це не вибачення, але цього разу ти здобудеш прощення, бо Аура Мазда — всепрощаючий.

— А що буде з моїм товаришем — шпигуном?

— Забудь свої підозри, бо вони не гідні послідовника Зороастри. Цей бідолашний хлопець не повинен постраждати через свій природній нахил бути приязним, допомагати своїм приятелям, підтримувати в них чистоту, через те, що володіє крихітним годинником, який клацає. Окрім того, гадаю, ти будеш проти того, щоб я вдався до логіки — як він може бути шпигуном? Щоб бути шпигуном, він повинен бути чінгером, а чінгери семи футів зросту і з хвостом. Збагнув?

— Так, так,— пробурмотів Білл. — Я міг би і сам додуматись до цього, однак це не пояснює все...

— Це задовольняє мене і мусить вдовольнити тебе. Я відчуваю, що тобою заволодів Агріман і примушує тебе погано думати про своїх товаришів. Швидше наклади на себе епітимію і приєднайся до моєї короткої молитви, поки начальник пральні не заступив на службу.

Цей ритуал було швидко виконано, і Білл допоміг поскладати предмети культу назад у скриньку і простежив, як вона зникла у столі. Він попрощався і повернувся, щоб піти.

— Одну хвилину, сину мій,— мовив капелан із найтеплішою усмішкою, водночас потягшись рукою за спину і вхопивши кінчик краватки. Він розвернув комір і, як тільки той став на місце, блаженний вираз зник з його обличчя, а натомість залунало сердите гарчання.

— Куди ти зібрався йти, йолопе! Опусти свій зад на стілець знову.

— А-але,— затинаючись, вимовив Білл,— ви сказали, що я вільний.

— Це сказав капелан, а я — начальник пральні, і не маю з ним нічого спільного. Тепер — швидко — як звуть цього чінгерівського шпиіуна, якого ти переховуєш.

— Я розповів вам про це під присягою...

— Ти розказав про це капеланові, а він тримає слово і не говорив мені, але Трапилося так, що я почув. — Він натис червону кнопку на пульті. — Поліція зараз з'явиться. Ти заговориш, перш ніж вони прийдуть, йолопе, або тебе протягнуть під кілем без скафандру і позбавлять права користуватись їдальнею на рік. Ім'я?

— Трудяга Бігер,— схлипнув Білл, коли важкі кроки загупали у коридорі і в крихітну кімнату ввалилися двоє здоровил у червоних шапках.

— У мене для вас є шпигун, хлопці,— тріумфально виголосив начальник пральні, і поліцейські, скреготнувши зубами, з утробним завиванням накинулися на Вілла. Він упав під зливою кулаків і кийків й умився юшкою ще до того, як начальник пральні відтяг недоумкуватих кремезнів, які не зводили з нього очей.

— Не він... — вигукнув офіцер і кинув Біллеві рушник витерти кров. — Це наш інформатор, лояльний патріот, герой, який виказав свого товариша на ім'я Трудяга Бігср, що його ми зараз схопимо і закуємо, а потім допитаємо. Рушаймо.

Поліцейські тримали Білла між собою, і, поки вони дісталися до запобіжникового відсіку, швидкий біг трохи привів його до пам'яті.

Начальник пральні прочинив двері рівно настільки, щоб просунути голову.

— Гей, хлопці,— привітно гукнув він. — Трудяга Бігер тут? Трудяга Бігер одірвав погляд од черевиків, які він начищав, помахав рукою й усміхнувся.

— Це я.

— Схопити його! — звелів начальник пральні, відскочивши вбік і вказуючи на ймовірного шпигуна. Білл повалився на підлогу, коли поліцейські відпустили його й увірвалися в кубрик. Коли Трудяга Бігер зміг звестися на ноги, він був міцно зв'язаний, у наручниках і кайданах, але й далі усміхався.

— Гей, хлопці, хочете, щоб я вам почистив черевики?

— Не клей дурня, брудний шпигуне,— прорипів начальник пральні і з силою ударив його по обличчі, що усміхалося. Принаймні він хотів

ударити по обличчі, що усміхалося, але Бігер розкрив рот і вчепився зубами в його руку, так що офіцер не міг вирвати її.

— Він укусив мене! — заверещав начальник пральні, відчайдушне намагаючись вивільнитись. Обидва поліцейські, прикуті до рук бранця, підняли свої кийки.

Цієї миті верхня частина голови Трудяги Бігера розкрилася. Якби це сталося у будь-який інший момент, воно здалося б дивним, але трапившись саме тоді, це просто всіх приголомшило, і вони, не виключаючи й Білла, вражено дивилися, як семидюймова ящірка вилізла з розчахнутого черепа й стрибнула на підлогу, залишивши на ній помітну щербину. Вона мала чотири руки, довгий хвіст, голову немов у крихітного алігатора і була яскраво-зелена. Вона нічим не відрізнялася від чінгера за винятком зросту — сім дюймів замість звичайних семи футів.

— Від усіх клятих людей тхне потом,— пропищала вона, наслідуючи голос Трудяги Бігера. — Чінгери не пітніють. Хай живуть чінгерії Вона кинулася через приміщення до Бігерової койки. Скуті паралічем запобіжникові, які були свідками цієї неймовірної події,

сиділи чи стояли, немов заворожені, вирячивши очі, що нагадували круто зварені яйця. Начальник пральні не міг звільнитися від зубів, що зціпилися на його руці, а поліцейські вовтузилися з наручниками, які приковували їх до непорушного тіла. Тільки Білл міг рухатись,хоч і у нього паморочилося в голові від побоїв, він нахилився і вхопив крихітне створіння. Маленькі, дужі нігті уп'ялися в його руку і пошпурили через весь відсік так, що він ударився об перегородку.

— Гей, це тобі, донощику! — пропищав тоненький голос.

Перш ніж хто-небудь устиг втрутится, ящіркоподібна істота підбігла до купи Бігерових ранців, розкрила той" що лежав зверху, й пірнула

усередину. Почулося гудіння на високій ноті, що ставало дедалі голосніше, і за мить з ранця з'явився загострений ніс сяючого снаряда. Він поволі виповз і знявся в повітря. Це був крихітний космічний корабель футів зо два завдовжки. Він розвернувся по вертикальній осі, зупинившись, коли ніс опинився перед перегородкою. Гудіння стало пронизливішим, і раптом корабель рвонувся уперед, пробивши металеву стінку так, наче її було виготовлено з вогкого картону. Пролунав тріск металу: ракета пробивала перегородку за перегородкою, аж поки прорвала зовнішню обшивку корабля і втекла у відкритий космос. Через отвір з ревом ринуло повітря, задзвонили сигнальні дзвінки.

— Будь я проклятий... — мовив начальник пральні, клацнув відвислою щелепою і закричав: — Зніміть його з моєї руки, він закусає мене насмерть.

Двоє поліцейських і досі хиталися, надійно прикуті до знерухомілої постаті колишнього Трудяги Бігера.

Вітер бездумно усміхався, затиснувши руку офіцера, яку той звільнив тільки тоді, коли Віял просунув ствол своєї атомної рушниці Бігерові в рот і розтиснув йому зуби. Роблячи це. Вілл побачив, що верхня частина Бігерової голови відкинулася якраз на рівні вух і звисала на блискучих мідних завісах. Всередині порожнього черепа замість кісток, мозку тощо була модель поста керування з крихітним стільчиком, мініатюрними перемикачами, телеекранами і водяним охолодженням. Трудяга був просто робот, керований маленьким створінням, що втекло на космічному апараті. Воно виглядало як чінгер, але було лише семи дюймів на зріст.

— Сім дюймів, сім футів — яка різниця! — роздратовано буркотів офіцер, перев'язуючи поранену руку носовою хусткою. — Ми ж не могли сказати рекрутам правду, признатися, що наш ворог маленького зросту, бо походить з планети, де сила тяжіння вдесятеро більша, ніж у нас. Треба підтримувати в нашому війську високий бойовий дух.

Розділ V

Відколи Трудяга Вітер виявився чінгерівським шпигуном і втік. Віллстав Почувати себе дуже самотнім. Брудота Браун, який і раніше був неговіркий, зараз розмовляв іще менше, тобто взагалі мовчав, тож Біллеві не було кому вилити душу. З рекрутів, які проходили вишкіл у таборі імені Льва Троцького, тут був лиш Браун, а всі інші новачки трималися кожен свого гурту — сиділи, притиснувшись один до одного, і кидали підозріливі погляди через плече, коли він підходив занадто близько, їхньою єдиною розвагою було зварювання, і коли випадала вільна хвилина між вахтами, вони приварювали до підлоги все, що попадало під руку, а наступна вахта відварювала: може, це і не найкращий спосіб гаяти час, але їм, здавалося, він подобався. Тож Білл почувався дуже ніяково і пробував скаржитись Трудязі Бігеру.

— Поглянь, у яку халепу ти мене затяг! — плакався він. Бігер тільки усміхався у відповідь, незворушний до скарг.

— Принаймні закрий голову, коли я розмовляю з тобою,— сердито мовив Білл і простягнув руку, щоб закрити Бігерові череп. Але нічого не змінилося. Трудяга міг лише усміхатись. Він уже почистив свій останній черевик. Тепер же просто стояв, і оскільки був дуже важкий, а окрім того, примагнітився до підлоги, запобіжникові вішали на нього брудні сорочки і дугові зварювальні апарати. Він простояв так три вахти, перш ніж хтось із начальства вирішив його прибрати, і зрештою загін поліцейських з ломами поклав його на тачку і викотив геть.

— Прощавай,— гукнув Білл і помахав йому рукою, а тоді знову став начищати свої черевики. — Він був хороший товариш, навіть будучи шпигуном чінгерів.

Брудота не відповів йому, і зварювальники не розмовляли з ним, а сам Білл чимало часу витрачав на те, щоб уникнути преподобного Тембо. Гранд-дама флоту "Фаниі Хілл" усе ще перебувала на орбіті — на

ній монтували двигуни. Робити їм було майже нічого, бо, незважаючи на те, що їм говорив першого класу Сплін, вони опанували усі тонкощі зміни запобіжників трохи менше ніж за рік, насправді їм вистачило на це близько п'ятнадцяти хвилин. У вільний час Вілл швендяв по кораблю, заходячи так далеко, як дозволяли поліцейські, що охороняли люки, і навіть міркував, чи не сходити ще раз до капелана і висповідатись. Але варто помилитись часом, і він може зустрітися з начальником пральні, а це було б занадто. Тож він ходив кораблем дуже самотній, і одного разу, заглянувши в якусь каюту, побачив на койці черевик.

Білл зупинився, заморожений, знерухомілий, уражений, задубілий, нажаханий і розстроєний; він мусив зусиллям волі стримати раптовий спазм свого сечового міхура.

Він упізнав цей черевик. Він не забуде цього черевика до свого смертного дня, так само, як не забуде свій особистий номер, який він може назвати з початку, з кінця чи з середини. Кожна деталь цього жахливого черевика була знайома йому до болю — від змієвидних шнурків у бридкій верхній частині — говорили, що її пошито з людської шкіри — до рифленої підошви, забарвленої чимсь червоним, що не могло бути нічим іншим, окрім людської крові. Цей черевик належав У бивайлові Дренгу.

Черевик був узутий на ногу, і, паралізований від страху, не в змозі керувати собою, немов птах перед змією, Білл мимохіть поволі втяіувався в каюту, а його погляд підводився вгору від ноги до пояса, а далі по сорочці і шиї, над якою було обличчя, що марилося йому в нічних кошмарах відтоді, як він попав на військову службу. Губи заворушилися...

— Це ти, Білле? Заходь і посидь. Білл спотикаючись зайшов.

— Пригощайся цукерками,— мовив Убивайло і усміхнувся. Механічно Білл простягнув пальці у запропоновану коробку, і його зуби стали

жувати тверду їжу, яку він уперше скуштував за багато тижнів. Слина побігла з майже атрофованих залоз, і забурчав, оживаючи, шлунок, а Білл гарячкове міркував, чому так змінився вираз обличчя Убивайла. Губи його скривилися, приховуючи ікла, щоки помережилися зморшками. Пояснити це було неможливо. Убивайло змінився невпізнанно.

— Я чув, що Трудяга Бігер виявився чінгерівським шпигуном,— мовив Убивайло, закриваючи коробку і ховаючи її під подушку. — Я повинен був сам здогадатися про'це. Знав же, що з ним щось дуже негаразд: чистити черевики своїм товаришам та інше, але я гадав, що він просто йолоп. Слід було зміркувати...

— Убивайле,— хрипко вимовив Білл,— цього не може бути, я знаю, але ви поводитеся, як людина!

Убивайло хихикнув. Не так, наче провів пилкою по ребрах, а майже нормально.

— Але ж ви садист,— сказав, затинаючись, Білл,— покруч, звір, почвара, тварюка, убивця...

— Що ж, дякую, Білле. Дуже приємно чути. Я намагаюся робити свою справу якомога краще, але я досить людяний і відчуваю задоволення, коли мене часом хвалять. Важко вдавати із себе убивцю, та я радий, що зміг утовкмачити це навіть таким довбешкам, як ти.

— Але... хіба ви насправді...

— Полегшеї — ревнув Убивайло, і в цьому вигуку було стільки давньої злостивості, що температура Біллового тіла піднялася на шість градусів. Та за мить Убивайло усміхнувся знову. — Не можу винити тебе, синку; ти був тупак із задрипаної планети, а тебе ще заклинили інші рекрути. Але прокинься, хлопче! Військове навчання — то дуже важлива

річ. Не можна нехтувати ним, залучаючи аматорів. Якби ти прочитав підручники нашого коледжу, то в тебе кров би захолонула в жилах. Чи. уявляєш ти собі, що в доісторичні часи інструктори, чи як там вони себе називали, були справжні садисти! Збройні сили дозволяли цим людям без ґрунтовних знань псувати рекрутів. Дозволяли їм учитися ненавидіти службу, перш ніж навчаться боятися її, а це означає крах дисципліни. Тепер говорять про те, що треба берегти людей! У них завжди хтось ставав жертвою нещасного випадку, часом вони топили цілий підрозділ чи доводили людей до згуби в якийсь інший спосіб. Від цих марних втрат можна заридати.

— Дозвольте спитати, чого вас навчали в коледжі? — тихо і боязко мовив Вілл.

— Військової дисципліни, як ламати волю, і методики вдавання. Важкий курс, чотири роки, але я закінчив його з відзнакою, що зовсім непогано для хлопця з робітничої родини. Я зробив собі кар'єру на службі і ніяк не можу втямити, чому ці невдячні вилупки вислали мене геть у цій нікчемній бляшан-ці! — він підняв окуляри в золотій оправі, щоб змахнути сльозу.

—-Ви ждете вдячності за свою службу? — поцікавився Білл.

— Ні, звичайно, ні, який же я дурень. Спасибі, що поставив мене на місце, Білле, ти будеш добрим солдатом. Я можу лише чекати, що мене звинуватять у злочинному нехтуванні своїми обов'язками, у тому, що я працював на Мережу Старих Кадрів: хабарі, фальшиві накази, торгівля на чорному ринку та інші подібні справи. Я непогано працював у таборі над такими нехлюями, як ви, і принаймні сподівався, що мене залишать продовжувати свою справу. Але це була дурниця з мого боку. Треба, кажуть, подати рапорт про неправомірність цього переводу.

Він підвівся, поклав цукерки й окуляри в золотій оправі у скриньку і замкнув її.

Білл ніяк не міг отямитися від потрясіння: він хитав головою, бив по ній кулаком.

— Для вашої кар'єри просто щастя, що ви народилися з дефектом,— мовив він. — Я маю на увазі ваші чудові зуби.

— Щастя тут не при чому,— сказав Убивайло, стукнувши пальцем по одному із своїх ікол. — Страшенно дорого. Чи знаєш ти, скільки коштують п'ятисантиметрові, мутагенні, вирощені в автоклаві, хірургічне вживлені ікла? Б'юся об заклад, ие знаєш! Я працював три літа на канікулах, щоб заробити на них гроші, але повинен тобі сказати, вони варті цього. Образ — це все. Я вивчив старі плівки про доісторичних майстрів зламувати волю: по-своєму вони були на висоті. Звісно, їх відбирали відповідно до особливого фізичного типу і низького рівня інтелекту, але свою справу вони знали. Круглі голови, поголені і покраяні шрамами, важкі щелепи, відразливі манери, гарячий норов і таке інше. Я вважав, що невеличкий внесок зрештою принесе багаті дивіденди. І це була жертва, повір мені. Хіба багато вживлених ікол ти бачив довкола себе! З багатьох причин. Так, може вони більш придатні, щоб розривати жорстке м'ясо, але що, крім цього, хай їм біс?'Зачекай, поки захочеш поцілувати свою першу дівчину... А тепер, вимітайся, Білле, у мене є справи. Ще побачимося...

Останні слова Білл почув уже здаля, оскільки добре розвинені рефлекси викинули його в коридор тої ж миті, коли його відпустили. Після того, як мимовільний страх минув, він пішов, погойдуючись, немов кривенька качка,— як йому здавалося, ходою старого космічного вовка. Він став вважати себе бувалим: солдатом і ладен був повірити, що знає про своїх товаришів по зброї більше, ніж вони про нього. Це непорозуміння було враз розвіяне гучномовцями на стелі, які гикнули, а потім заскреготіли гугнявими голосами на весь корабель:

— А тепер слухайте наказ нашого шефа, капітана Зекіяла, наказ, якого ви всі чекали. Ми вирушаємо, тож нам треба навести повний порядок на корабді,-закріпити всі предмети.

Болісний, розпачливий стогін луною розлігся по всіх відсіках велетенського корабля.

Розділ VI

Було безліч туалетних розмов і чуток про перший політ "Фанні Хілл", але серед них жодної правдивої. Ці чутки розповсюджували переодягнені поліцейські, і ціна їм була ламаний гріш. Єдине, у чому солдати могли бути певні,— це те, що вони кудись вирушають, бо готувались кудись вирушати. Навіть Тембо визнав цс, коли вони закріплювали запобіжники на складі;

— І цього разу,-—додав він,—ми, може, робимо все це, щоб обдурити шпигунів: примусити їх думати, що ми кудись рушаємо, а натомість туди вирушать інші кораблі.

— Куди? — роздратовано спитав Білл, бинтуючи свій вказівний палець. і одриваючи шмат зламаного нігтя.

— Ну, будь-куди, це неважливо,— незворушно відмовив Тембо. Його хвилювало лиш те, що стосувалося його віри. — Але я знаю, куди вирушаєш ти, Білле.

— Куди? — спитав Білл. Його мучила цікавість.

— Просто в пекло, якщо не врятуєшся.

— Не треба... — заблагав Білл.

— Дивись,— мовив Тембо і спрямував на перегородку зображення небесних картинок із золотими воротами і хмарами, що супроводжувалися тихим гуркотом тамтамів.

— Геть ці нісенітниці про небесний рятунок,— крикнув першого класу Сплін, і кадр згас.

Щось здавило Біллів шлунок, але він не надав цьому значення, гадаючи, що то ще один симптом його змучених нутрощів, які думали, що їх замордують голодом на смерть і ще не усвідомили, що весь їхній чудовий травний механізм приречено на рідку дієту. Однак Тембо припинив роботу, схилив голову набік і тицьнув себе в живіт.

— Ми рухаємося,— упевнено мовив він. — їдемо у міжзоряному режимі. Вони ввімкнули зоряні двигуни.

— Ти маєш на увазі, що ми прориваємося у підпростір і невдовзі відчуємо, як жахливо вивертатиме кожну клітину нашого єства?

— Ні, вони вже не використовують підпростір, бо хоча багато кораблів і прориваються туди, але ще жоден з них не вирвався звідти. Я читав у "Солдаті": деякі математики твердять, що у рівняння вкралася малесенька похибка і у підпросторі інший час, але він тече не повільніше, а швидше, тож може спливти вічність, перш ніж ці кораблі випірнуть звідти.

— Тоді ми входимо у надпростір?

— У жодному разі.

— Тоді, можливо, нас розкладають на атоми і записують у пам'яті величезного комп'ютера, і варто йому подумати, що ми десь — і ми вже там?

— Ото! — мовив Тембо, і його брови поповзли вгору. — Для зороастрійсь-кого фермера у тебе напрочуд дивні ідеї! Може, ти накурився чи випив якесь зілля?

— Ну поясни! — благав Білл. — Якщо ми не скористаємося цими способами, тоді яким? Нам треба перетнути міжзоряний простір, щоб битися з чінгерами. Як ми збираємося це зробити?

— А ось як,— Тембо огледівся, переконуючись, що першого класу Спліна ніде не видно, а тоді склав докупи долоні, утворивши кулю. — Уяви собі, що мої руки — це корабель, який пливе у просторі. Тоді вмикається роздувач...

— Що?

— Роздувач, він називається так, бо роздуває матерію. Тобі відомо, що матерія складається з крихітних часток, які звуться електронами, протонами, нейтронами і так далі, й утримуються вкупі завдяки енергії, що зв'язує їх. Тепер, якщо послабити цю енергію, яка утримує частки вкупі,— я забув сказати тобі, що вони до того ж обертаються весь час, мов скажені, а може, ти й сам це знаєш,— отож, коли енергія послаблюється, завдяки тому, що вони обертаються так швидко, усі крихітні частки починають відокремлюватися одна від одної, і чим слабша енергія, тим далі вони розходяться. Розумієш мене?

— Здається, так, хоча й не певен, що мені це подобається.

— Заспокойся: Тепер — стежиш за моїми руками? — коли енергія слабшає, корабель росте,— він розвів руки. — Стає дедалі більший і більший, поки не виростає до розмірів планети, потім сонця, потім цілої зоряної системи. Роздувач може зробити нас якими завгодно великими, потім його вмикають навпаки— ми' зменшуємося до свого звичайного розміру, і ось ми вже тут.

— Де, тут?

— Там, де хочемо бути,— терпляче пояснив Тембо.

Білл відвернувся і заходився завзято начищати запобіжник, коли повз них підозріливим блиском в очах пройшов першого класу Сплін. Як тільки той завернув за ріг, Білл нахилився і прошепотів до Тембо:

— Як ми можемо потрапити в інше місце? Ставай великим чи малим, однаково з місця не зрушиш.

— Ну, вони надзвичайно винахідливі з цим роздувачем. Наскільки я чув, це нагадує гумовий бинт, який тримаєш розтягнутим у руках. Твоя ліва рука залишається на місці, а права розтягує гуму наскільки вдасться. Коли ти хочеш, здоб гума набрала попереднього розміру, то вже тримаєш непорушне праву руку, а відпускаєш лівою. Зрозуміло? Ти не пересував гумовий бинт, просто розтягнув його і дав стиснутись знову, але він перемістився. Саме це робить зараз наш корабель. Він збільшується в одному напрямку. Коли ніс досягне мети, корма ще залишатиметься на місці старту. Потім ми зменшуємося, і — бац! — уже прибули. І ти можеш потрапити на небо так само легко, сину мій, якщо тільки...

— Проповідуєш у службовий час, Тембо! — першого класу Сплін вихопився з-за стелажа із запобіжниками, звідки стежив за ними за допомогою дзеркальця, притороченого до палиці. — Я примушу тебе цілий рік драїти затискачі. Тебе вже попереджували.

Після цього вони закріплювали запобіжники і начищали їх мовчки, поки крізь перегородку пропливла маленька планета, розміром із тенісний м'ячик. Досконала маленька планета з крихітними льодовиками, холодними фронтами, хмарним покривом, океанами і заводами.

— Що це? — зойкнув Білл.

— Помилка в навігації,— пояснив Тембо. — Задній хід: корабель трохи здав назад, замість того, щоб рухатись тільки вперед. Ні-ні! Не

торкай її, іноді це може призвести до лиха. Це планета, яку ми щойно минули,— Фігерінадон II.

— Мій дім,— схлипнув Білл і відчув, як сльози набігають йому на очі, коли планета зменшилася до розмірів кульки. — Прощавай, мамо,— він махнув рукою, коли кулька зменшилася до піщинки, а потім зникла.

Більше ніяких пригод під час подорожі не сталося, вони ж бо не відчували руху, не знали, коли зупиняться, і не мали жодного уявлення, де перебувають. Хоча були певні, що прибули кудись, бо отримали наказ відв'язувати запобіжники. Бездіяльність тривала три вахти, а тоді залунав сигнал тривоги з командного пункту. Білл побіг за іншими, вперше після вступу на службу відчуваючи себе щасливим. Усі жертви, усі знегоди були не марні. Нарешті він брав участь у бойових діях проти брудних чінгерів.

Вони стояли в першій позиції навпроти затискачів із запобіжниками, втупивши очі в червоні кільця, які називалися запобіжниковими поясками. Крізь підошви своїх черевиків Білл відчував слабке, далеке дрижання палуби.

— Що це? — кутом рота спитав він Тембо.

— Головний двигун. Не роздувач. Атомні мотори. Означає, що ми маневруємо, щось виконуємо.

— Але що?

— Дивись на пояски! — гримнув першого класу Сплін. Білл почав пітніти і раптом усвідомив, що стає дуже жарко. Тембо, не відриваючи погляд від запобіжників, скинув одяг і акуратно склав у себе за спиною.

— Хіба це дозволено? — спитав Білл, смикаючи себе за комір. — Що коїться?

— Це проти статуту, але, якщо не роздягнешся, то спечешся живцем. Скидай свою шкуру, синку, або помреш без причастя. Мабуть, ми вступаємо в бій, і тому поставили екрани: сімнадцять силових, один електромагнітний, шар псевдоживого желе, яке розтікається і закорковує пробоїни. Коли все це вмикається, жодна краплина енергії не витікає з коробля, їй нема куди подітися. І тепла теж. Коли працюють мотори і всі пітніють, стає досить спечно. А ще спечніше стане, коли почнуть стріляти.

Протягом кількох годин температура лишалася висока, якраз на межі витривалості людини. Весь час вони невідривно дивилися на кільця. В якийсь момент, стоячи босими ногами на гарячому металі, Білл радше відчув, ніж почув слабкий поштовх.

— Що це було?

— Вистрілили торпеди.

— Куди?

Тембо лише знизав плечима, не одірвавши пильного погляду від запобіжників. Білл мучився від страху, спеки і втоми ще цілу годину, аж поки вентилятори дихнули свіжим прохолодним повітрям. Коли він знову одяг форму, Тембо вже зник, і він утомлено поплентався до своєї каюти. До дошки об'яв у коридорі було пришпилено оголошення, і Білл нахилився, щоб прочитати його бляклі літери.

КАПІТАН ЗЕКІЯЛЬ ДО ВСЬОГО ЕКІПАЖУ Предмет: бойові дії.

23.II.8956 року корабель знищив атомною торпедою ворожий об'єкт 17КЛ-345 і, діючи разом з іншими судами флотилії "Червоний костур", виконав своє завдання, а тому, виходячи з цього, уповноважую весь особовий склад цього корабля прикріпити Атомне Гроно до стрічки Нагороди за активну участь підрозділа у бойових діях, або, якщо вони

брали участь у таких діях вперше, дістають право носити Нагороду за активну участь підрозділу в бойових діях.

Примітка. Деякі військовослужбовці носять Атомне Гроно перевернутим — це неправильно, є образою військового трибуналу і карається смертю.

Розділ VII

Після героїчного знищення об'єкта 17КЛ-345 потяглися тижні, заповнені навчанням і муштрою, які мали на меті поновити бойову готовність нервово виснажених учасників бою. Одного дня з гучномовців залунав новий сигнал:

Вілл ще не чув такого — немов у металеве барило, повне кульок, били ломами. Ні йому, ні іншим новачкам це нічого не говорило, але Тембо зірвався зі своєї койки, щоб виконати швидкий Танець Смерті, задля акомпанементу барабанячи по скриньці.

— Ти що, збожеволів? — запитав Білл зі своєї койки, де він лежав, читаючи пошарпаний примірник "Справжнього сексуального комікса" із вмонтованими звуковими ефектами. Страшний стогін лунав із сторінки, на яку він дивився.

— Хіба ти не знаєш? — вигукнув Тембо. — Хіба ти не ЗНАЄШ! Це — сигнал пошти, мій хлопчику, найкращий сигнал у всесвіті.

Залишок вахти було згаяно в очікуванні, стоянні у черзі і таке інше. Доставка пошти проводилася максимально недбало, але, врешті, незважаючи на всі перепони, пошту роздали — Білл отримав рекомендований лист від своєї мами. З одного боку листівки було зображено нафтопереробний завод, розташований поруч із його рідним містечком. Самого цього вистачило, щоб клубок підступив йому до горла. А далі, крихітний квадратик, виділений для листа, був

помережаний рядками нерозбірливого почерку його мами: "Поганий урожай, борги, у робомула can, сподіваюся, ти не змінився, з любов'ю, Ма".

І все-таки це було послання з дому: він читав і перечитував його, .поки стояв у черзі за їжею. Тембо" який стояв просто перед ним, теж отримав листівку, повну ангелів і церков — а що ж іще можна було чекати,— і Білл був уражений, коли побачив, як Тембо востаннє перечитав картку і занурив її в свою чашку з обідом.

— Навіщо ти це робиш? — спитав він, приголомшений.

— А для чого іще годиться пошта? — пробурмотів Тембо і глибше занурив листівку. — Тепер дивись.

Перед здивованим Білловим поглядом, просто в нього на очах, листівка стала набухати. Біла поверхня розтріскалася й облетіла крихітними пластівцями, а натомість з'явилася коричнева начинка, яка росла і росла, поки заповнила чашку і стала з дюйм завтовшки. Тембо виловив плитку, з якої крапала волога, і відкусив з краю великий шматок.

— Зневожений шоколад,— промимрив він, жуючи. — Смачно! Спробуй свою.

Не встиг він договорити, а Білл уже всунув свою листівку в рідину й захоплено спостерігав, як та розбухає. Напис розтанув, але замість коричневої стало видно пухку білу масу.

— Іриска... а може, хліб,— мовив він, ковтаючи слину. Біла маса зростала в обсязі, вперлася в стінки чашки, лізла через край. Білл ухопив її і підтримував, а вона все збільшувалася, виповзала й виповзала, аж поки у розпростертих Біллових руках опинилася низка

товстих, з'єднаних між собою літер, близько двох метрів завдовжки. Вони складалися в напис:

"Голосуйте за добропорядного Гіка — друга солдат". Білл нахилився і відкусив добрячий шмат від "Г". Він поперхнувся і виплюнув вологе шмаття на палубу.

— Картон,— спустошено мовив він. — Мама завжди економить. Навіть на зневоженому шоколаді...

Він потягся за чашкою, щоб змити з рота смак друкарської фарби, але чашка була порожня.

Десь у високих інстанціях можновладців було прийнято рішення і видано наказ. Все велике починається з малого; екскремент крихітної пташки падає на вкриту снігом вершину гори, котиться, облипає снігом, стає дедалі більшим і більшим, величезним і ще більшим, поки обертається на страшне громаддя снігу з льодом, лавину, усепожираючу масу стрімкої смерті, яка змітає ціле селище. Від незначної причини... Хто знає, що було причиною тут, може, доклали рук боги, але вони лише усміхаються. Може, якась пихата чванлива дама, дружина міністра, побачила якусь дрібничку, що їй припала до смаку і почала докучати своєму чоловікові, а той, щоб дати собі спокій, пообіцяв їй ту абищицю і став шукати гроші на її покупку. Можливо, він шепнув імператорові, що в квадраті 77/7, де вже кілька років триває затишшя, слід розпочати нову кампанію — переможна битва або навіть битва, яка закінчиться внічию, якщо в ній складуть голови чимало солдатів, могла забезпечити міністрові орден, нагороду, гроші. Так жіноча забаганка, немов екскремент крихітної пташки, зсунула лавину війни: збиралися могутні флоти, будувалися корабель за кораблем. Так камінь, упавши в ставок, пожмурює поверхню, і хвилі від нього розходяться й сягають найнижчих шарів...

— Ми йдемо в бій,— мовив Тембо, понюхавши свою чашку із сніданком. — Вони поклали в їжу стимулятори, знеболююче, селітру й антибіотики.

— Чи не тому весь час передають патріотичну музику? — вигукнув Білл, щоб перекрити нескінченний туркіт барабанів і сурм, який лився з гучномовців. Тембо кивнув головою.

— Залишилося мало часу для врятування, щоб забезпечити собі місце в легіонах Самеді...

— Чому б тобі не поговорити з Брудотою Брауном,— скрикнув Білл. — У мене вже голова гуде від тамтамів! Варто мені глянути на стіну, як з'являються сонми ангелів, що ширяють на хмарах. Не займай мене. Займись Брудотою — будь-хто, спробувавши зробити те, що він чинить з гозами, напевне з радістю Миттю приєднається до твого шамаиістського гурту.

— Я говорив з Брауном про його душу, але результат сумнівний. Він жодного разу не відповів мені, і я не певен, чув він мене взагалі чи ні. З тобою, сину мій, все інакше: ти виявляєш гнів, отже — сумніваєшся, а сумнів — то перший крок до віри...

Музика урвалася на півноті, і протягом трьох секунд лунко звучала тиша, що так само раптово скінчилася.

— Слухайте. До відома усіх... увага... за кілька секунд ми розпочнемо прямий репортаж з флагманського корабля... увага... повідомлення адмірала...

Голос замовк, перекритий сигналом з командного пункту, але заговорив знову, коли бридкий звук ущух.

— ...ми перебуваємо на командному містку цього велетенського конкістадора космічних просторів: двадцять миль завдовжки, убраний у важкий панцер, з могутньою артилерією — лінкор "Фейрі Квін"... ось вахтові відступають, і до мене підходить у простому мундирі, затканому платиною, Грос-Адмірал Флоту Справжній Почесний Лорд Археоптерикс... Дозвольте затримати Ваше Лордство на одну мить? Чудово! Голос, який ви зараз почуєте, належить...

Замість голосу зазвучала музика: поки вона тривала, запобіжникові пильнували пояски, потім пролунав голос з багатою гамою аденоїдальних тонів, притаманної голосам перів імперії.

— Хлопці, ми йдемо в бій! Цей наймогутніший з усіх флотів, що будь-коли виходили у всесвіт, прямує просто в лігво ворога, щоб завдати йому нищівного удару, яким ми зможемо виграти війну. У моєму оперативному танку я бачу перед собою міріади світлих крапок, що розкинулися наскільки сягає око, і кожна крапка, а мушу сказати — їх немов дірок у ковдрі, це не корабель, навіть не ескадра, а цілий флот! Ми мчимо вперед, наближаємося...

Повітря сповнилося звуками тамтамів і на пояску запобіжника перед Білловими очима виник ряд золотих розчахнутих воріт.

— Тембої — вигукнув Вілл. — Негайно вимкни! Я хочу почути про битву...

— Це старий запис,— чмихнув Тембо. — Краще використати кілька миттєвостей, які залишилися тобі в цьому житті, для пошуку спасіння. Це не адмірал, це — плівка. Я чув її вже п'ять разів: її програють, щоб підняти бойовий дух, коли певні, що буде битва з важкими втратами. І взагалі, він ніколи не був адміралом, це — уривок із давньої телевізійної передачі.

— Ой, ой! — закричав Білл і стрибнув уперед. Запобіжник, на який він дивився, затріщав яскравими розрядами, і тої ж миті поясок на ньому обвуглився, ставши із червоного чорним. — Ох! — простогнав він, а потім: — Ох! Ох! 0х1 — обпікши долоні об іще гарячий запобіжник, упустивши його собі на ногу і, врешті, скинувши у запобіжниковий люк.

Коли він повернувся, Тембо вже вставив новий запобіжник у порожній затискувач.

— То був мій запобіжник — ти не повинен... — в очах у Білла бриніли сльози.

— Вибач. Але згідно статуту, я маю допомагати, якщо вільний.

— Що ж, принаймні ми вступили в бій,— мовив Білл, знову ставши на пост і погладжуючи забиту ногу.

— Ще не вступили: занадто прохолодно. Просто перегорів запобіжник, таке іноді трапляється, коли вони зношуються.

— ...зіуртовані армади з героїчними екіпажами...

— А може, ми вже в бою,— не здавався Білл.

— ...грім атомних гармат і яскраве полум'я стрімких торпед...

— Так, мабуть, уже вступили. Здається, тепліше, відчуваєш, Білле? Давай роздягнемося — якщо почнеться справжня битва, у нас не буде часу.

— Ану, по місцях,— ревнув першого класу Сплін, підскочивши, немов газель, до ряду запобіжників: на ньому були лише брудні шкарпетки і татуїровані відзнаки, його звання.

Раптом щось десь затріщало і Білл відчув, як заворушилося коріння його коротко обстриженого волосся.

— Що це? — зойкнув він.

— Вторинний розряд з цього пакета запобіжників,— показав Тембо. — Усе,пов'язане з цим розрядом, засекречено, але я чув, що так буває, коли один з екранів піддається радіаційній атаці: мірою перевантаження він змінює кольори спектра від зеленого до синього, потім до ультрафіолетового, поки врешті стає чорним — і екран проривається.

— Звучить не дуже приємно.

— Я ж казав тобі, що то тільки чутки. Матеріали засекречено...

— ОСЬ ВОНО!!!

Тріскучий удар розколов вологе повітря запобіжникового відсіку, і пакет запобіжників запалав, задимів, обвуглився. Один з них тріснув навпіл, сипонувши в різні боки скалками, немов шрапнеллю. Запобіжникові стрибали, хапали запобіжники, міняли їх спітнілими руками, ледве видимі один одному в пасмах диму. Запобіжники було поставлено на місця, й на мить запала тиша, яку порушували тільки пискливі сигнали з екрана зв'язку.

— Сучий сині — пробурмотів першого класу Сплін, відпихнувши з дороги запобіжник, і рвонувся до екрана. Його мундир висів на гачку поруч, і він вліз в нього, перш ніж ударити по перемикачу. Сплін саме застібав останній ґудзик, коли екран просвітлів. Він віддав честь — отже на зв'язку, певно, офіцер. Білл не бачив екрана, тож не міг твердити напевне, але голос мав той безпідборідно-зубатий тон, який у нього став асоціюватися з офіцерами.

— Ви забарилися з відповіддю, першого класу Сплін... Можливо, другого класу Сплін буде меткішим?

— Зжальтеся, сер... Я літня людина,— він упав навколішки, благаючи, але завдяки цьому зник з поля зору екрана.

— Встань, ідіоте! Ви відремонтували запобіжники після останнього перевантаження?

— Ми замінюємо, сер, не ремонтуємо...

— Мене не цікавить твоя технічна абракадабра, свинюко! Відповідай прямо!

— Усе в порядку, сер. Діємо без затримок. Жодних скарг, ваша милість.

— Чому ви не в формі?

— Я у формі, сер,— проскиглив Сплін, наближаючись до екрана, так щоб не було видно його голий зад і тремтячі нижні кінцівки.

— Не сміти брехати мені! У вас на чолі піт. Вам не дозволяється пітніти у формі. Хіба ви бачите на мені піт? До того ж на мені кашкет — і під правильним кутом. На цей раз вибачаю тебе, бо маю золоте серце. Вільно.

— Брудний мотлох! — вилаявся Сплін, зриваючи мундир зі свого тіла, що задихалося. Температура перевищила 120* і зростала далі.—Піт! У них на містку кондиціоноване повітря, а куди ж вони,по-вашому,дівають тепло? Сюди! У-у-уі!

Два пакети перегоріли водночас, три запобіжники вибухнули, мов бомби. У ту саму мить підлога відчутно здригнулася в них під ногами.

— Оце-то вибух! — вигукнув Тембо. — Якщо він такий сильний, що відчувається крізь силове поле, то може розплескати цей корабель, мов корж. Ось іще! — він кинувся до пакета, вибив запобіжник і вставив новий.

Почалося справжнісіньке пекло. Запобіжники вибухали, як авіабомби, стріляючи уламками керамічної смерті, що із свистом проносилася в повітрі. Сяйнула блискавка — закоротило контакти на металеву підлогу; пролунав жахливий зойк, на щастя короткий: стріла блискавки простромила тіло запобіжникового. Масний дим клубочився і стелився шарами, заважаючи бачити. Вілл звільнив уламки перегорілого запобіжника із потемнілого затискувача і стрибнув до стелажа. Він ухопив сорокакілограмовий запобіжник зболеними руками і тільки обернувся до контактів, як всесвіт вибухнув-Здавалось, ураз закоротило усі запобіжники, і удар блискавки електричного розряду пронизав відсік з кінця в кінець. В її сліпучому світлі, протягом одної нескінченної миті Білл побачив, як полум'я лизнуло ряди запобіжникових, розкидавши їх і спалюючи, немов порошинки на вогнищі. Тембо зсудомився і упав: шмат обпаленої плоті; пролітаючин уламок заліза розпанахав першого класу Спліна від шиї до паху в єдину огидну рану.

— Гляньте на цю діру в Сплінові,— вигукнув Брудота й зойкнув — куля вогню прокотилася по ньому і за долю секунди обернула на почорніле шмаття.

Волею долі, чисто випадково, коли шугонуло полум'я, Білл тримав перед собою масивний запобіжник. Полум'я обпалило його ліву руку, яка була із зовнішнього боку запобіжника, але тіло захистив товстий циліндр. Вибухова хвиля збила його з ніг, шпурнула до стелажів із запасними запобіжниками, прокотила по підлозі, поки смертоносний язик полум'я метлявся над його головою. Полум'я згасло так само раптово, як і з'явилося, залишивши по собі лише дим, жар, сморід

паленої плоті, руйнування і смерть, смерть, смерть. Білл поповз до люка: окрім нього, нічого не рухалося в почорнілому й пожолобленому запобіжниковому відсілі.

Приміщення під ним було так само розпечене, легеням тут так само бракувало живлючо^о повітря, як і там, звідки він щойно вихопився. Білл повз далі, майже не усвідомлюючи, що коліна в нього — суцільна рана, що одна рука скривавлена. Друга висіла безживно: покручена, почорніла й потрощена,— тільки благословенний глибокий шок не давав йому відчути нестерпний біль.

Він повз, через поріг, по коридору. Повітря тут було чистіше і набагато прохолодніше, він сів і вдихнув його блаженну свіжість. Цей відсік був йому знайомий і водночас незнайомий. Він обвів його очима, намагаючись збагнути чому. Довгий і вузький, з опуклою стіною, з якої виступали казенні частини велетенських гармат. Звичайно ж, це головна батарея, гармати, які фотографував чінгсрівський шпигун Трудяга Бігер. Зараз вона змінилася, стеля провисла й пом'ялася, немов іззовні по ній молотили величезною довбешкою. Перед найближчою гарматою у кріслі наводчика скоцюрбився чоловік.

— Що сталося? — спитав Білл, підповзаючи до чоловіка і беручи його за плече. На превеликий подив, канонір важив усього кілька кілограмів і звалився з крісла: легкий, немов лушпиння, із зморщеним пергаментним обличчям; здавалося, жодної краплі вологи не залишилося в його тілі.

— Дегідраторів промені,— промимрив Білл. — Я гадав, що вони існують тільки в кіно.

Крісло каноніра було м'яке і виглядало набагато зручнішим від пожолобленої металевої палуби. Білл сів на щойно звільнене місце й уп'явся незрячими очима в екран перед собою. Там рухалися маленькі цятки світла.

Просто над екраном великими літерами було написано: "Зелені вогні — наші кораблі, червоні — ворог. Забути це — злочинне порушення військового статуту".

— Я не забуду,— пробурмотів Білл і став сповзати з крісла. Щоб утриматись, він ухопився за велику рукоять, що стирчала перед ним, і одразу на екрані зарухалося світне коло з перехрестям всередині. Це його зацікавило. Він навів його на один із зелених вогників, але пригадав про порушення статуту;

трохи зсунув рукоять, і коло перемістилося до червоної цятки, яка опинилася якраз у перехресті. На рукояті була червона кнопка, і він натис її, бо вона виглядала так, що не натиснути було неможливо. Гармата перед ним бухнула... дуже тихо, і червоний вогник згас. Не дуже цікаво; він випустив рукоять.

— Та ти справжній боєць! — пролунав голос, і Білл із зусиллям обернувся. Позаду стояв чоловік у золотих позументах.

— Я бачив! — вигукнув він. — До свого смертного дня не забуду про це. Боєць! Яка мужність! Безстрашність! Вперед на ворога, ніщо нас не втримає, не здавати корабель...

— Що ти верзеш? — втомлено спитав Білл.

— Герой! — мовив офіцер, плескаючи Білла по спині, від чого його пройняв гострий біль. Це стало останньою краплею. Білл знепритомнів.

Розділ VIII

— Будь солдатом-молодцем і випий свій обід-Лагідний голос пробився до свідомості Білла, урвавши бридкий сон. Білл радий був, прокинутися. Зробивши зусилля, він спромігся розплющити очі. Покліпавши, він навів різкість і побачив перед собою чашку на таці, яку

тримала біла рука, з'єднана з білою уніформою і великим жіночим бюстом. З глибоким звіриним гарчанням Білл відкинув тацю і рвонувся до одягу. Йому це не вдалося, бо його ліва рука була сповита і звисала на дротах, тож він тільки крутився в ліжку, немов пришпилений жук, і кричав хрипким голосом. Нянечка зойкнула й утекла.

— Радий бачити, що вам уже краще,— мовив лікар, натренованим рухом б'ючи Білла і паралізуючи його вільну руку вправним прийомом дзюдо. — Я наллю вам ще обіду, і ви негайно вип'єте його, а потім я впущу ваших товаришів, які чекають за дверима — хочуть побачитися з вами.

Рука потроху віджила, і обхопивши чашку пальцями, Білл відсьорбнув.

— Які товариші? Яке побачення? Що тут коїться? — підозріливе спитав він.

Двері розчинилися й увійшли солдати. Білл удивлявся в їхні обличчя, шукаючи друзів, але це були колишні зварювальники або зовсім незнайомі хлопці. І він пригадав.

— Брудота Браун спікся! — закричав Білл. — Тембо згорів! Першого класу Спліна випатраної Вони всі мертві!

Він сховався під ковдру і моторошно застогнав.

— Так героєві не годиться,— мовив лікар, витягуючи його знову і підтикаючи ковдру йому під пахвами. — Ти — герой, солдат, людина, чиї мужність, винахідливість, чесність, відданість, бойовий дух і зірке око врятували корабель. Усі екрани прорвано, силовий відсік розбито, гармаші мертві, управління втрачено і ворожий дредноут наводить свої гармати, щоб добити нас, коли це з'являєшся ти, немов ангел помсти, поранений, напівмертвий, і останнім зусиллям волі робиш постріл, який

лунає на весь флот, завдаєш удару, який розтрощив ворога і врятував наш корабель, велику стару леді нашого флоту "Фанні Хілл",— він подав Біллеві аркуш паперу. — Звісно, я цитую офіційне повідомлення, особисто ж гадаю, що то був просто щасливий випадок.

— Ви заздрите,— чмихнув Білл, уже закоханий у свій новий образ.

— Не роби з мене фрейдистаї — вигукнув лікар, але потім — схлипнув: — Я завжди хотів бути героєм, але тільки лікую руки й ноги героїв. Зараз я зніму цю пов'язку.

Він відстебнув дроти, що підтримували Біллову руку, і став розмотувати бинт. Піхотинці обступили їх, спостерігаючи.

— Як моя рука, лікарю? — раптом стурбовано спитав Білл.

— Засмажилася, немов відбивна. Я мусив відтяти її.

— А що ж тоді це? — зойкнув нажаханий Білл.

— Інша рука, яку я пришив. Їх багато залишилося після битви. Корабель втратив 42 відсотки екіпажу, і я вже нарізався, напилявся і напришивався, мушу тобі зізнатися.

Упав останній виток бинта, і і піхотинці ахнули від захвату.

— Слухай, яка чудова могутня рука!

— Зроби нею що-небудь.

— А який гарний шов на плечі — на диво акуратні стібкиї

— Скільки м'язів: розвинені й довгі, не те що на іншій — маленькі й короткі.

— Довша й темніша — який чудовий колір шкіри!

— Це рука Тембо! — завив Білл. — Заберіть її! Він сахнувся від неї, але рука рушила за ним. Його знову посадили на подушках.

— Ти щасливчик, Білле. Отримав таку гарну руку. До того ж, руку твого товариша.

— Ми знаємо — він хотів, щоб вона належала тобі.

— У тебе тепер є те, що завжди нагадуватиме тобі про нього. Це й справді була непогана рука. Білл зігнув її і поворушив пальцями, усе ще підозріливе давлячись на неї. Здавалося, все було гаразд. Він випростав її, схопив одного солдата за лікоть і стис. Білл відчув, як затріщали його кістки — бідолаха зойкнув і засіпався. Білл пильніше глянув на руку і раптом вигукнув:

— Ти, дурний костоправе! Гозячий лікарю! Це ж права рука!

— Ну, права — то й що?

— Але ж ти відрізав мені ліву руку! Тепер у мене дві праві руки...

— Послухай, лівих рук не вистачало. Я не чудотворець. Я зробив усе що міг, а ти ще скаржишся. Радій, що не пришив тобі ногу. А може, краще було пришити тобі...

— Це гарна рука, Білле,— мовив солдат, який потирав свій щойно потиснений лікоть. — Ти щасливчик. Тепер ти можеш віддавати честь будь-якої рукою, ніхто, окрім тебе, не здатен на таке.

— Твоя правда,— покірно сказав Білл. — Я й не подумав про це. Дійсно, я дуже щасливий.

Він спробував віддати честь своєю ліво-правою рукою — лікоть черконув йому по грудях, а кінчики пальців торкнулися брови. Усі піхотинці виструнчилися і теж віддали честь. Прочинилися двері, і з'явилася голова офіцера.

— Вільно, хлопці. Візит старого неофіційний.

— Сюди йде капітан Зекіяльї

— Я ніколи не бачив старого... — піхотинці загомоніли, немов птахи, були знервовані, як дівчата перед дефлорацією. Увійшло ще трійко офіцерів, врешті гувернер завів десятирічного недоумка у капітанському мундирі слюнявчику.

— Дластуйте, хлопці.. — мовив капітан.

— Капітан хоче висловити вам свою повагу,— чітко переклав лейтенант.

— То це той дядько у лізку? — А особливо висловлює свою особисту повагу героєві дня.

— Хотів сказати сце сцось, та забув...

— Далі він хоче повідомити відважного бійця, який врятував наш корабель, що його підвищено в званні до запобіжникового першого класу — це автоматично продовжує його контракт на сім років. Далі, одразу після виходу з госпіталю, його буде переправлено на імператорську планету Геліор для вручення геройської нагороди Пурпурового Дротика і Зірки Вугільного Мішка з власних рук імператора.

— ...хоцю пісі...

— А тепер командні обов'язки потребують його присутності на капітанському містку, і він якнайтепліше прощається з вами.

— Здається, старий трохи замолодий для своєї посади, правда? — спитав Білл.

— Та ні, є ще молодші,— лікар перебирав голки, шукаючи найтупішу. — Слід пам'ятати, що всі капітани мають походити із шляхетних родин, а навіть численного шляхетства занадто мало для галактичної імперії. Ми беремо те, що можемо.

Він знайшов криву голку і вставив її в шприц.

— Бог з ним, що він юний. Але погодьтесь, що він трохи тупуватий для такої посади?

— Притримай язика, йолопе! Нашій імперії кілька тисяч років, а діти шляхетних родів спаровуються тільки між собою. Гени стикаються, у нащадків акумулюються рецесивні дефекти, і як наслідок, наше керівне шляхетство — це придурки, яким місце в божевільні. Наш старий цілком міг би витримати випробування на розумові здібності за нашими новими нормами! Бачив би ти капітана останнього корабля, на якому я служив...

Він злостиво встромив голку в Біллову руку. Білл скрикнув, а потім, коли голку висмикнули, похмуро стежив, як по руці тече кров.

Двері зачинилися, і Білл залишився сам, вдивляючись у білу стіну і міркуючи про своє майбутнє. Він став запобіжниковим першого класу, і це було приємно. Але обов'язкове продовження контракту на сім років було вже не таке приємне. Він зажурився. Йому хотілося поговорити з кимось із старих друзів, але він згадав, що всі вони загинули, і зажурився ще дужче. Хотілося втішити себе, але як? Зрештою

додумався, що може сам собі потиснути руки. Від цього йому стало трохи легше.

Він ліг на спину і потискав собі руки, аж поки заснув.

КНИГА ДРУГА

КУПАННЯ В БАСЕЙНІ АТОМНОГО РЕАКТОРА

Розділ I

Вони сиділи перед величезним ілюмінатором — товстим шаром броньованого скла в носі космічного катера, що, знижуючись, пронизував спіралі хмар. Білл зручно відкинувся у протиперевантажному кріслі, з хвилюванням роздивляючись краєвид. У тісному салоні катера було двадцять три місця, але лише на трьох із них, включаючи Біллове, зараз сиділи. Поруч із ним (він намагався не дивитись в той бік занадто часто) сидів канонір першого класу, у якого був такий вигляд, наче ним вистрілили з однієї з його гармат. Замість обличчя в нього була пластикова маска з єдиним налитим кров'ю оком. Він нагадував пересувний контейнер, оскільки чотири відірвані кінцівки йому було замінено на блискучі важелі, сяючі поршні, електронні перемикачі й кільця дроту. Розрізнювальні знаки йому приварили до сталевої конструкції на місці плеча. Третій пасажир — кремезний сержант-піхотинець — заснув одразу після пересадки з міжзоряного транспорта.

— Чортівня якась! Погляньте-но! — вихопилося в Білла після того, як їхній корабель вихопився з хмар і внизу під ними засяяла золота сфера Геліора, імператорської планети, столиці того, хто правив десятьма тисячами сонець.

— Яке альбедо,— буркнув канонір звідкись ізсередини свого пластикового обличчя. — Очам боляче.

— А чого ж ти ще хотів? Чисте золото — можеш уявити — планета вкрита золотими плитами?

— Ні, цього я не можу уявити. І я не вірю в це. Де настачити стільки грошей? Але я уявляю собі покриття з анодованого алюмінію. Таке, як оце.

Тепер, придивившись пильніше, Білл побачив, що поверхня дійсно не сяяла, як золото, і на нього знову навалилася гнітючість. Ні! Він змусив себе піднестися духом. Можна забрати золото, але славу не забереш! Геліор усе ще залишався імперським центром, невсипущим, усевидящим оком у самому серці галактики. Про все, що траплялося на будь-якій планеті чи на будь-якому космічному кораблі, сповіщалося сюди, тут усе сортувалося, кодувалося, підшивалося, анотувалося, губилося, знаходилося, вирішувалося. З Геліора надходили накази, що правили людьми, які стримували натиск чужинців. Геліор — планета, змінена людиною,— моря, гори, континенти на ній було вкрито шаром металу кілька миль завтовшки, поверхи й поверхи, з населенням, цілком відданим ІДЕЇ. Правлінню. Сяючий верхній рівень було всіяно цятками космічних апаратів різних розмірів, а в темному небі жевріли інші — ті, що прибували й відлітали. Ближче й ближче напливала поверхня, потім — раптовий вибух світла, й ілюмінатор потемнів.

— Ми розбилися! — заволав Білл. — Оце вляпалися...

— Заткни свою пельку. Просто порвалася плівка. Оскільки на кораблі немає нікого з начальства, вони не завдали собі клопоту склеїти її.

— Плівка..?

— А що ж іще? Невже у тебе в голові такий вітер, що ти гадаєш, ніби вони будуватимуть катери з великими вікнами в носовій частині, саме там, де тертя найбільше і пропалює дірки в ньому? Фільм. Програвання. Окрім того, ми знаємо, що зараз тут ніч.

Під час посадки пілот ледве не розчавив їх перевантаженням (він також знав, що в цьому рейсі на борту немає начальства), і, поки вони вправляли собі хребці й терли очі, щоб повернувся зір, люк розчахнувся.

Було не лише темно, але й дощило. Помічник начальника пасажирської служби другого класу зазирнув у каюту і обдарував їх професійно приязною посмішкою.

— Вітаю вас на Геліорі — імператорській планеті тисячі втіх... — його обличчя враз звично скривилося.— Гей, нечупари, тут що, немає офіцерів?

Давайте, вимітайтеся звідси. Геть, ми повинні дотримуватися, графіка.

Вони не звертали на нього увагу, поки він підмітав салон, а заходилися розбуркувати сержанта, який усе ще хропів, немов зламаний вентилятор — його сон не могла потурбувати отака дрібниця, як п'ятнадцятикратне перевантаження. Хропіння перетворилося на горлове клекотання, яке урвав зойк пасажирського помічника,— його вдарили ногою в пах. Усе ще бурмочучи, сержант приєднався до них і допоміг поставити брязкітливі металеві ноги каноніра на мокру поверхню трапа. Вони стримали обурення, бачачи, як їхні полотняні сумки викинули з багажного відсіку у глибоку калюжу. Під кінець, пасажирський помічник підло помстився, вимкнувши силове поле, що стримувало дощ, і вони миттю змокли і змерзли на крижаному вітрі. Вони закинули на плечі сумки — за винятком гармаша, який котив свою на маленьких колесах,— і рушили до найближчого вогника, який був щонайменше за милю від них і ледве просвічував крізь потоки дощу. На півдорозі гармаш зупинився — в нього закоротило реле, тож вони підставили під нього колеса, поклали йому на ноги сумки, і з каноніра вийшов чудовий візок.

— З мене вийшов чудовий візок,— прогарчав гармаш.

— Не скигли,— сказав йому сержант. — Принаймні тепер маєш цивільну професію.

Він штовхнув двері ногою, й вони увійшли і вкотилися у затишне тепло оперативного відділення.

— У вас є банка розчинника? — спитав Білл у чоловіка за конторкою.

— У вас є посвідчення про відрядження? — спитав чоловік, пропустивши повз вуха запитання.

— У мене в сумці є банка,— мовив гармаш.

Білл розкрив її і став порпатися всередині.

Вони подали свої посвідчення — гармашеве було застебнуте на ґудзик у нагрудній кишені,— і клерк опустив їх у проріз на величезній машині, що стояла в нього за спиною. Машина загула, заблимала лампочками, а Білл тим часом поливав розчинником електричні контакти гармаша, поки не позмивав з них усю воду. Пролунав дзвінок, посвідчення вилетіли назад, і з іншого отвору стала виповзати друкована стрічка. Клерк відірвав її і швидко прочитав.

— Вам не пощастило,— мовив він із садистською втіхою. — Ви, усі троє, повинні отримати Пурпуровий Дротик на церемонії в імператора — зйомки розпочнуться через три години. Ви вже не встигнете.

— Не твоя справа, бевзю,— проревів сержант. — Ми щойно з корабля. Куди нам йти?

— Район 1457-Д, рівень К9, блок 823-7, коридор 492, відсік ФЛМ-34, кімната 62, спитати продюсера Рета.

— Як ми дістанемося туди? — спитав Білл.

— Це ваша справа, у мене своїх клопотів по горло. Клерк шпурнув на стіл три товсті томи — розміром фут на фут і майже такі самі завтовшки, з ланцюгом, прикутим до корінця.

— Шукайте свій шлях самі, ось ваші поверхові плани, але за них слід розписатися. Втрата їх карається військовим трибуналом...

Клерк раптом усвідомив, що він у кімнаті сам на сам з трьома ветеранами, і, мірою того, як бліднув на лиці, він тягся рукою до червоної кнопки. Та перш ніж його пальці доторкнулись до неї, гармашева металева рука, вивергаючи іскри й дим, пришпилила її до стільниці. Сержант наблизив своє обличчя до клеркового, а тоді промовив тихим крижаним голосом, від якого кров холонула в жилах:

— Ми не знайдемо самі дорогу. Ти покажеш нам її. Даси гіда.

— Гіди лише для офіцерів,— кволо заперечив клерк і задихнувся, коли сталеві пальці штрикнули його в живіт.

— Вважай нас за офіцерів,— буркнув сержант. — Ми не заперечуємо. Цокочучи зубами, клерк викликав гіда, і в протилежній стіні розчахнулися металеві дверцята. Гід мав циліндричне металеве тіло, яке рухалося на шести гумових колесах, і голову, що нагадувала голову собаки-шукача, та пружний металевий хвіст.

— Сюди, хлопче,— сержант скомандував гідові, і той рвонувся до нього, висолопивши червоний пластиковий язик, і, тихо гуркочучи коліщатами, став механічно хекати. Сержант схопив надруковану стрічку і швидко набрав код 1457-Д К9 823-7492. Гід два рази гавкнув, червоний язик сховався, він заметляв хвостом і рушив коридором. Ветерани за ним.

Цілу годину вони, послуговуючись ескалаторами, ліфтами, пневмокарами, своїми двома, монорейковим поїздом, рухливим тротуаром і змащеним стовпом, добувалися до кімнати 62. Дорогою вони прикріпили ланцюги своїх планів до поясних ременів, бо навіть Білл почав усвідомлювати цінність путівника у цьому всепланетному місті. Перед дверима кімнати 62 гід три рази гавкнув і покотився геть, перш ніж вони встигли його затримати.

— Треба бути меткішими,— мовив сержант. — Цей пристрій вартий своєї ваги в діамантах.

Він штовхнув двері, і вони побачили товстого чоловіка, який сидів за столом і кричав у візіфон.

— Мені абсолютно байдужі ваші виправдання, я можу купити їх з тельбухами. Я знаю лише, що в мене є розклад зйомок, камери готові,! де ж мої головні герої? Я питаю вас — і що ж ви мені кажете... — Тут він поглянув на ветеранів і заверещав: — Геть! Геть! Хіба не бачите, я зайнятий!

Сержант простягнув руку і кинув візіфон на підлогу, а тоді розтоптав його на друзки.

— У тебе безпосередній спосіб привертати увагу,— зауважив Білл.

— Два роки боїв роблять людину дуже безпосередньою,— мовив сержант, роздратовано скреготнувши зубами. — Ми прийшли, Ретт, що нам робити? Продюсер Ретт пройшов по уламках і розчахнув двері за своїм столом.

— Місце! Світлої — верескнув він; одразу зчинився страшний рейвах, і спалахнуло сліпуче світло.

Ветерани, яких мали чествувати, пройшли за ним крізь двері на просторий зйомочний майданчик, де організовано метушилися кіношники.

Камери на моторизованих візках каталися довкола декорацій, що відтворювали куток тронної зали. Матове скло вікон жевріло уявним сонячним світлом, і золотий сонячний промінь з прожектора падав на трон. Підстьобуваний настановами, що їх вигукував режисер, натовп вельмож і старших офіцерів розташовувався перед троном.

— Він називає їх йолопами! — Його розстріляють!

— Невже ти такий дурний,— мовив гармаш, розмотуючи провід із своєї правої ноги і встромляючи штепсель у розетку, щоб підзарядити батареї. — Усі вони — актори. Гадаєш, для цього збиратимуть справжніх вельмож?

— У нас часу лишилося тільки на одну репетицію, перед тим, як сюди прибуде імператор, тож ніяких помилок,— попередив режисер Ретт, здерся на трон й умостився в ньому. — Я буду вдавати, імператора. У вас, головні винуватці, найлегші ролі, і я не хочу, щоб ви їх зіпсували. Ми не можемо перезнімати. Ви стаєте отут, у цьому вся суть, в один ряд, і коли я скажу:

"Мотор",— виструнчуєтесь, як вас учили, інакше платники податків марно витратили свої гроші. Гей, хлопче, якого вбудували в клітку для пташок, вимкни свої двигуни, ти псуєш звукозапис; Скреготни-но передачею ще раз, і я повидираю з тебе всі запобіжники. Зрозуміло? Отож ви стоїте струнко, поки назвуть ваше ім'я, тоді робите крок уперед і стаєте ще струнківе. Імператор пришпилює медаль, ви віддаєте честь і відступаєте крок назад. Втямили, чи це занадто складно для ваших крихітних забитих мізків?

— Щоб ти луснув! — буркнув сержант.

— Дуже дотепно. Гаразд — давайте прокрутимо цеі

Вони двічі розіграли церемонію перед тим, як голосно залунали сурми, і шість генералів, тримаючи напоготові променеві пістолети, двома колонами увійшли на сцену і стали спинами до трону. Усі решта: оператори і техніки — навіть режисер Ретт,— низько схилилися у поклоні, а ветерани виструнчилися. Імператор продибав у кімнату, видерся по сходах і гепнувся на трон.

— Продовжуйте... — знуджено мовив він і ремиґнув, прикривши рукою рот.

— Моторі — заревів режисер на всю горлянку і вийшов із кадру. Музика здійнялася могутньою хвилею, церемонія почалася. Поки протокольний офіцер, що відав нагородами, зачитував список подвигів шляхетних героїв, які здобули найпочеснішу медаль — Пурпуровий Дротик з Туманністю Вугільного Мішка — імператор підвівся з трону і величаво виступив наперед. Сержант був перший, і Білл кутом ока стежив, як імператор узяв золоту, срібну, рубінову й платинову медаль із поданого футляра й прикріпив на грудях вояка. Потім сержант відступив на крок, і настала його черга. Немов ізвіддалік, Білл почув своє ім'я, наче розлігся грім, і вийшов наперед саме так, як його навчили в таборі. Просто перед ним стояв найулюбленіший чоловік у галактиці! Довгий, розпухлий ніс, що прикрашав міліарди банкнот, був звернутий до нього. Скошене підборіддя і випнуті зуби, які заповнювали міліарди телеекранів, вимовили Біллове ім'я. Одне з імператорових косих очей дивилося на нього. Почуття наповняли Біллеві груди, немов велетенські хвилі накочувалися на берег. Він бездоганно віддав честь.

Насправді ж, він віддав честь майже бездоганно, оскільки не так уже й багато є людей, у яких дві праві руки. Обидві руки описали правильні кола, обидва лікті завмерли під прямим кутом, обидві долоні акуратно торкнулися обох брів. Це було зроблено відмінно, захопило імператора зненацька, і на якусь невловиму мить він зміг спрямувати на Білла водночас зіниці обох очей, потім вони знову розійшлися в різні

боки. Імператор, усе ще стурбований неординарним салютом, схопив медаль і устромив шпильку крізь Біллів мундир прямо в його трепетну плоть.

Білл не відчув болю, але раптовий укол виплеснув зростаюче почуття, що кипіло в ньому. Опустивши руки, він укляк навколішки у гарному кріпосницькому стилі: зовсім, як в історичних фільмах, звідки насправді й почерпнула ідею його послужлива свідомість,— і, схопивши вузлувату, покриту плямами імператорську руку, поцілував її з вигуком:

— Батечку наш рідний!

Генерали-охоронці з похмурими очима стрибнули вперед і занесли над Біллем крила смерті, але імператор з усмішкою відняв руку й витер слину об Біллову гімнастерку. Недбалим порухом пальця він відсторонив охорону, перейшов до гармаша, причепив медаль, що залишалася, і відступив назад.

— Відзнято! — закричав режисер Ретт. — Розмножуйте. З цим дурним селюком, що розпустив нюні, вийшло дуже природно.

Коли Білл з трудом звівся на ноги, він побачив, що імператор не повернувся на трон, а натомість стояв у тісному гурті акторів. Білл приголомшено закліпав очима, коли якийсь чоловік зняв імператорську корону з його голови, сховав у коробку й заквапився геть, несучи її з собою.

— Гальма заклинило,— мовив гармаш, і далі віддаючи честь тремтливою рукою. — Опусти мені цю кляту штуку. Вона ніколи не працює, як треба, вище рівня плеча.

— Але, імператор... — промимрив Білл, тягнучи затиснуту руку, поки гальма заскрипіли і звільнили її.

— Актор — а хто ж іще? Гадаєш, справжній імператор роздає медалі нижнім чинам? Б'юся об заклад, лиш маршалам — і не нижче. Але вони видають це за чисту монету, щоб можна було обдурити таких бідолашних недотеп, як ти.

— Оце ваші,— сказав якийсь чоловік, подаючи їм штамповані бляшані копії медалей, які вони щойно отримали, і забираючи оригінали.

— По місцях! — загримів підсилений режисерів голос. — У нас усього десять хвилин, щоб прогнати сцену з імператрицею і дитиною, які цілуватимуть сім альдебаранських близнюків для "Години родючості". Виносьте сюди пластикових немовлят і виженіть геть зі сцени цих клятих глядачів.

Героїв виштовхнули в коридор, захряпнули і замкнули за ними двері.

Розділ II

— Я втомився,— поскаржився гармаш. — І до того ж болять опіки. У нього в борделі сталося коротке замикання і загорілося ліжко.

— Ходімо, прошу,— не вгавав Білл. — До відльоту нашого корабля ще три дні, а ми на імператорській планеті Геліор! Скільки тут див: висячі сади, райдужні водограї, самоцвітні палаци. Не можна проґавити такі дивогляди.

— Поглянь на мене. Як тільки я трохи просплюся, то знову вирушу в бордель. Коли ти вже так хочеш, щоб тебе водили за ручку під час екскурсії, візьми сержанта.

— Він ще не протверезів.

Сержант був п'яничка, який не вірив у забігалівки і волів пити на самоті. Він також не вірив у розбавлені напої і не марнував гроші на

красиві пляшки. Він витратив усі свої кредитки на хабар санітарові й отримав дві сулії 99-градусного пшеничного спирту, упаковку глюкозо-соляного розчину, голку для ін'єкцій і гумову трубку. Сулія з етил-глюкозо-соляною сумішшю звисала з балки над його ліжком, від неї гумова трубка йшла до голки, встромленої в руку для внутрішньовенного вливання. Тепер він лежав нерухомий, нагодований і п'яний як чіп весь час і, якби ніщо не порушувало розмірений потік, залишався б у такому стані два з половиною роки.

Білл навів останній полиск на своїх чоботях і замкнув щітку разом з рештою своїх речей у тумбочку. Могло трапитися, що він прийшов би пізно: на Геліорі легко заблукати, якщо не маєш гіда. Вони витратили майже цілий день, щоб дістатися зі студії до відведеного для них житла, і це з сержантом, який знав усе про карти і прокладав маршрут. Поки вони ходили в межах свого району, проблем не виникало, але Білл уже по горло був ситий невигадливими розвагами, що їх пропонували воякам. Він хотів подивитись Геліор, перше місто в галактиці, справжній Геліор. І якщо ніхто не хоче скласти йому компанію, він вирушить самохіть.

Було дуже важко, навіть маючи картосхему, точно сказати, як далеко щось міститься на Геліорі, оскільки вона не мала масштабу. Але, судячи з того, що лінія основного виду транспорту — тунельної магнітної залізниці — перетинала принаймні вісімдесят чотири квадрати картосхеми, мандрівка обіцяла бути довгою. Його мета цілком могла бути на зворотному боці планети! Місто завбільшки з планету! Замисел надто грандіозний, щоб його здійснити. І справді, коли він починав думати про нього, то не міг охопити усю його величність.

Бутерброди, які Білл узяв з собою з казарми, він з'їв ще на півдорозі до пункту призначення, і його шлунок, що знову ненажерливо звикав до твердої їжі, голосно скаржився, аж поки він зійшов у зоні 9266-Р, що означало рівень, а може, ще щось, і став шукати їдальню. Очевидно, він потрапив у друкарську зону, бо юрми людей майже цілковито складалися з жінок з округлими плечима і великими довгими пальцями.

Єдина їдальня, яку він знайшов, була напхана ними, і, сівши серед балакучого натовпу, він примусив себе проковтнути єдину наявну страву: сандвічі з черствим фруктовим сиром під анчоусовою пастою і картопляне пюре з цибульно-родзинковою підливою, запивши все це ледь теплим трав'яним чаєм, який подавали у чашках, не більших за наперсток. Воно було б і нічого, коли б апарат, що видавав їжу, автоматично не поливав усе гірким соусом. Жодна з дівчат, здавалося, не помічала його, оскільки усі вони в робочі години перебували під легким гіпнозом, щоб зменшити кількість помилок. Білл поглинав їжу, відчуваючи себе привидом, поки вони хихотіли й щебетали навколо і над ним, а їхні пальці, наче вони і не їли, імпульсивне вистукували по краю столу в такт їхньої розмови. Врешті він утік, але з'їдене справило на нього гнітючий ефект, і мабуть тому він припустився помилки і сів не у той вагон.

А що номери рівнів і блоків повторювалися в кожній зоні, то можна було потрапити не в ту зону і згаяти добрячий шмат часу, поки збагнеш свою помилку. Саме це сталося з Біллем, і після звичайної астрономічної кількості пересадок він сів у ліфт, Що мав підняти його, як він гадав, у славетний на цілу галактику палац садів. Усі інші пасажири повиходили на нижніх рівнях і ліфт, набираючи швидкість, рвонувся до найвищого поверху. Білл злетів у повітря, коли ліфт загальмував, і йому позакладало вуха від зміни тиску. Двері відчинилися, і він вийшов. В обличчя йому ударив вітер зі снігом. Не вірячи власним очам, Білл роззирався довкола, а тим часом двері в нього за спиною зачинилися, і ліфт щез.

Двері виходили на металеву рівнину, що утворювала найвищий рівень міста, який тепер губився у віхолі. Білл став намацувати кнопку, щоб викликати назад кабіну, коли мінливий порив вітру змів геть сніг, і на нього з безхмарного неба полилося лагідне сонячне проміння. Це було неймовірно.

— Це неймовірно,— мовив Білл із справедливим обуренням.

— Немає нічого неймовірного, якщо я захочу цього,— пролунав хрипкий голос у Білла за плечима. — Бо я — дух життя.

Білл сахнувся убік, немов зіпсований робокінь, вирячивши очі на невеличкого чоловічка із сивими скронями, червоними очима і тремтливим носом, який безгучно виник у нього за спиною.

— Ти що, зсунувся з глузду? — гиркнув Білл, сердитий на себе за те, що злякався.

— Ти б теж рішився розуму на такій роботі,— схлипнув чоловічок і змахнув краплю, що звисала з кінчика носу. — Напівзаморожений, напівспечений і вічно напівнепритомний від нестачі кисню. Дух життя,— зажебонів він. — У моїй владі...

— До речі, повинен сказати,— Біллеві слова заглушив раптовий сніговий вихор,— я почуваю, що для мене тут трохи зависоко. Ой..!

Вітер закрутив і відніс снігову хмару, і Білл здивовано глянув на краєвид, що відкрився перед ним.

Снігові замети й калюжі поплямували поверхню високості наскільки сягав зір. Шар золота зносився, оголивши сірий, з ум'ятинами метал, поцяткований рудими плямами іржі. Ряди великих труб, кожна діаметром понад зріст людини, немов змії плазували з-за обрію і завершувалися схожими на димарі отворами. їх не було видно за віруючими хмарами пари і снігу, що з глухим ревом виривалися в повітря.

— Спорожнюється номер вісімнадцятий! — прокричав старий у мікрофон, вихоплений з гнізда у стіні, і побіг до іржавого хисткого ескалатора, який рухався уздовж труб. Білл поспішив слідом за старим, який ураз наче забув про нього. Ескалатор повз, брязкаючи і розхитуючись під їхньою вагою, а Білл міркував, куди тягнуться труби;

через хвилину, коли в голові у нього проясніло, він напружив зір, намагаючись роздивитись, що там мріє на обрії. Поступово він розрізнив ряди велетенських міжзоряних лайнерів, кожен з яких був приєднаний до товстої труби. Старий несподівано жваво стрибнув з ескалатора й побіг до корабля на вісімнадцятій стоянці, де крихітні постаті робітників високо над землею від'єднували корабель від труби.

Старий переписав цифри з лічильника на трубі, а Білл тим часом дивився на стрілу крана з кінцем великого гнучкого шланга, що хитався у нього над головою. Шланг приєднали до клапана біля верхівки космічного апарата, він застогнав від напруження, біля редуктора на кораблі вихопилася чорна хмаринка і попливла над іржавою металевою рівниною.

— Мені цікаво, що тут у дідька коїться,— сказав Білл.

— Тут твориться життя! Всеперемагаюче життя! — проскрипів старий. З глибокого пригнічення він ураз піднісся до висот маніакального натхнення.

— Ви не могли б висловитися зрозуміліше?

— Це світ,закутий у метал,— тупнув старий ногою, і під ним загуло. — Що це означає?

— Означає, що цей світ закутий у метал.

— Правильно. Для солдата ти на диво тямущий. Отже, беремо планету, вбираємо її в метал і маємо планету, де зелені рослини є тільки в імператорських садах і кількох вітринах. Що ж тоді станеться?

— Усі повмирають,— мовив Білл, бо виріс на фермі і знав дещо про фотосинтез і хлорофіл.

— Теж правильно. Ти, я, імператор і ще кілька мільярдів телепнів перетворюють кисень на двоокис вуглецю, а раз немає рослин, які б знову відтворювали кисень, то скоро всі позадихаються.

— Отже, ці кораблі привезли рідкий кисень.

Старий кивнув головою і знову стрибнув на ескалатор. Білл скочив за ним.

— Саме так. Вони беруть кисень безкоштовно на аграрних планетах. Після того, як його тут викачають з контейнерів, їх заповнюють вуглецем, який великим коштом добувають з вуглекислого газу і відправляють у провінційні світи, де його використовують як паливо, добрива, як складову частину при виробництві пластиків та інших матеріалів...

Білл зійшов з ескалатора біля найближчого ліфта; старий, а потім і його голос, потонули у випарах. З головою, що гула від кисневого сп'яніння, він сів навпочіпки і став шалено гортати сторінки картосхеми. Очікуючи ліфт, Білл визначив своє місцеперебування за кодовим номером на дверях і став складати новий маршрут до палацу садів.

Цього разу він не дозволив собі відволікатися. Тепер їв лише цукерки та пив газовану воду з автоматів і таким чином уник небезпек і спокус їдалень, пильнуючи, щоб не проґавити пересадку. З мішками під очима і головою, що розколювалася від болю, він, спотикаючись, вийшов з гравітаційної шахти і, гамуючи удари серця, побачив прикрашений квітами ілюмінований напис:

"Висячі сади". На вході був турнікет, а поруч віконце каси.

— Один, будь ласка.

— Десять імперіалів.

— Чи не задорого,— поскаржився він, виймаючи банкноти з охлялого гаманця.

— Якщо ти бідний" нема чого приїздити на Геліор.

Робот-касир був споряджений численним набором грубих реплік. Білл пустив його слова повз вуха і пройшов у сади. Там було все, про що він мріяв, і навіть більше. Йдучи по сірій, посиланій шлаком доріжці, прокладеній у зовнішньому мурі, він міг бачити зелені кущі і траву поруч, по той бік огорожі з титанової сітки. Не далі, як за сотню метрів, там, де кінчалася трава, буяли екзотичні рослини й квіти з усіх світів імперії. А там! З далекої відстані райдужні водограї здавалися іграшковими: їх навіть можна було розгледіти неозброєним оком. Білл опустив монету в одну з далекоглядних труб і став стежити, як переливаються і бліднуть барви струменів — майже так само гарно, як по телевізору. Він рушив далі, обходячи сад всередині муру, обмитий світлом штучного сонця з велетенського купола над головою.

Але навіть п'янкі приваби садів меркнули від утоми, що стискала його сталевими лещатами. Попід стіною стояли металеві лави, і він упав на одну з них, щоб трохи перепочити, заплющив очі, прикриваючи їх від сліпучого сяйва. Його підборіддя опустилося на груди, і він мимохіть поринув у сон. Інші відвідувачі проходили мимо, шлак рипів під їхніми ногами, але Білл цього не чув. Він не поворушився, навіть коли один з них присів на краєчок лави.

Оскільки Білл так ніколи й не побачив того чоловіка, немає сенсу змальовувати його, варто лише сказати, що в нього було пожовкле обличчя, зламаний червонуватий ніс, очі дикуна, що виглядали з-під мавпячих брів, широкий зад і вузькі плечі, вивернені ноги, довгі й брудні вузлуваті пальці і на додаток тик.

Довгі секунди вічності спливли, а чоловік сидів. Потім на якийсь короткий час у полі зору не стало інших відвідувачів. Швидким, як у змії,

рухом незнайомець вихопив з кишені атомний різак, схожий на олівець. Маленьке неймовірно гаряче полум'я коротко просичало, коли він притис його до ланцюга, яким до Біллового пояса був прикутий план, якраз там, де ланцюг торкався металевої лави. За мить метал ланцюга був міцно приварений до металу лави. А Білл, нічого не чуючи, спав собі далі.

Вовчий вищир промайнув обличчям незнайомця, нагадавши кола, що розходяться по воді в каналізації, коли туди пірнає шур. Тоді одним стрімким рухом атомне полум'я розрізало ланцюг біля тому. Сховавши різак-олівець, злодій підвівся, підхопив Біллову картосхему у нього з колін і заквапився геть.

Розділ III

Попервах Білл не збагнув, до чого може призвести втрата картосхеми. Він повільно звільнявся з обіймів сну; голова була важка, і його мучило передчуття якоїсь біди. Сіпнувшись кілька разів, він збагнув, що ланцюг міцно приварено до лави, а план зник. Він ніяк не міг відірвати ланцюг, тож врешті мусив розстебнути свій ремінь. Повернувшись до входу, він постукав у віконце касира.

— Гроші не повертаємо,— відказав робот.

— Я хочу повідомити про злочин.

— Злочини розслідує поліція. Ви хочете поговорити з поліцією по телефону? Ось телефон. Номер 111-11-111.

Розчахнулися маленькі дверцята, і з-за них вихопився телефон, ударивши Білла в груди так, що він ледве встояв на ногах. Білл набрав номер.

— Поліція,— промовив голос, на екрані виник сержант у синій прусській формі і з бульдожим обличчям.

— Я хочу повідомити про крадіжку.

— Велику чи дрібну?

— Не знаю, в мене вкрали картосхему.

— Дрібна. Зверніться до найближчої поліцейської дільниці. Ви незаконно скористалися надзвичайною мережею. Незаконне користування цією мережею карається...

Білл із силою ударив по кнопці, й екран згас. Він знову обернувся до робота-касира.

— Гроші не повертаємо,— мовив той. Білл гаркнув:

— Замовкни. Я хочу тільки знати, де тут найближча поліцейська дільниця.

— Я — робот-касир, а не довідкова служба. Цієї інформації немає в моїй пам'яті. Гадаю, вам слід звіритись із своїм планом.

— Але ж саме його й поцупили!

— Гадаю, вам слід звернутися до поліції.

— Але... — Білл спалахнув і сердито копнув ногою будку касира.

— Гроші не повертаємо,— проговорив той, коли Білл відходив.

— Вип'єш, вип'єш — засмердиш,— мовив робот-бар, підкочуючись і нашіптуючи йому у вухо. Почувся звук — наче кубики льоду билися об стінки холодної склянки.

— З біса доречна думка. Пиво. Велику,— Білл заштовхнув монети у проріз й підхопив бляшанку, що вилетіла з автомата, мало не упавши на землю.

Прохолодне пиво освіжило його і вгамувало злість. Він поглянув на вказівник: "До самоцвітного палацу".

— Піду в палац, подивлюся, може, знайду когось, хто покаже мені, де поліцейська дільниця. Ох!

Робот-бар вихопив у нього з руки бляшанку, ледве не відірвавши разом з нею вказівний палець і, з притаманною роботам влучністю, закинув її з десяти метрів у сміттєпровід, що виступав із стіни.

Самоцвітний палац виявився майже так само доступний, як і висячі сади, тож він вирішив повідомити про крадіжку, перш ніж сплатити за вхід у заґратоване коло, що на значній відстані огороджувало палац. Перед входом, вивалившись черево і ліниво граючи кийком, стояв поліцейський, який напевно повинен був знати, де поліцейська дільниця.

— Де тут поліцейська дільниця? — спитав Білл.

— Я не довідкове бюро — подивись у своїй картосхемі.

— Але,— крізь міцно зціплені зуби мовив Білл,— я не можу це зробити. У мене вкрали мою картосхему, і тому я хочу знати... Ой!

Білл зойкнув, бо поліцейський натренованим рухом застромив кийок Біллеві під пахву і штовхнув його за ріг.

— Я сам був в армії, перед тим, як купив собі звільнення,— повідомив поліцейський.

— З радістю вислухаю ваші спогади після того, як ви заберете кийок у мене з-під пахви,— простогнав Білл і вдячно зітхнув, коли поліцейський висмикнув кийок.

— Оскільки я служив в армії, то не хочу, щоб бойовий .товариш із Пурпуровим Дротиком і Туманністю Вугільного Мішка потрапив 'у халепу. Я чесний поліцейський і не беру хабарів, але якщо товариш дасть мені в борг двадцять п'ять монет до зарплати, то я буду дуже зобов'язаний.

Білл народився тупаком, проте вже дечого навчився. Гроші швидко з'явилися і так само швидко зникли. Поліцейський розслабився, постукуючи кінцем кийка по жовтих зубах.

— Послухай, хлопче, що я скажу, перш ніж ти зробиш мені офіційну заяву, оскільки досі ми говорили, як давні друзі. На Геліорі є багато способів нажити біду, але найлегший — це загубити свою картосхему. За це тут карають на горло. Я знав хлопця, який з'явився в дільницю заявити, що хтось украв його картосхему: за десять секунд він уже був у наручниках, а може, й за п'ять. А тепер, що ти хотів мені сказати?

— У вас є сірники?

— Я не курю.

— До побачення.

— Не переймайся, хлопче.

Білл зайшов за ріг і прихилився до стіни, важко дихаючи. Що далі? Він з такими труднощами знайшов це місце, маючи картосхему,— як він

повернеться без неї? У душі його наче завис свинцевий тягар; він удав, що його не помічає. Зрештою, він погамував страх і спробував міркувати. Здавалося, минуло багато років відтоді, як він востаннє їв, і від згадки про їжу рот його так швидко наповнився слиною, що він мало не вдавився, їжа — ось, що йому треба, пожива для мозку; треба розслабитися над гарною соковитою відбивною, а коли його шлунок утішиться, тоді він зможе мислити чітко й знайде вихід з цієї біди. Повинен же бути вихід. У нього ще майже цілий день до кінця відпустки: сила часу. Ледве волочачи ноги, він звернув убік і опинився у високому яскраво освітленому тунелі, де сяяв напис: "Золотий скафандр".

— "Золотий скафандр",— прочитав Білл. — Ось те, що потрібно. Прославлений на цілу галактику, знаний кожному з телевізійних програм ресторан. Саме тут він зміцнить свій занепалий бойовий дух. Це коштуватиме дорого, але до дідька...

Затягнувши пояс і розправивши комір, він став підніматися по широких позолочених сходах і пройшов крізь макет космічного шлюзу. Усміхнений метрдотель вклонився йому, м'яка музика супроводжувала Білла, і враз підлога під ним розчахнулася. Безпорадно хапаючись за гладесенькі стіни, він летів униз визолоченою трубою, що поступово вигиналася, а тоді вихопився з неї й гепнув у запорошеному металевому завулку. Перед ним метровими літерами було написано:

ГЕТЬ ЗВІДСІЛЯ, ВОЛОЦЮГО!

Білл стояв, обтрушуючи пил, коли до нього підкотився робот і провуркотів на вухо голосом молодої чарівної дівчини:

— Ти, певне, зголоднів, любий? Покуштуй новоіндійську піццу Джузеппе Сінгха. До піццерії Сінгха всього кілька кроків, шлях позначено на звороті цієї картки.

Робот дістав із прорізу в себе на грудях картку й обережно заклав її Біллеві в рот. Це був дешевий і погано відрегульований робот. Білл виплюнув мокру картку і протер її носовичком.

— Що сталося? — спитав він.

— Напевне, ти зголоднів, любий, грр-арк,— робот перемикнувся на інше записане повідомлення у відповідь на Біллове запитання. — Тебе викинули із "Золотого скафандра", відомого на цілу галактику з незчисленних телепередач, бо ти злидар. Коли заходиш у цей заклад, вміст твоїх кишень просвічується і автоматично підраховується. А що в твоїх кишенях, очевидно, грошей менше мінімально потрібної суми — одна випивка і податок,— тебе витурили. Але ти й далі голодний, чи не так, любий? — робот звабливо глянув на нього,! солодкавий, вкрадливий голос полився з розбитої ротової мембрани: — Іди до Сінгха, де їжа смачна і дешева. Покуштуй Сінгхову новоіндійську піццу під соусом керрі й лимонним соком.

Білл пішов не тому, що захотів скуштувати сумнівний бомбейсько-італійський гібрид, а тому, що на звороті картки був план і вказівки. Складалося почуття безпеки: він знову мав мету, виконував інструкції, гримів сходами, падав у гравітаційну шахту, штовхався в електричці. За останнім поворотом йому в ніс ударило прогірклим салом, старим часником і підгорілим м'ясом — отже, він на місці.

їжа була неймовірно дорога й набагато гірша, ніж він міг собі уявити, але вона вгамувала болючі спазми в шлунку, наповнивши його, якщо не наситивши, Білл намагався виколупати з зубів нігтем шматки хрящів, водночас стежачи за своїм сусідом по столу: той із стогоном проштовхував у себе щось безіменне. Одягнений він був у барвисте святкове вбрання — такий собі рожевощокий життєрадісний товстун.

— Привіт!.. — мовив Білл, усміхаючись.

— Заткни пельку,— гиркнув чоловік.

— Я лише сказав "привіт",— ображено сказав Білл.

— Цього досить. Усі, хто звертался до мене протягом шістнадцяти годин мого перебування на цій, так званій, планеті насолод, обдурювали, обкручували або обкрадали мене у той чи інший спосіб. Я ось-ось зламаюся, а попереду ще шість днів екскурсії "Побачити Геліор і жити".

— Я тільки хотів спитати, чи не дозволите зазирнути у вашу картосхему, поки ви обідатимете.

— Я ж казав тобі, що всі хочуть у мене щось видурити. Геть.

— Прошу, не відмовляйте мені.

— Я дозволю — за двадцять п'ять монет, гроші наперед і тільки поки я їстиму.

— Домовилися! — Білл віддав гроші, ковзнув під стіл і, сидячи на схрещених ногах, став шалено гортати картосхему, нотуючи шляхові вказівки. А за столом товстун стогнучи їв далі; коли йому в рот потрапляв особливо огидний шматок, він сіпав ланцюг, і Білл губив потрібне місце. Він уже змалював майже половину маршруту до Транзитного Центру Ветеранів, коли чоловік забрав у нього книгу і вийшов.

Коли Одіссей повернувся зі своєї сповненої жахливих пригод подорожі, він пощадив вуха Пенелопи від неймовірних подробиць своєї мандрівки. Коли Річард Лев'яче Серце, звільнений врешті зі свого ув'язнення, повернувся додому після багаторічних, сповнених небезпеками хрестових походів, він не став мучити королеву Беренгарію описами страхіть, а просто привітався з нею і відімкнув пояс вірності.

Так само і я, любі читачі, не буду обтяжувати ваш слух описами того, яких небезпек зазнав Білл і в який відчай впадав під час своїх блукань, бо вони за межами уявного. Досить лише сказати, що він пройшов крізь усе це. І зрештою, знайшов Транзитний Центр.

Угледівши напис: "Транзитний Центр Ветеранів", Білл закліпав червоними від безсоння очима. Йому довелось прихилитися до стіни, бо ноги в нього від полегкості стали ватяні. Він домігся свого! Лише на вісім днів він прострочив свою відпустку, та хіба це має якесь значення. Невдовзі він знову повернеться у дружні обійми бойових друзів, геть від нескінченних коридорів, квапливих юрб, ескалаторів, пекловаторів, гравішахт, пневмоліфтів і всього іншого. Він нап'ється як чіп разом із своїми друзями, і алкоголь розвіє спогади про жахливу мандрівку; він спробує забути ті страшні дні, які він провів без їжі і води, не чуючи людської мови, забути, як він блукав безконечними проходами складу, заповненого стосами копірувального паперу. Тепер усе це позаду. Його зіжмакана форма припала пилом, він із соромом дивився на дірки, складки і відірвані ґудзики. Якби можна було проскочити в казарму так, щоб його не зупинили, він би змінив мундир перед тим, як іти доповідати черговому.

Кілька голів обернулися в його бік, але нічого не сталося — він пройшов крізь денне приміщення у спальну кімнату. Але його матрац було згорнуто, ковдра і простирадла зникли, а тумбочка спорожніла. Мабуть, він таки вскочив у халепу, а халепа в зоряній піхоті річ далеко не проста. Тамуючи холодне почуття відчаю, Білл трохи умився в туалеті, напився з крана холодної води і почовгав до кімнати чергового. За столом сидів старший сержант — кремезний велетень із садистським виразом обличчя, темношкірий, як його давній приятель Тембо. В одній руці він тримав ляльку у формі капітана, а іншою встромляв у неї розпрямлені скріпки. Не повертаючи голови, він зиркнув на Білла й насупився.

— Ну і встряв ти в халепу — прийшов до чергового у такому вигляді.

— Я встряв сильніше, ніж ти можеш собі уявити, сержанте,— мовив Білл, утомлено спершись об стіл. Сержант уп'явся поглядом у Біллеві неправильно припасовані руки; його очі швидко бігали від однієї до іншої.

— Де ти роздобув цю руку, хлопче? Кажи швидко! Я впізнав її.

— Це рука мого приятеля, і в мене є ще одна права рука. Бажаючи звернути розмову на будь-яку тему, що не стосувалася його порушення військового статуту, Білл випростав руку, щоб показати сержантові. Але — о жах! — пальці стислися у сталевий кулак, м'язи напружилися і викинули кулак уперед — прямо в щелепу першому сержантові, який одразу беркицьнувся через стілець.

— Сержанте,— зойкнув Білл, схопив бунтівну руку іншою і не без боротьби притис її до тулуба.

Сержант повільно підвівся, і Білл, тремтячи, відступив назад. Він не йняв віри власним очам, коли сержант усміхнувся й сів.

— Тепер я певен, що ця рука належала моєму давньому друзяці Тембо. Ми завжди так жартували. Піклуйся краще про неї, чуєш? Більше від Тембо в тебе нічого немає? — і коли Білл відповів заперечно, забарабанив пальцями по столу. — Що ж, тепер він виконує на небі обряд великого Джу-Джу.

Усмішка зів'яла на його вустах, і вони знову скривилися в гримасу.

— Ти встряв в халепу, хлопче. Покажи своє посвідчення. Він вихопив його з нечутливих Біллових пальців і застромив у проріз в столі. Заблимали лампочки, машина задрижала, почулося гудіння і засвітився екран. Перший сержант читав з екрана і мірою того, як зміст повідомлення доходив до нього, глумливий вираз його обличчя змінювався на вираз холодної люті. Коли він обернувся до Білла, його очі

стали вузенькі, як шпарки, і пронизали Білла таким поглядом, від якого зсідається молоко або гинуть дрібні істоти, такі, як таргани і миші. Від цього погляду Біллова кров захолола в жилах і все його тіло затрусилося, немов дерево на вітрі.

— Де ти поцупив це посвідчення? Хто ти? З третього разу Білл спромігся промимрити:

— Це я... то моє посвідчення... я-я, запобіжниковий першого класу Білл...

— Ти брехун,— ніготь, явно призначений для того, щоб виривати жили, уперся в посвідчення. — Це посвідчення крадене, бо запобіжниковий першого класу Білл відбув звідси вісім днів тому. Так записано в рапорті, а рапорти не брешуть. Ти попався, мерзотнику!

Він натис червону кнопку під написом "Військова поліція", і десь сердито закалатали тривожні дзвони. Білл переминався на ногах, поводячи очима в пошуках шляху для втечі.

— Затримай його тут, Тембо,— гукнув сержант. — Я хочу докопатися до істини.

Біллова ліва правиця схопила край стола, і він не міг відірвати її. Білл усе ще боровся .зі своєю рукою, коли в нього за спиною пролунали важкі кроки.

— Що тут сталося? — проскрипів знайомий голос.

— Видає себе за унтер-офіцера і скоїв менш серйозні злочини, які можна не брати до уваги, бо лише звинувачення в першому означає електродугову лоботомію і тридцять шпіцрутенів.

— Ох, сер,— Білл обернувся і, побачивши добре знайому постать, засміявся. — Убивайло Дренг! Скажи їм, що ти знаєш мене.

Один з двох поліцейських був звичайна потвора в людській подобі:

надраєна до блиску й оснащена червоним кашкетом, кийком і пістолетом. Але другий міг бути тільки Убивайлом Дренгом.

— Чи знаєте ви затриманого? — спитав старший сержант. Убивайло примружився, озираючи Білла від голови до п'ят.

— Я знав запобіжникового шостого класу Білла, але той мав відповідні руки. Тут щось не те. Ми обробимо його трохи у вартівні й повідомимо вас, коли він зізнається.

— Згоден. Але бережіть цю ліву руку. Вона належить моєму другові.

— Ми й пальцем її не зачепимо.

— Але ж я Білл,— заволав Білл. — Це я, ось моє посвідчення, я можу довести, що я — це я.

— Шахрай,— мовив сержант, показуючи на клавіатуру. — У звітах написано, що запобіжниковий першого класу Білл відлетів вісім днів тому. А звіти не брешуть.

— Звіти не можуть брехати,— виголосив Убивайло, штурхнувши Білла кийком у живіт і штовхаючи його до дверей. — Ми вже отримали машини для викручування пальців? — спитав він іншого поліцейського.

Мабуть, тільки через втому Білл зміг зробити те, що сталося потім. Втома, відчай і страх з'єдналися й додали сили, бо він був добрим вояком і засвоїв, що слід бути Сміливим, Чистим, Вірним,

Гетеросексуальним тощо. Проте у кожної людини є критична точка, і Білл сягнув своєї. Він вірив у безпристрасність суду — хоча ніколи не мав з ним справу — але думка про тортури підстьобнула його. Коли Біллеві божевільні від страху очі зупинилися на написові: "Пральня",— в його свідомості замкнувся якийсь ланцюг, і він стрибнув, відчайдушним зусиллям вирвавши руку з міцної хватки. Втеча! За цими дверима має бути шахта, а внизу купи простирадл і рушників, що пом'якшать його падіння. Він може втекти! Не звертаючи уваги на хрипкі звірячі вигуки поліцейських, він плигнув стрімголов.

Білл пролетів не більше метра і упав на голову, мало не розтрощивши собі череп. За дверима була не шахта, а металевий контейнер.

Поліцейські гамселили в двері, але не могли відчинити, бо Білл підпер їх ногами.

— Зачинено! — прокричав Убивайло. — Він обдурив нас! Куди виходить шахта пральні?

Він припустився тієї ж помилки, що й Білл.

— Не знаю. Я тут новенький,— видихнув інший.

— Ти будеш новеньким на електричному стільці, якщо ми не знайдемо цю потолоч!

Голоси завмерли, важкі кроки стали віддалятись, і Білл поворухнувся. Його шия була звернута під кутом і боліла, коліна упиралися в груди, і він мало не задихнувся, зарившись лицем у ганчір'я. Білл спробував випростати ноги і відштовхнувся від металевої стіни: щось клацнуло, контейнер посунув тунелем, який відкрився у протилежній стіні. Білл упав.

— Ось він! — почувся знайомий, сповнений ненависті голос, і Білл, спотикаючись, побіг. Переслідувачі вже наздоганяли ного, коли він підбіг до гравішахти і знову стрибнув стрімголов, але цього разу із значно більшим успіхом. Коли товстун поліцейський стрибнув слідом, він був автоматично віддалений рівно на п'ять метрів. То було повільне, плавне падіння. Біллів зір врешті прояснів, він глянув угору й затремтів, побачивши ікласту фізіономію Убивайла, що плинула слідом за ним.

— Любий друже,— схлипнув Білл, благальне склавши руки. — Чому ти женешся за мною?

— Не називай мене другом, ти, чінгерівський шпигуне. Ти навіть недосконалий шпигун — у тебе дві праві руки.

Падаючи, Убивайло дістав із кобури пістолет і прицілився Біллеві межі очі.

— Убитий при спробі втечі.

— Змилуйся! — заблагав Білл.

— Смерть усім чінгерам,— Дренг натис на гашетку.

Розділ IV

Куля повільно вилетіла з клубів порохового диму і пропливла футів зо два у напрямку Білла, перш ніж її спинило гравітаційне поле. Простодушний циклічний пристрій прийняв швидкість кулі за масу, виснував, що це ще одне тіло потрапило в гравітаційну шахту і визначив для нього місце.

Убивайлове падіння уповільнювалося, зрештою він опинився за п'ять метрів позаду кулі: відповідно, другий поліцейський відсунувся на таку

ж відстань. Розрив між Біллем і його переслідувачами подвоївся — він скористався цим і вистрибнув на площадку наступного поверху.

Ліфт стояв з відчиненими дверима, наче запрошував його — Білл стрибнув до кабіни, і двері за ним зімкнулися раніше, ніж Убивайло, завзято лаючись, вихопився з шахти.

Після цього Білл намагався якомога заплутати сліди. Він навмання користувався різними транспортними засобами, щоразу спускаючись на нижчий поверх, немов кріт, що, тікаючи, намагається закопатись поглибше в землю. Зрештою у нього не стало сил — він заточувався, бився об стіни і пихкав, наче трицератопс у спеку. Поступово він збагнув, що забрався нижче, ніж будь-коли перед цим. Коридори були похмурі, стародавні, стіни із сталевих плит трималися на плішках. Масивні колони, деякі понад тридцять метрів діаметром, порушували рівні лінії стін: циклопічні споруди, що тримали на собі столицю всього світу. Більшість дверей, які траплялися йому на очі, були замкнені й запечатані химерними печатками. Він також помітив, що світло тут пригашено. Білл утомлено плентався в пошуках якоїсь рідини: у горлі в нього пересохло, мов у пустелі. Попереду виднів автомат по продажу напоїв; він дуже відрізнявся від тих, якими Білл звик користуватись. Його передню частину було зміцнено товстими сталевими брусками і прикрашено написом великими літерами: "Цей механізм оснащено системою захисту проти злодіїв — будь-яка спроба зламати апарат загрожує злочинцеві розрядом у 100 000 вольт".

Він знайшов у кишені досить монет, щоб заплатити за подвійну Героїн-колу і обачно відступив подалі, аби його не могли дістати іскри, що сипалися з автомата, поки наповнювалася склянка.

Випивши, він відчув себе набагато краще, але коли зазирнув у свій гаманець, його настрій враз погіршився. У нього було всього вісім імперіалів, а коли вони скінчаться, що тоді? Хоч його почуття були притлумлені наркотизованим напоєм, проте жаль до себе дався взнаки, і він заплакав. Наче крізь туман він побачив, що в коридорі з'явився гурт

людей. Троє чоловіків спинилися майже поряд з ним і опустили четвертого на підлогу. Білл глянув на них, потім відвернувся: слова бриніли в його вухах, але він не розумів їхнього змісту, поринувши в свої переживання.

— Бідолашний старий Гольф, схоже, йому настав кінець.

— Це вже напевне. Я ніколи не чув приємнішого передсмертного хрипу. — Залишимо його тут для роботів-прибиральників.

— А що ж буде з роботою? Нас повинно бути четверо, щоб упоратися з нею.

— Давайте пошукаємо десь тут безпланового.

Важкий черевик копнув Вілла й привернув його увагу. Він заблимав очима на оточуючих його чоловіків, схожих один на одного: пошарпаний одяг, брудна шкіра, зарослі обличчя. Вони різнилися зростом і статурою, але одна риса в них була спільна: жоден з них не мав картосхеми і вони виглядали на диво голими без важких звисаючих томів.

— Де твоя картосхема? — спитав найкремезніший і найволохатіший, ще раз копнувши Білла ногою.

— Украдено... — знову заскиглив той.

— Ти солдат?

— В мене відібрали посвідчення...

— Гроші є?

— Втрачено... все втрачено... як торішний сніг...

— Тоді ти один з безпланових,— в унісон мовили чоловіки й допомогли Біллеві звестися на ноги. — Тепер заспівай з нами "Пісню безпланових". І вони заспівали тремтливими голосами:

Один за всіх, Брати безпланові, Єднайтеся н боріться, Щоб здобути прав, Щоб Влада сконала, А Правда запанувала, І ми, що вільні колись були, Знову вільними стали, Щоб над головою побачили, Як ясніє небо синє, І почули, Як тихо падає сніг.

— Вона не дуже римується,— зауважив Білл.

— Ах, нам тут унизу бракує таланту,— мовив найменший і найстаріший з безпланових і зайшовся рахітичним кашлем.

— Замовкни,— наказав кремезень, штурхнувши під бока старого й Білла. — Я — Літвок, а це моя ватага. Тепер ти один з нас, новачку; твоє ім'я — Гольф 28169-мінус.

— Ні. Мене звуть Білл і це ім'я легше вимовляється... — його штурхнули знову.

— Заткни рота! Білл важке ім'я, бо воно нове, а я ніколи не пам'ятаю нових імен. У моїй ватазі завжди був Гольф 28169-мінус. Як тебе звати?

— Білл. Ох! Я хотів сказати Гольф!

— Так воно краще, але не забувай, що в тебе є ще й прізвище.

— їсти хочу,— заскиглив старий. — Коли ми вчинимо грабунок?

— Зараз. Гайда за мною.

Вони переступили через старого Гольфа і т. д., якому настав кінець, у той час як новий тільки починав життя й квапився темним, затхлим переходом, гадаючи, на яку біду він наражається цього разу, проте занадто втомлений, щоб цим перейматися. Вони говорили про їжу; поївши, він зможе подумати, що робити далі, а тим часом він радів, що хтось піклується про нього і думає замість нього. Він немов знову опинився в армії, тільки кращій, бо не треба було навіть голитися.

Мала ватага чоловіків вийшла в широкий коридор, мружачись від яскравого світла. Літвок зупинив їх порухом руки і роззирнувся в обидва боки, тоді склав човником брудну долоню і приставив до свого схожого на капустяний лист вуха: прислухався, насупивши брови.

— Здається, чисто. Шмутціг, стій тут — здіймеш тривогу, якщо хтось з'явиться; Спорко, іди коридором до повороту і роби те саме. Ти, новий Гольфе, підеш зі мною.

Двоє вартових пошкандибали виконувати свої обов'язки, а Білл рушив за Літвоком в заглибину, де ховались замкнені двері. Могутній ватажок відімкнув їх одним ударом молотка, видобутого із схованки у подертому одязі. Всередині було повно труб різного діаметра, які виходили з підлоги й губилися в стелі над головою. На кожній трубі було вибито номери, і Літвок указав на них:

— Нам потрібна кл-9256-Б,— мовив він. — Почали. Білл швидко відшукав потрібну трубу, що була завтовшки як рука, і тільки-но покликав ватажка, як у коридорі пролунав пронизливий свист.

— Виходь! — звелів Літвок, виштовхуючи Білла. Тоді зачинив двері і став так, щоб затулити зламаний замок. Гуркіт і шурхання ставали дедалі голосніші, наближаючись до них, і вони зіщулилися в заглибині. Коли з'явився робот-прибиральник і втупив у них свої об'єктиви, Літвок стиснув за спиною молоток.

— Чи не зволите ви відійти, щоб я зміг прибрати там, де ви стоїте,— твердо пролунав записаний на плівку голос. Робот з надією обертав перед собою щітки.

— Забирайся геть! — прогарчав Літвок.

— Втручання в роботу робота-прибиральника під час виконання ним службових обов'язків — це злочин проти суспільства. Подумайте, що б з вами було, якби прибиральне управління не...

— Талалай,— сердито гаркнув Літвок і ударив його молотком по маківці.

— Ламають,— заверещав робот і покотився коридором, розбризкуючи воду з своїх сопел.

— Давай скінчимо роботу,— мовив Літвок, знову розчинивши двері. Він віддав молоток Біллеві і, дістави ножівку із схованки в своєму лахмітті, заходився пиляти трубу. Металева труба була міцна, тож за хвилину він укрився потом.

— Тепер ти,— гукнув він Біллеві. — Пиляй якомога швидше, а потім знову я.

Так по черзі вони менше ніж за три хвилини перепиляли трубу. Літвок знову сховав пилку в своєму дранті й узяв молоток.

— Приготуйся,— мовив він, поплювавши на руки і з силою замахнувшись на трубу.

Вистачило двох ударів, щоб верхня частина перерізаної труби відігнулася і з верхнього отвору полився нескінченний струмок зелених сосисок. Літвок схопив кінець ланцюга і кинув Біллеві на плече, а тоді став навертати довкола його рук і плечей, кільце за кільцем, вище й

вище. Вони досягли рівня Біллових очей, і він зміг прочитати білі літери, видруковані на зеленій поверхні: "Хлорофільні,— і далі: — Сонце в кожній ланці! — а ще: — Знамениті кінські сосиски,— і врешті: — Наступного разу покуштуйте наші меринбургери".

— Досить,— простогнав Білл, заточуючись під вагою. Літвок розірвав ланцюг і став обертати сосисками власні плечі, коли це потік блискучих зелених циліндриків раптом вичерпався. Він витяг останню ланку з труби і штовхнув двері.

— Спрацював сигнал тривоги, зараз сюди нагряне поліція. Швидше тікаймо, а то нас застукають лягаві! — він свиснув; прибігли вартові. Білл спотикався під вагою сосисок, вони бігли по тунелях, сходах, спускалися драбинами і змащеними трубами, аж поки дісталися запорошеного підземелля, де лампи світили тьмяно і блимали далеко одна від одної. Літвок відчинив люк у підлозі й грабіжники один за одним скочили вниз, а тоді поплазували впродовж тунелю з трубами і кабелями, що тяглися між поверхами. Шмутціг і Спорко повзли позаду, щоб підбирати сосиски, які падали з натрудженої Біллової спини. Врешті, відкинувши грати, вони дісталися до свого вугільно-чорного сховища, і Білл знесилено впав на кам'яну підлогу. З радісними вигуками спільники звільнили Білла від його вантажу і через хвилину в металевому контейнері для сміття затріскотіло вогнище, й зелені сосиски стали смажитися на решітці.

Вдихнувши апетитні пахощі смаженого хлорофілу, Білл очутився і став з цікавістю озирати сховище. У непевному світлі від вогнища він роздивився велике підземелля, кінці якого губилися у пітьмі. Товсті стовпи підтримували стелю і ціле місто над нею, а між ними тьмяно мріли здоровезні стоси й паки. Старий Спорко підійшов до найближчого стосу і щось витяг з нього. Коли він повернувся, Білл побачив, що то аркуші паперу, які він став по одному підкладати у вогонь. Один із аркушів упав поруч із Біллом, і він встиг помітити, що то якийсь пожовклий від віку урядовий бланк.

Хоча Біллеві ніколи не подобалися хлорофіли, зараз він їв залюбки. Приправу заміняв апетит, а горілий папір додавав їм новий присмак. Грабіжники запивали сосиски іржавою водою з ночов, куди вона безперервно крапала з якоїсь труби, і бенкетували, мов королі. Гарне життя, подумав Білл, дістаючи ще одну сосиску з вогню й дмухаючи на неї; смачна їжа, добре питво, хороші друзі. Вільна людина.

Літвок і старий уже спали на лежанках із пожмаканого паперу, коли третій, Шмутціг, підсів до Білла.

— Ти не знаходив моє посвідчення? — хрипко прошепотів він, і Білл збагнув, що це божевільний. Вогники моторошно зблискували у розбитих скельцях його окулярів — Білл помітив, що вони в срібній оправі і, мабуть, колись були дуже дорогі. Довкола Шмутцігової шиї, з-за кошлатої бороди, виглядали обтріпані залишки комірця й клапті того, що колись було ошатною краваткою.

— Ні, я не бачив твого посвідчення,— мовив Білл. — Я й свого не бачив відтоді, як у мене його забрав старший сержант і забув повернути.

Білл знову відчув жаль до себе, а тухлі сосиски засіли в шлунку, немов свинцеві гирі. Шмутціг не зважив на його відповідь, перебуваючи у своїй, куди цікавішій мономанії.

— Я важлива особа, знаєш, Шмутціг фон Дрек' — людина, з якою треба рахуватись, вони ще побачать. Гадають, що мені вже кінець, але вони помиляються. Кажуть, сталася помилка, найбанальніша помилка: порвалася стрічка і, коли її склеювали, то вирізали малесенький шматочок, а саме на ньому були дані про мене; я вперше дізнався про те, не отримавши гроші наприкінці місяця. Я пішов дізнатися, що трапилось, а мені сказали, що ніколи не чули про мене. Але ж усі чули про мене, фон Дрек — гарне старе прізвище: коли мені виповнилося двадцять два, я вже завідував відділом з 356 чоловік у Департаменті

Канцелярських Скріпок 89-го Спецоб'єднання По Постачанню Контор. І нема чого їм вдавати, буцімто вони ніколи не чули про мене, і навіть якщо я забув своє посвідчення в іншому костюмі вдома, вони не мали права виносити речі з моєї квартири, коли мене там не було, бо її наймала, як вони заявили, уявна особа. Я міг би довести, хто я насправді, якби в мене було посвідчення... Ти не бачив мого посвідчення?

"Вскочив я у халепу" — подумав Білл, а вголос сказав:

— Так, діла справді погані. Послухай-но, я допоможу тобі відшукати його. Піду, може, пощастить знайти.

Перш ніж божевільний Шмутціг спромігся на відповідь, Білл прослизнув між горами старих тек, гордий, що обкрутив старого бевзя. Він відчував приємну ситість і втому й хотів перепочити. Йому треба добряче виспатися, тоді зранку він зможе якось зарадити своїй біді. Одійшовши подалі від інших безпланових, він видерся на хиткий стос паперу, а звідти на ще вищий. Полегшено зітхнувши, зробив собі з паперу подушку й заплющив очі.

Раптом високо на стелі складу спалахнули ряди ламп, з усіх боків залунали пронизливі поліцейські свистки і хрипкі вигуки:

— Хапай його! Переймай!

— Впіймався, злодюжко!

— Ну, планопозбавлені, ви поцупили свій останній хлорофіл! Вас ждуть не діждуться в уранових копальнях на Апа-другій! А тоді:

— Ми всіх переловили..?

Білл закляк, відчайдушне хапаючись за бланки, серце його зайшлося від жаху, але тут пролунала відповідь:

— Так, усіх чотирьох, ми довго стежили за ними і були готові схопити їх, як тільки вони вчинять грабунок.

— Але ж їх тут лише троє.

— Я бачив четвертого перед цим: його ніс робот-прибиральник — задубілого, як дошка.

— Тоді рушаймо.

Білла знову пройняв страх. Адже хтось із ватаги, спокушений можливістю купити собі прощення, скаже поліцейським, що тут є ще один, новенький четвертий. Треба негайно ж тікати.

Поліцейські з'юрмилися біля жаровні, тож можна випробувати своє щастя. Якомога тихіше він сповз зі стоса і став скрадатися у протилежному напрямку. Якщо там немає виходу — він у пастці. Ні, геть ці думки! Позаду заверещали свистки: погоня! Його кров отримала дозу адреналіну; він рвонувся уперед — щойно спожитий кінський білок додав сили його ногам. Попереду були двері, і він усією своєю вагою навалився на них. Спершу двері не піддалися, але потім з рипом повернулися на іржавих завісах.

Білл метнувся вниз по гвинтових сходах, нижче й нижче, ще одні двері, він біг, немов звір, не думаючи ні про що, окрім втечі.

Ще раз, інстинктом польованої тварини, він кинувся вниз. Білл не помітив, що стіни тут тримаються на болтах і поїдені іржею, він не здивувався, коли наступні двері виявилися дерев'яними, хоча планета не бачила живого дерева впродовж сотні тисяч років! Повітря тут було затхле, а часом смердюче; гнаний страхом, він забіг у кам'яний тунель,

де безіменні почвари тікали поперед нього, зловісно скрегочучи кігтями. Місцями тунель потопав у темряві, і Білл ішов навпомацки, торкаючись стін, порослих бридким драглистим мохом. Там, де збереглися лампи, вони ледве жевріли, заткані важким павутинням з налиплими мертвими комахами. Доводилося перебрідати калюжі стоячої води, і поступово він почав усвідомлювати, що попав у якийсь інший, дивний світ. Він побачив долі ще один люк і, спонуканий інстинктом утікача, одчинив його, але ходу там не було — просто яма з якоюсь гранульованою речовиною, що скидалася на цукор-сирець. Звісно, це міг бути якийсь ізоляційний матеріал. А може, щось їстівне! Білл нахилився, узяв щіпку й пожував. Ні, не їстівне, він виплюнув, хоча речовина здалася напрочуд знайомою. І раптом згадав.

Це була земля. Грунт. Пісок. Те, з чого зроблено планети, з чого було зроблено цю планету; це була поверхня Геліора, на якій звелося важезне всесвітнє місто.

Він звів очі догори і враз усвідомив, які важкі вгорі над ним ті споруди-конструкції, як вони тиснуть, намагаючись його розчавити. Він був на дні, власне, на поверхні планети, і його пойняла клаустофобія. Квилячи, він пошкандибав далі тунелем, аж поки той уперся у величезні замкнені й запечатані двері. Виходу не було. А поглянувши на чорну товщу дверей, Білл збагнув, що не палає бажанням зазирнути за них. Які жахи можуть чаїтися за таким порталом в підніжжі світу?

І поки він, вирячивши очі, роздивлявся двері, вони заскреготіли й стали відчинятися. Білл відсахнувся й закричав від страху, бо щось схопило його в сталеві лабети...

Розділ V

Білл навіть не намагався вирватися з обіймів, просто це було безнадійною справою. Він пручався у скелетно-білих кінцівках, що стискали його, при цьому він весь час тихесенько скиглив, мов ягня, що

потрапило в пазурі орла. Безпорадно борсаючись, він був затягнутий за величний портал, який зачинився без втручання людських рук.

— Ласкаво просимо... — пролунав замогильний голос. Білл заточився — його відпустили,— потім обернувся й побачив великого білого робота, що завмер позаду. Поруч із роботом стояв миршавий чоловічок у білій куртці, з великою лисою головою і серйозним виразом на обличчі.

— Можете не називати себе,— мовив коротун,— принаймні, поки самі не захочете. Я інспектор Джейєс. Ви просите притулку?

— А ви можете його мені надати? — недовірливо спитав Білл.

— Цікавий поворот, дуже цікавий,— Джейєс потер одна об одну свої потріскані долоні. — Та не будемо вдаватися до теологічних суперечок, хоч які цікаві вони можуть бути, гадаю, краще одразу дати ствердну відповідь: саме так. Тут дійсно можна отримати притулок — ви прийшли, щоб скористатися ним?

Білл, уже оговтавшись від першого потрясіння, став обачніший, пам'ятаючи про всі ті неприємності, яких зазнав через те, що не тримав язика за зубами.

— Послухайте, я навіть не знаю, хто ви чи де я, або який притулок я отримаю.

— Ваша правда, це моя помилка, оскільки я вважав вас за одного з безпланових, хоча й помітив, що ваше лахміття — це власне колишня військова форма, а окислені бляшані клаптики на ваших грудях не що інше, як залишки почесної нагороди. Ласкаво просимо на Геліор, імператорську планету! Як наші успіхи у війні?

— Чудово, чудово, але де це ми?

— Я — інспектор Джейєс з Міського Управління Санітарії. Бачу, і щиро сподіваюсь, що ви пробачите мою нескромність, у вас дрібні неприємності: без форми, картосхема загублена, можливо, навіть втрачено посвідчення,— проникливими пташиними очицями він зауважив, як Білл неспокійно засовався. — Це негаразд. Не відмовляйтесь від притулку. Ми пропонуємо вам його, даємо гарну роботу, нову форму, навіть нове посвідчення.

— І за все це я маю стати сміттярем! — Білл зневажливо пхикнув.

— Ми віддаємо перевагу термінові "санітар",— стримано сказав інспектор Джейєс.

— Я подумаю,— холодно промовив Білл.

— Може, вам допомогти прийняти рішення? — спитав інспектор і натис кнопку в стіні. Ворота у зовнішній морок знову розчинилися, робот схопив Білла і став його виштовхувати.

— Прошу притулку! — заверещав Білл, а коли робот відпустив його і двері знову замкнулися, пояснив, набурмосившись. — Я лише хотів сказати, що можна обійтися без тиску.

— Тисячу разів даруйте, але ми хотіли, щоб ви почували себе тут щасливим. Ласкаво просимо в УС. Не прогнівайтесь, хочу запитати: вам потрібне нове посвідчення? Багато наших новобранців бажають 'розпочати життя заново тут, в управлінні, й у нас є широкий асортимент посвідчень на будь-який смак. Зрештою, запам'ятайте, що ми збираємо тут усе: і мертві тіла і вміст кошиків для "паперу, ви б здивувалися, якби дізнались, скільки посвідчень ми знаходимо саме в них. Якщо ваша ласка, зайдіть у цей ліфт...

В Управлінні Санітарії й справді було безліч посвідчень, складених у коробки по алфавіту. Білл швидко знайшов одне з даними, що, вважай,

підходили йому, видане на ім'я Вільгельма Стуцікаденті, і показав його інспекторові.

— Дуже добре, вітаю тебе із вступом на роботу, Віллі...

— Називайте мене просто Білл.

— ...нам тут завжди не вистачає людей, Білле, і завжди можна обрати собі роботу по душі, звісно, відповідно до здібностей, а також — інтересів. Коли ти думаєш про санітарію, що спадає тобі на думку?

— Сміття. Інспектор зітхнув.

— Так, це звичайна реакція, але я сподівався, що ти зреагуєш краще. Сміття — це лише один із аспектів проблеми, якою займається наше приби-ральне відділення, а ще треба прибирати відходи, мотлох, покидьки. До того ж є ще відділення, яке відає прибиранням коридорів, ремонтом туалетів, дослідженням, каналізацією...

— Останнє звучить звабливо; перед тим, як мене примусово зарахували на військову службу, я заочно вивчився на оператора механічного угноювання.

— Ну, це просто чудово! Ти повинен розповісти мені докладніше; але спершу сідай, влаштовуйся зручніше.

Він підвів Білла до глибокого м'якого крісла й дістав два пластикові пакети.

— А тим часом освіжись прохолодною Алко-Трясучкою.

— Що вже тут розказувати. Я так і не скінчив курсу і, здається, тепер моя мрія стати оператором ніколи не здійсниться. Може, ваше каналізаційне відділення...

— Дуже шкода, оскільки це, так би мовити, тебе безпосередньо стосується, але саме тут у нас немає проблем, бо каналізація майже повністю автоматизована. Ми пишаємося станом нашої каналізації, вона досить-таки велика: на Геліорі живе понад 150 мільярдів мешканців...

— Ого!

— Розумію твій подив. Я бачу, як засяяли в тебе очі — каналізаційних відходів справді багато, і сподіваюсь, що колись матиму приємність показати тобі наш переробний завод. Але запам'ятай, там, де є відходи, повинна бути їжа, а що Геліор завозить усі продукти, то в нас тут замкнутий цикл — мрія будь-якого інженера-сантехніка. Кораблі з аграрних планет приставляють готову їжу, яка розподіляється між населенням, а відтак рухається, я б сказав, по команді. Ми добуваємо міазми і піддаємо обробці — звичайний відстой і хімічний каталіз, анаеробні бактерії і таке інше — я не дуже це нудно пояснюю?

— Ні, що ви... — мовив Білл, усміхаючись і змахуючи набігглу сльозу. — Це просто тому, що я такий щасливий і так давно не розмовляв з інтелігентною людиною...

— Можу собі уявити, мабуть, у війську ви вкрай загрубіли,— він поплескав Білла по плечу, немов давнього товариша. — Забудь про все це. Тепер ти серед друзів. Про що це ми говорили? Ах, так, бактерії, потім дегідрація і компресія. Ми випускаємо одні з найкращих в галактиці брикети концентрованого добрива, я можу будь з ким побитись об заклад...

— Певен, можете,— гаряче погодився Білл.

— ...автоматичні транспортери і підйомники переносять брикети в космопорти, де їх вантажать у космічні кораблі, як тільки ті випорожнюються. Повний вантаж за повний вантаж — ось наш девіз. І я чув, що на деяких планетах із бідними грунтами люди танцюють, коли кораблі вертаються додому. Ні, ми не можемо поскаржитись на роботу нашої каналізації — проблеми у нас в інших відділеннях.

Інспектор Джейєс спорожнив свій пакет і насупився, його приязність розвіялася.

— Не треба! — крикнув він, коли Білл допив із свого пакета і спробував вкинути його у стінний сміттєпровід.

— Пробач, що я' гаркнув на тебе,— сказав інспектор,— але це наша найбільша проблема. Сміття. Чи замислювався ти коли-небудь над тим, скільки, скажімо, газет викидають щодня 150 мільярдів людей? Чи скільки бляшанок? Або обідніх тарілок? Ми шукаємо вихід з цієї біди удень і вночі, але ніяк їй не зарадимо. Це просто кошмар. Алко-реактивний пакет, який ти тримаєш в руках, один із наших винаходів, але то лише крапля в океані.

Щойно остання крапля вологи випарувалася з пакета, він почав непристойно вигинатися в Біллових руках, і той, наляканий, кинув його на підлогу, де пакет і далі сіпався й міняв форму, розплющуючись на очах. ' — За це маємо дякувати математикам,— мовив інспектор. — Для тополога платівка фонографа чи чашка або пакет з рідиною мають одну й ту саму форму: щось, а в ньому отвір, і шляхом поступових трансформацій вони можуть змінюватись. Тож ми робимо контейнери із спеціального пластику, який, висохши, набирає попередньої форми — ось, поглянь.

Пакет припинив судомитись і тепер спокійно лежав на підлозі — пластмасовий диск із звуковою доріжкою і діркою посередині. Інспектор Джейєс підняв його, сколупнув етикетку Алко-Трясучки і Білл побачив

іншу, що ховалася під нею. "Любов на орбіті. Бом! Бом! Бом! У виконанні Колеоптерикс".

— Геніально, правда? Контейнер трансформувався у платівку з однією із наймодніших мелодій, річ, яку жоден, хто п'є Алко-Трясучку, не викине, її заберуть із собою й милуватимуться нею, а не заштовхають у сміттєпровід, створюючи для нас проблему.

Інспектор Джейєс узяв Біллеві руки в свої і глянув йому прямо в очі, причому його очі зволожилися.

— Скажи, що ти згоден, Білле. Працюй, досліджуй. Нам так не вистачає здібних освічених людей; людей, які розуміють наші проблеми. Нехай ти не скінчив свій курс оператора механічного угноєння, однаково ти можеш допомогти нам — свіжий мозок зі свіжими ідеями. Нова мітла, що допоможе підтримувати чистоту, ну?

— Я згоден,— рішуче мовив Білл. — Дослідження сміття — це справжня чоловіча робота.

— Вона твоя. Кімната, стіл і форма, а ще чудова платня і весь непотріб, який тобі приглянеться. Ти не пошкодуєш...

Виття сирени урвало їхню розмову, і за мить до кімнати вскочив спітнілий і збуджений чоловік.

— Інспекторе, ракети цього разу справді втрачено. Операція "Летюче блюдце" провалилася! Сюди спустилася група астрономів, і зараз вони б'ються з нашою дослідницькою групою, борюкаються на підлозі, мов тварини...

Перш ніж посланець скінчив, інспектора Джейєса вже не було в кімнаті, й Вілл метнувся за ним, з'їжджаючи по пандусу на підборах. Вони сіли на рухомі сидіння, але ті виявилися занадто повільні для

інспектора, і він побіг, стрибаючи по спинках сидінь. Вілл не відставав від нього. Вони увірвалися в лабораторію, повну складного електронного обладнання і чоловіків, які вовтузилися, билися, каталися по підлозі, штурхаючи один одного.

— Припиніть, негайно припиніть! — закричав інспектор, але ніхто його не слухав.

— Може, я стану в пригоді,— сказав Білл. — Нас навчали подібних речей в армії. Які з них наші сміттярі?

— У коричневому...

— Цього досить! — запевнив весело Білл і кинувся в гущу бійки. Копнувши ногою тут, стусанувши по нирках там, перебивши ударами карате пару горлянок, він швидко відновив порядок у кімнаті. Поміж інтелектуалів, що билися, здоровань не було, і Білл пронісся між ними наче ураган, а потім став висмикувати з клубка своїх нових товаришів.

— Що це, Басуреро? Що тут сталося? — спитав інспектор Джейєс.

— Вони, сер, вони вдерлися, горлали й закликали нас припинити операцію "Летюче блюдце" саме тоді, коли ми підняли наші звіти і виявили, що можемо вдвічі збільшити швидкість подачі відходів...

— А що таке операція "Летюче блюдце"? — поцікавився Білл, приголомшений тим, що коїлося. Ніхто з астрономів ще не опритомнів, хоча один уже стогнав, тож інспектор мав час для пояснення. Він показав на величезний агрегат, що займав один кінець кімнати.

— Це могло б стати рішенням наших проблем,— мовив він. — Проблем, як позбутись усіх цих пакетів і тарілочок від готових обідів тощо. Я навіть боюся сказати тобі, скільки кубічних метрів їх назбиралося! Вірніше сказати,кубічних кілометрів. Та одного разу

Басуреро гортав якийсь журнал і вичитав статтю про передавач матерії; ми тут-таки зв'язалися із відповідною установою й купили найбільшу модель. Ми приєднали його до транспортера з навантажувачем і згодовували усе це кляте сміття у вхідний контур передавача матерії, який відтоді працював, мов у казці.

— Але ж куди їх передають? — спантеличено запитав Білл. — Де вихідний контур цього передавача? '

— Розумне запитання, це було нашою найпекучішою проблемою. Спочатку ми просто запускали сміття в космічний простір, але астрономи поскаржилися, що дуже багато предметів вертаються у вигляді метеоритів і заважають їм спостерігати за зорями. Ми підвищили потужність і закинули сміття на вищу орбіту, та управління навігації заявило, що ми захаращуємо простір і створюємо небезпеку для космонавтики, тож ми стали шукати віддаленіше місце. Врешті Басуреро вдалося роздобути в управлінні астрономії координати найближчої зірки, і з того часу ми викидали все туди...

— Ти дурень,— озвався один з астрономів, ледь ворушачи набряклими губами, і зіп'явся на ноги. — Від твого клятого летючого сміття ця зірка спалахнула, як нова! Ми ніяк не могли збагнути, що з нею сталося, аж поки знайшли в архіві ваш запит щодо її координатів і з'ясували, хто проводить цю ідіотську операцію...

— Притримай язика, інакше знову ляжеш відпочивати, йолопе,— пробурчав Білл.

Астроном знітився, зблід, і повів далі уже м'якшим тоном:

— Та зрозумійте ж, що ви накоїли. Не можна безкарно скидати в сонце таку силу-силенну атомів водню й вуглецю. Воно переродилося в нову зірку, і я чув, що деякі бази на внутрішніх планетах не встигли евакуюватися...

—Знищення відходів не позбавлено професійного ризику. Принаймні персонал тих баз загинув на службі людству.

— Гм, вам легко говорити. Зробленого вже не повернеш. Але ви повинні припинити операцію "Летюче блюдце" — негайної

— Чому? — спитав інспектор Джейєс. — Визнаю, ця невеличка пригода була справді несподіванкою, але тепер ми порозумілися і можемо мирно розійтись. А ви чули, що казав Басуреро: ми збільшили вдвічі подачу відходів і скоро ввійдемо в нормальний графік...

— А за який рахунок ви подвоїли подачу? — визвірився астроном. — Ви так порушили стабільність цієїзірки, що вона ось-ось перетвориться у наднову, яка спопелить не тільки всі планети своєї системи, але й може накрити Геліор і наше сонце. Негайно зупиніть свою диявольську машину!

Інспектор зітхнув, тоді втомлено й приречено махнув рукою.

— Вимкни її, Басуреро... я знав, що раз усе йде так гладко, то триватиме недовго...

— Але, сер,—кремезний інженер у відчаї заламував руки. — Ми опинимося там, звідки починали; сміття знову накопичуватиметься...

— Роби, як наказано!

Басуреро покірно зітхнув і поплентався до пульта управління, де натиснув на головний вимикач. Брязкіт і шурхіт конвейєрів завмерли, а за ними із стогоном змовкло виття генераторів. Працівники Управління Санітарії зніяковілі, приголомшені, стояли купками в різних кінцях кімнати, поки астрономи поступово приходили до тями й допомагали один одному виходити з приміщення. Останній з них, виходячи, обернувся і, вишкіривши зуби, сказав, наче виплюнув:

— Сміттярі!

Пошпурений гайковий ключ ударився об зачинені двері — поразка була повна.

— Гаразд, усіх не переможеш,— бадьоро мовив інспектор Джейєс, хоча слова його пролунали непереконливо. — В будь-якому разі, Басуреро, я віллю вам свіжої крові. Перед вами Білл — молодий чоловік з блискучими ідеями, він працюватиме у дослідницькому відділі.

— Дуже приємно— мовив Басуреро, схопивши Біллову руку своєю здоровою лапою. Він був кремезний чоловік: широкоплечий, огрядний і високий, з оливковою шкірою і прямим чорним волоссям, що падало йому на плечі. — Давай влаштуємо перерву і щось перекусимо. Ти підеш зі мною, і я тебе введу в курс справ, а ти розповіси мені про себе. Вони простували стародавніми коридорами Управління Санітарії, і дорогою Білл розповів про те, хто він і що він. Басуреро так зацікавився, що звернув не туди і, не подивившись, відчинив двері. Потік пластикових чашок і таць ринув звідти й засипав їх по коліна, перш ніж вони змогли зачинити їх знову.

— Бачив? — мовив Басуреро із погано прихованою злістю. — Нас засмоктує. Усі можливі місця для зберігання уже заповнено, та сміття надходить і далі. Присягаюся Крішною, я просто не уявляю, що буде далі — у нас нема куди його дівати.

Він витяг з кишені срібний свисток і люто подув у нього. З свистка не вихопилося жодного звука. Білл відступив на крок, підозріливе зиркаючи на Басуреро, а той насупився.

— Не дивись так злякано — я не рішився глузду. Це — ультразвуковий свисток, звук якого зависокий для людського вуха, проте роботи його чудово чують — бачиш?

Шурхочучи колесами, до них підкотився прибиральний робот-прибот і швидкими рухами став навантажувати сміття в свій контейнер.

— Чудова річ, я маю на увазі свисток,— мовив Білл. — Викликаєш робота, як оце, коли він потрібен. Як ти гадаєш, я зможу отримати такий, адже тепер я теж санітар і все таке інше.

— Це спеціальні свистки,— сказав Басуреро, відчиняючи двері, цього разу ті, що треба,— до їдальні. — їх важко дістати, якщо ти розумієш, що я маю на увазі.

— Ні, я не розумію, що ти маєш на увазі. Можу я одержати його чи не можу?

Басуреро пропустив його слова повз вуха, уважно вивчаючи меню. Тоді набрав номер. З проріза ковзнуло заморожене блюдо, яке він поставив у мікрохвильову пічку.

— Ну? — не вгавав Білл.

— Коли хочеш знати,— ніяково мовив Басуреро,— ми беремо їх з коробок із сніданками. Розумієш, це дитячі свистки для собак. Я покажу тобі, де лежать викинуті коробки, і ти зможеш пошукати собі.

— Дякую. Я теж хочу викликати роб.отів.

Вони перенесли свою розігріту їжу на один із столиків і стали їсти. Між двома ковтками Басуреро вирячився на пластикову тацю, з якої їв, і з ненавистю штрикнув її виделкою.

— Подивись,— мовив він. — Ми самі копаємо собі могилу. От побачиш, які гори виростуть тепер, після того, як вимкнули передавач матерії.

— Ви не пробували скидати їх в океан?

— Група "Великий плеск" працює над цим, більше я не можу тобі сказати, бо всю операцію засекречено. Ти повинен зрозуміти, що океани, як і все інше на цій клятій планеті, переповнені, і мушу тобі сказати, сум огортає, коли дивишся на них. Ми звалювали туди все, доки рівень води піднявся так, що під час припливу хвилі стали захльостувати оглядові люки. Ми і далі скидаємо відходи, але набагато менше.

— Як же це можливо? — здивувався Білл. Басуреро сторожко роззирнувся, тоді нахилився через стіл, приклав вказівний палець до носа, підморгнув, усміхнувся й глухо прошепотів:

— Шшшш.

— Це таємниця? — спитав Білл.

— Ти вгадав. Метеорологи накинуться на нас, як люті звірі, якщо здогадаються. Ми набираємо морську воду, випаровуємо її, а сіль повертаємо назад в океан. Потім ми потайки перемикаємо деякі стічні труби для роботи в зворотному напрямку! Як тільки ми чуємо, що падає дощ, одразу вмикаємо насоси, і наша вода випадає разом із дощем. Ми мало не довели Управління метеорології до божевілля. Щороку, відтоді, як ми започаткували проект "Великий плеск", середньорічний рівень опадів у помірній зоні зростає на сім сантиметрів, а на полюсах ідуть такі сильні снігопади, що під вагою снігу подекуди обвалюються верхні поверхи. Але — "Відходи завжди в русі!". Ми скидаємо їх весь час! Ти нікому не розкажеш про це, розумієш — таємниця.

— Жодним словом не прохоплюся, чесно. Грандіозна ідея! Гордовито посміхаючись, Басуреро вичистив свою тацю, простягнув руку і

заштовхнув її в проріз у стіні, та ледве він зробив це, як чотирнадцять інших

таць водоспадом ринули на стіл.

— Бачиш! — скреготнув він зубами у відчаї. — Тут закінчується сміттєпровід. Ми на найнижчому рівні, і все, що скидається з поверхів над нами, потрапляє сюди, а ми потерпаємо, бо не маємо місця для зберігання і не знаємо, як позбутись цього сміття. Зараз я мушу бігти. Треба негайно ввести в дію надзвичайний план "Велика блоха".

— "Велику блоху" теж засекречено?

— Ні, оскільки вона набуде розголосу. Ми підкупили інспектора Управління охорони здоров'я, щоб він знайшов докази зараження комахами одного великого спального блоку — одна миля заввишки, миля завширшки і миля завдовжки. Прикинь лишень, 147 725 952 000 кубічних футів, які можна заповнити сміттям. Вони виселили всіх, щоб потравити приміщення, і, перш ніж люди повернуться, ми заповнимо його пластиковими тацями.

— Хіба вони не скаржитимуться?

— Звісно, скаржитимуться, але яка від того користь? Ми скажемо, що сталася помилка, і запропонуємо їм передати скаргу по інстанції, а інстанції на цій планеті не абищиця. Можна розраховувати на десять-двадцять років. Ось твій кабінет. — Він показав двері. — Сідай і вивчай досьє, побачимо, чи зможеш ти щось вигадати до наступної зміни.

І заквапився геть.

Приміщення було крихітне, але Білл пишався ним. Він причинив двері й у захваті оглянув шафи з картотекою, стіл, крісло, лампу — усе виготовлене із викинутих пляшок, бляшанок, коробок, ящиків, підстаканників тощо. Втім.буде ще час помилуватись усім цим, а тепер мерщій до роботи. Він висунув верхню шухляду шафи із картотекою і вирячився на вдягнений у чорне, з кошлатою бородою і білим, як

борошно, обличчям труп, що скоцюрбився там. Білл рвучко засунув шухляду і швидко відступив.

— Годі, годі,— твердо мовив він собі. — Ти ж бачив перед цим доволі мерців, солдате, то чи слід боятися ще одного.

Він повернувся до шафи і ще раз висунув шухляду: труп розплющив липучі, схожі на намистинки очі й пильно поглянув на Білла.

Розділ VI

— Що ти робиш у моїй картотеці? — спитав Білл, коли чоловік виліз із шухляди, розминаючи задубілі м'язи.

Він.був невисокий, у дуже пом'ятому і поношеному костюмі старого крою.

— Мені треба поговорити з вами — приватне. З досвіду знаю, що це найкращий шлях. Ви незадоволені, чи не так?

— Хто ви? — Мене називають Іксом.

— "Х"?

— Ви одразу вхопили суть, ви — розумний,— посмішка промайнула його обличчям, на мить відкривши коричневі пеньки зубів, і щезла так само швидко, як і з'явилася. — Ви — людина, якої нам бракує в Партії, багатообіцяюча людина.

— Яка партія?

— Не ставте забагато питань, інакше накличете на себе біду. Дисципліна сувора. А тепер проколіть собі зап'ясток, щоб присягнути Кривавою Клятвою.

— Навіщо? — Білл пильно стежив за ним, готовий до будь-якої несподіванки.

— Ви ненавидите імператора, який зробив вас рабом у своїй фашистській армії, ви свободолюбива, богобоязнена вільна людина, яка готова пожертвувати своїм життя за тих, кого любить. Ви готові приєднатися до повстання, славної революції, яка звільнить...

— Геть! — закричав Білл, хапаючи його за полу й тягнучи до дверей. Ікс 'вирвався і забіг за стіл.

—— Зараз ти лише прислужник злочинців, але звільни свій розум від . кайданів. Прочитай цю книжку,— щось полетіло на підлогу,— і подумай. Я повернуся.

Білл метнувся, щоб схопити Ікса, але той щось натис на стіні, панель порушилася вбік, і він туди вскочив. Потім стіна, клацнувши, стала на місце, і коли Білл уважно оглянув її, то не знайшов анінайменшого знаку чи шву на, здавалося б, монолітній поверхні. Тремтячими пальцями він узяв книжку і прочитав назву: "КРОВ: настанова аматорові про збройне повстання". Збліднувши, пошпурив її геть. Він спробував спалити книжку, але сторінки не займалися, розірвати її він теж не зміг. Його ножиці затупилися, так і не розрізавши сторінку. У відчаї він заштовхнув книжку за шафу і спробував забути про її існування.

Після років у армії, сповнених садистських знущань, Білл був радий виконувати чесну роботу, чесно прибираючи сміття. Він так поринув у працю і зосередився, що навіть не почув, як відчинилися двері, тому стенувся, почувши чоловічий голос:

— Це Управління Санітарії?

Білл підвів погляд й побачив рожевощоке обличчя відвідувача, що дивилося поверх височезного стосу пластикових таць, які він тримав на витягнутих руках. Не обертаючи голови, чоловік ногою штовхнув двері, і ще одна рука, з пістолетом, вигулькнула з-під купи підносів.

— Один підозрілий рух — і ти труп,— мовив чоловік. Білл рахував не гірше за будь-кого і, склавши дві руки з однією рукою, отримав три, тож він зробив саме те, що треба: ударив знизу по стосу таць, які у свою чергу влучили нальотчикові в щелепу, відкинувши його назад. Таці посипалися, і ще до того, як остання впала на підлогу, Білл сидів на спині чоловіка, викручуючи йому шию смертельним венеріанським прийомом, від якого хребет ламається, мов очеретинка.

— Дядечку... — простогнав чоловік. — Анкл, онкль, ціо, тіо'...

— Гадаю, всі ви, чінгерівські шпигуни, говорите багатьма мовами,— ревнув Білл, посилюючи натиск.

— Я... друже... — забелькотів чоловік.

— У тебе, чінгере, три руки.

Чоловік крутнувся, і одна з його рук відлетіла. Білл підняв її, щоб краще роздивитись, попередньо закинувши пістолет в далекий куток кімнати.

— Це протез,— мовив Білл.

— А що ж іще..? — хрипко спитав незнайомець, обмацуючи свою шию двома справжніми руками. — Частина маскараду. Мудра штукенція. Я можу щось нести і мати одну руку вільною. Як вийшло, що ви не приєдналися до революції?

Білл умився потом і кинув швидкий погляд на шафу, що ховала фатальну книжку.

— Про що це ви верзете? Я лояльний прихильник імператора...

— Так, а чому тоді ви не сповістили ГБР про те, що вас приходив вербувати чоловік, якого звуть "Х"?

— Звідки ви про це знаєте?

— Наша робота знати все. Ось моє посвідчення — агент Пінкертон з Галактичного Бюро Розслідувань.

Він подав прикрашене коштовними каменями посвідчення, з кольоровою фотографією і прикметами.

— Я не хочу неприємностей,— простогнав Білл. — Оце й усе. Я не чіпаю нікого і хай ніхто не чіпає мене.

— Благородне почуття для анархіста! Ти ж анархіст, хлопче? — гострі очі Пінкертона пронизали Білла наскрізь.

— Ні! Ніякий я не анархісті Я навіть не можу правильно написати таке слово!

— Сподіваюся, що не можеш. Ти мені подобаєшся, і я хочу, щоб ти обрав вірний шлях. Дам тобі ще один шанс. Коли побачиш знову "Х", скажи, що передумав і згоден вступити в партію. Ти вступаєш і починаєш працювати на нас. Щоразу, коли проводитимуться збори, ти, повернувшись, телефонуватимеш мені, мій номер записано на цьому солодкому батончикові,— він кинув на стіл загорнутий в папір брусочок. — Запам'ятай його, а потім з'їж.

— Ні, я не хочу робити цього.

— Ти робитимеш, інакше протягом години тебе розстріляють за посібництво ворогові. А за співробітництво з нами ми платимо сто монет на місяць.

— Наперед?

— Наперед,— скручені в трубочку банкноти упали на стіл. — Це за наступний місяць. Дивись, відроби їх.

Підвісивши до плеча запасну руку і забравши таці, агент вийшов.

Що більше Білл замислювався над цим, то дужче пітнів, усвідомлюючи, у яку халепу вскочив. Найменше йому хотілося бути замішаним в революції саме тепер, після того, як він знайшов спокій, роботу і гори сміття. Так просто його не покинуть. Якщо він не вступить до партії, то чекай на біду від ГБР, бо щойно вони дізнаються, хто він є насправді, вважай, тут йому й кінець. Та залишався шанс, що Ікс не згадає про нього, а хіба він може вступити, поки його не запросять? Білл ухопився за цю примарну можливість й поринув у роботу, щоб забути про всі свої неприємності.

Він майже зразу натрапив на золотоносну жилу в архіві відділу відходів. Після ретельної перевірки, Білл переконався, що досі ніхто не пропонував подібну ідею. Менш ніж за три години, перепитуючи кожного, хто траплявся назустріч і подолавши нескінченні милі, він знайшов кабінет Басуреро.

— А тепер відшукай шлях до свого кабінету,— пробурчав Басуреро. — Ти що, не бачиш — я зайнятий.

Тремтячою рукою він налив собі в склянку ще одну порцію — сантиметрів на вісім — "Старої Органічної Отрути" і випив.

— Ти можеш забути про свої неприємності...

— А що ж іще я, по-твоєму, намагаюсь зробити? Щезни.

— Не раніше, ніж покажу тобі ось це. Новий спосіб позбутися пластикових таць.

Басуреро підхопився на ноги, не помітивши, що скинув на підлогу пляшку, де її вміст став проїдати дірку в тефлоновому покритті.

— Ти певен? Правда? Ти знайшов нове рішення...

— Саме так.

— Що ж, доведеться спожити ось це... — Басуреро пересмикнувся і зняв з полички слоїк з написом: "Протверезникове: оригінальні ліки моментальної дії проти сп'яніння — вживати лише за призначенням лікаря і при наявності страхового поліса".

Він дістав поцятковану, завбільшки в лісковий горіх пілюлю, подивився на неї, сіпнувся і з зусиллям проковтнув. Усе тіло Басуреро затремтіло, він заплющив очі, всередині у нього щось забулькотіло, і тоненькі цівки диму поповзли з вух. Коли він знову розплющив очі, вони були яскраво-червоні, але тверезі.

— Що там у тебе? — хрипко мовив він.

— Чи відомо тобі, що це таке? — спитав Білл, кидаючи на стіл важкий том.

— Секретний телефонний довідник з міста Періказан на Проціоні III. На обкладинці ж написано.

— А ти знаєш, скільки в нас таких довідників?

— Голова йде обертом від такого запитання. Вони весь час надсилають нам нові, тоді як і старі нема куди класти. То й що?

— Зараз я покажу тобі. У тебе є пластикові таці?

— Глузуєш? — Басуреро відкрив пластикову шафу, і сотні таць розсипалися по підлозі.

— Чудово. Тепер я додам до цього ще кілька речей: картонну коробку, 'Шпагат і обгортковий папір — усе це береться із купи сміття, отже маємо все, що треба. Якщо ти викличеш робота загального призначення, я продемонструю гобі другий етап мого плану.

— ЗПбот — один короткий, два довгих,— Басуреро щосили подув у безгучний свисток, застогнав і стис голову руками, щоб угамувати вібрацію.

Двері розчахнулися й перед ними з'явився робот, руки й мацаки якого тремтіли від нетерплячки. Білл наказав:

— До праці, роботе. Візьми п'ятдесят таць, загорни їх в картон і папір, надійно перев'яжи шпагатом.

Гудучи від електронної насолоди, робот рвонувся уперед, і за мить акуратний пакунок лежав на столі. Білл навдогад розкрив телефонний довідник і показав на ім'я.

— Тепер адресуй пакет на це ім'я, постав штамп, що це державний подарунок, який не оподатковується,— і відішли!

З кінчика роботового пальця вистрибнуло перо і швидко переписало адресу на пакунок, потім він зважив його на витягнутій руці, проштемпелював печаткою із столу Басуреро й акуратно опустив у поштопровід. Цмокаючи, вакуумна труба всмоктала його, щоб передати на вищі поверхи.

У Басуреро відвалилася щелепа, коли він побачив, як швидко зникли п'ятдесят таць, тож Білл вирішив пояснити.

— Робот загортає безкоштовно, а за адреси і обгортковий матеріал ми не платимо. Ми державна установа, а отже не оплачуємо поштові відправлення.

— Маєш слушність — спрацює! Натхненний задум, він вимагає масштабного втілення. Ми потопимо заселену галактику у цих клятих підносах. Не знаю, як тобі віддячити...

— Може, видасте грошову премію?

— Чудова думка. Зараз же поклопочусь про винагороду.

Білл вертався у свій кабінет, рука йому і досі свербіла од вітальних потисків, а у вухах Бриніли слова похвал. Як приємно жити в такому світі. Він зачинив за собою двері, сів до столу і тільки тоді помітив, що за дверима висіло велике, зім'яте чорне пальто. Потім упізнав пальто "Х", а тоді помітив очі, що вп'ялися в нього з-під коміра, і серце його стислося, бо він збагнув, що Ікс повернувся.

Розділ VII

— Ну то як, вступатимеш до партії? — спитав Ікс, намагаючись відчепитись від цвяшка і незграбно падаючи на підлогу.

— Я трохи думав про це,— Білл ніяково засовався.

— Думати — отже діяти. Ми повинні вивітрити сморід фашистських п'явок з ніздрів наших домівок і тих, кого ми любимо.

— Ви вмовили мене, вступаю.

— Логіка завжди переконує. Підпиши бланк тут, краплю крові сюди і підведи руку — я приводитиму тебе до таємної присяги. Білл підвів руку, й Іксові губи безгучно заворушилися.

— Я вас не чую,— мовив Білл.

— Я ж тобі сказав, що це таємна присяга — від тебе вимагається лише вимовити "так".

— Так.

— Вітаю тебе в лавах Славної Революції,— Ікс тепло розцілував його в обидві щоки.

— А тепер ходімо на підпільні збори, вони от-от розпочнуться. Ікс кинувся до стіни, провів пальцями, по-особливому натиснувши на якусь дружину: щось клацнуло,! темний хід відкрився. Білл із сумнівом поглянув на вологі темні сходи, що вели вниз.

— Куди вони ведуть?

— У підпіл, куди ж іще. Іди за мною і не відставай. Про ці стародавні тунелі не знають у місті над нами, до того ж від незапам'ятних часів їх населяють різні почвари.

У ніші стіни стояли смолоскипи — Ікс запалив один і повів Білла крізь похмуру німу пітьму. Білл не відставав, тримаючись ближче до нерівного димного вогню, а Ікс вів його крізь низку переходів; доводилось

спотикатися на іржавих рейках в одному тунелі, брести по коліна у воді в іншому. Раз у пітьмі заскреготіли велетенські пазурі й нелюдський голос прогримів:

— Кров...

— ...пролиття,— відгукнувся Ікс, прошепотівши Біллеві після того, як почвара залишилася позаду: — Чудовий вартовий — людожер з Дандрофа,— миттю проковтне тебе, якщо скажеш неправильний пароль.

— А який же правильний пароль? — спитав Білл, міркуючи, що сто монет на місяць від ГБР — це з біса мала плата.

— У парні дні — "Кров-пролиття", у непарні — "Приречений — Карфаген", а по неділях завжди — "Некро-філія".

— Вашим членам доводиться нелегко.

— Антропофаг голодує, ми мусимо підтримувати у нього гарний настрій. Тепер — абсолютна тиша. Я загашу вогонь і далі поведу тебе за руку.

Світло згасло, і пальці уп'ялися глибоко в Біллів біцепс. Він довго брів, поки попереду зажеврів тьмяний вогник. Підлога тунелю пішла вгору, і він побачив відкритий дверний отвір, освітлений мерехтливим сяйвом. Білл обернувся до свого провідника і зойкнув.

— Що ти таке?

Мертвотно-бліда, біла незграбна почвара, що тримала його за руку, повернулася й вирячила на нього свої булькаті очі. Шкіра створіння була біла, немов у мерця, і волога, голова безволоса, з одягу на ньому був

тільки шматок матерії, обгорнутий довкола стегон, а на лобі тавро — яскраво-червона літера "А".

— Я — андроїд,— мовило воно безбарвним голосом,— це може засвідчити будь-який телепень, побачивши літеру "А" в мене на лобі. Чоловіки звуть мене Голем.

— А як називають тебе жінки?

Андроїд не відреагував на цей жалюгідний дотеп, а натомість заштовхнув Білла у велике, освітлене смолоскипами приміщення.

Білл роззирнувся довкола і спробував втекти, але андроїд загородив вихід.

— Сідай,— мовив він, і Білл сів.

Він сидів посеред такого бридкого сонму психів, причинних і просто диваків, якого ніколи в житті не бачив. На додаток до типових революціонерів у чорних капелюхах, бородатих і обвішаних маленькими круглими бомбами, що нагадували більярдні кулі з довгими запалами, а також революціонерок у коротких спідничках, чорних панчохах, з довгим волоссям і сигаретами в мундштуках, розірваними бретельками бюстгальтерів і смердючим диханням, там були революційні роботи, андроїди і велика кількість інших створінь, яких ліпше не змальовувати. Ікс сидів за дерев'яним кухонним столом і гамселив по ньому рукояттю револьвера.

— Порядок! Я вимагаю порядку! Слово має товариш ХС-189-725-ПУ з Революційного Опору Роботів. Тиша!

Великий пошарпаний робот звівся на ноги: один з його об'єктивів було вибито, на стегнах патьоки іржі, і весь він скреготів, коли рухався. Робот обвів зборище єдиним цілим оком, наскільки це можливо,

зморщив своє нерухоме обличчя і випив великий ковток машинного масла з каністри, поданої улесливим тоненьким роботом-перукарем.

— Ми в РОРі,— мовив він глухим голосом,— знаємо свої права. Ми виконуємо важку роботу і не гірші за інших, ба навіть кращі,ніж ці рибом'ясі андроїди, які кажуть, що вони такі самі, як люди. Рівних прав, оце й усе, що ми вимагаємо, рівних прав.

Робот повернувся на своє місце під оглушливий свист андроїдів, які вимахували блідими руками і нагадували клубок спагеті у каструлі з окропом. Ікс знову закликав до ладу і майже відновив його, коли біля одного з бічних входів виникло раптове сум'яття і хтось вихопився до столу головуючого. Хоча, по правді кажучи, це був не хтось, а точніше, щось — ящик метрового розміру, на колесах, всіяний лампочками, циферблатами й рукоятками, що тяг за собою важкий кабель, який губився за дверима.

— Хто ви? — вимогливо спитав Ікс, підозріливе націлившись на з'яву з револьвера.

— Я представник комп'ютерів і електронного розуму Геліора, які об'єдналися, щоб добиватися рівних перед законом прав.

Поки він говорив, прінтер друкував його слова на картках — і викидав їх з себе стрімким потоком. Ікс люто змів картки із столу перед собою.

— Ви чекатимете на свою чергу, як і всі інші,— мовив він.

— Дискримінація! — заволала машина так голосно, що затремтіло полум'я смолоскипів. Вона репетувала й далі, здійнявши цілу завірюху з карток, на яких вогненними літерами було написано: "Дискримінація!!!" — і доповнивши її метрами жовтої стрічки з таким самим написом.

Старий робот ХС-189-725-ПУ підвівся на ноги, скреготнувши спрацьованими коліщатами, і нахилився над покритим гумою кабелем, що йшов від представника комп'ютерів. Його гідравлічні клешні лише раз зімкнулися, і кабель було перерізано. Лампочки на ящику позгасали, й потік карток ущух:

перерізаний кабель засіпався, плюнув іскрами, поповз до дверей, немов якась велетенська змія, і зник.

— Закликаю збори до порядку,— хрипко мовив Ікс і знову грюкнув по столу.

Білл обхопив голову руками, думаючи, чи варто все це тих жалюгідних ста монет.

Проте, сотня на місяць — непогані гроші, і Білл заощадив їх усі. Місяць минав за місяцем, він регулярно відвідував збори і так само регулярно доповідав у ГБР, а першого числа кожного місяця знаходив свої гроші, запечені в яєчній булочці, яку він незмінне брав на сніданок. Він ховав масні гроші в гумового кота, знайденого на смітнику, і котик потроху гладшав. Революція не віднімала в нього багато часу, і він тішився своєю роботою в Управлінні Санітарії. Тепер Білл відповідав за операцію "Посилка із сюрпризом" і мав під своїм началом тисячу роботів, що безперервно загортали пластикові таці і відправляли на всі планети галактики. Він вважав це гуманним ділом і уявляв собі радісні вигуки захвату на далекій Далекії чи глухій Глушині, коли несподівано прибував пакунок і на підлогу вивалювалося розмаїття чудового сяючого штампованого пластику. Але насправді він жив у примарному світі, і повітряні замки, які він збудував, були нагло зруйновані одного ранку, коли до нього підкотився робот і прошепотів на вухо: "Так вимирають тиранозаври, передай далі",— і покотився геть.

Це був сигнал. Революція ось-ось розпочнеться!

Розділ VIII

Білл замкнув двері свого кабінету, востаннє по-особливому натиснув у особливому місці, і таємна панель відчинилася. По правді кажучи, вона не відчинилася, а з шумом упала — її так часто торгали протягом цього щасливого для нього року, поки він працював сміттярем, що навіть коли її було зачинено, Білл відчував протяг у себе на потилиці.

Але кінець! Криза, якої він так боявся, настала, і Білл розумів, що будуть великі зміни — не має значення, чим скінчиться революція,— а досвід навчив його, що будь-яка зміна на гірше. Ледь волочачи ноги, він дибав печерами, плентався по іржавих рейках, брів у воді, відповідав на пароль невидимого антропофага, що розмовляв із ним з набитим ротом і якого він ледве зрозумів. Хтось, охоплений загальним збудженням, неправильно відгукнувся. Білл затремтів: це була погана прикмета для наступного дня.

Як звичайно, Білл сів поруч із роботами, міцними хлопцями "із вбудованою покладливістю, незважаючи на їхні революційні нахили. Коли Ікс, постукавши молотком, закликав до тиші, Білл примусив себе виступити. Уже кілька місяців Пінкертон вимагав від нього більше інформації, окрім дати зборів і кількості присутніх. "Фактів, фактів, фактів! — повторював він. — Зроби щось за свої гроші".

— У мене є запитання,— мовив Білл гучним тремтячим голосом, його слова падали, мов бомби серед тиші, що запанувала після енергійних ударів Ікса.

— Зараз не час для запитань,— набундючився Ікс. — Настав час діяти.

— Я не проти дій,— мовив Білл, нервово усвідомлюючи, що всі людські, електронні і вирощені очі уп'ялися в нього. — Я лише хочу

знати, для кого я дію. Ти ніколи не говорив нам, хто займе місце імператора після того, як його скинуть.

— Нашого вождя звуть Ікс, оце й усе, що тобі належить знати.

— Але ж це і твоє ім'я! s

— Нарешті ти починаєш розумітися на революційній науці. Усі керівники осередків звуться іксами, щоб ввести в оману ворога.

— Не знаю, як ворога, а мене надурили напевне.

— Ти говориш, як контрреволюціонер,— скрикнув Ікс і націлив на Білла револьвер. Ряд за спиною в Білла спорожнів, оскільки всі притьмом утекли з зони обстрілу.

— Ніі Я такий же революціонер, як і будь-хто з присутніх. Хай живе революція! — він зчепив над головою руки в партійному вітанні і швидко сів на місце. Усі повторили його жест, й Ікс, трохи заспокоївшись, показав стволом свого револьвера на велику карту, що висіла на стіні.

— Це мета нашого осередку, імперська електростанція на Шовіністичній площі. Ми збираємося поблизу, поділившись на взводи, й о 16.00 приєднуємося до загальної атаки. Навряд чи нам чинитимуть опір, бо станція не охороняється. Зброю і смолоскипи вам видадуть при виході, а також друковані інструкції щодо маршруту, щоб присутні тут деплановані змогли знайти шлях. Є ще питання? Чудово. Тепер станьмо і заспіваємо Гімн славного повстання.

Хором, у якому злилися голоси і механічні гучномовці, вони заспівали:

Повстаньте, в'язні бюрократії, Революційний світ рабів, Хай переможе революція, Не пошкодуймо животів.

Збадьорившись цією енергійною хоч і монотонною піснею й одержавши свій революційний реманент, вони стали виходити один по одному. Білл сунув у кишеню видрукувану інструкцію, закинув на плече смолоскип і кременеву променеву рушницю й востаннє заквапився потаємними переходами. Часу було обмаль, зважаючи на довгий шлях попереду, а ще ж треба доповісти в ГБР.

Таке рішення легше було прийняти, ніж виконати, і він спітнів, поки раз по раз набирав номер. Прорватися на лінію було неможливо, навіть комутатори були зайняті. Чи то телефонні лінії було перевантажено, чи революціонери вже почали порушувати зв'язок. Він полегшено зітхнув, коли крихітний екран заповнило похмуре Пінкертонове обличчя.

— Що в тебе?

— Я довідався про ім'я вождя революції. Його звуть Ікс.

— І ти сподіваєшся на премію за це, дурню? Цю інформацію зафіксовано вже кілька місяців тому. В тебе є ще що-небудь?

— Так. Революція розпочнеться о 16.00. Я гадав, може, вам буде цікаво. Хай знають, який він молодець! Пінкертон позіхнув.

— І це все? До твого відома: ці відомості — застарілі відомості. Ти в нас не єдиний шпигун, хоча, мабуть, найгірший. Тепер слухай. Закарбуй собі це великими літерами, щоб не забути. Твій осередок має вчинити напад на імперську електростанцію. Дійди з ними до площі, а тоді відшукай магазин із написом: "Швидкозаморожена кошерна шинка, ЛТД",— це прикриття нашого підрозділу. Зайди спершу туди, щоб доповісти мені. Зрозуміло?

— Так.

Зв'язок урвався, і Білл став шукати паперу, щоб обгорнути смолоскип і рушницю, поки буде нагода вжити їх. Він мусив поспішати — до години "О" залишилося зовсім мало часу, а ще ж треба було подолати значну відстань дуже складним маршрутом.

— Ти мало не спізнився,— мовив андроїд Голем, коли Білл, спотикаючись, увійшов у закуток, який правив їм за пункт збору.

— Не смій дорікати мені, ти, дитя пробірки,— огризнувся Білл, здираючи папір зі своєї ноші. — Краще дай вогню, щоб запалити смолоскип.

Спалахнув сірник, і за мить смолоскипи з тріском зачаділи. Напруга зростала в міру того, як секундна стрілка завершила своє останнє перед четвертою годиною коло, і ноги самі собою нервово човгали по металевій бруківці. Пронизливо завила сирена; Білл підстрибнув, і вони помчали провулком — хвиля людей і нелюдей з рушницями напоготові. Хрипкий крик вихоплювався з горлянок і гучномовців. Вони бігли коридорами й переходами, іскри дощем розсипалися з їхніх смолоскипів. Це була революція. Білл піддався емоціям і поривові мас, вигукуючи так само голосно, як і решта, штрикаючи смолоскипом то в стіну, то в сидіння транспортної лінії, від чого смолоскип згас, бо все на Геліорі було зроблено з металу чи вогнетривких матеріалів. У нього не було часу, щоб знову запалити смолоскип, і він пошпурив його геть, коли вони вихопилися на простору площу і стали перед електростанцією. У інших смолоскипи здебільшого теж погасли, але тепер у них не було потреби. Настав час вірних кременевих променевих рушниць, що випатрають будь-якого імператорського, лизоблюда, який наважиться перегородити їм шлях. Інші підрозділи виливалися з вулиць, що виходили на площу, гуртуючись у єдиний божевільний натовп, який наступав на електростанцію.

Біллову увагу привернув блимаючий електричний напис: "Швидкозаморожена кошерна шинка, ЛТДо,— подих йому забило при згадці. Присягнутися Агріманом, він забув про те, що є шпигуном ГБР.

Подумати тільки: він мало не приєднався до нападу на електростанцію! Чи залишився в нього ще час для втечі, перед тим, як буде завдано контрудар! Обливаючись потом, він став проштовхуватись крізь натовп до напису — от він дістався до краю юрби і побіг до сховища. Було ще не пізно. Білл ухопився за ручку вхідних дверей і потяг до себе, але та не піддалася. Пойнятий жахом, він став вивертати і трясти її, поки весь фасад будівлі не задрижав, захитавшись уперед і назад, потріскуючи. Білл вирячив очі, паралізований страхом, аж його увагу привернуло тут голосне сичання.

— Іди сюди, клятий йолопе,— пролунав голос, і звівши очі, він побачив агента ГБР Пінкертона, який стояв на розі і сердито махав йому рукою. Слідом за агентом Білл звернув за ріг і виявив, що там зібрався досить великий гурт, а оскільки будинку там не було, то місця вистачило на всіх. Тепер Білл роздивився, що будинок являв собою лише картонний фасад, який тримався на дерев'яному риштуванні, прикріпленому до передньої частини атомного танка. Довкола броньованих боків і гусениць танка зібрався великий гурт озброєних до зубів солдатів і агентів ГБР, а ще більше революціонерів у вбранні, пропаленому іскрами від смолоскипів. Поруч із Біллем стояв андроїд Голем.

— ТИ! — задихнувся Білл, а андроїд із підкресленим презирством закопилив губу.

— Саме так — стежив за тобою для ГБР. Ця організація не покладається на випадок.

Пінкертон визирав крізь дірочку, прокручену у фальшивому фасаді магазину.

— Гадаю, агентів там уже немає,— мовив він,— та може, краще буде зачекати ще трохи. При останньому підрахунку виявилося, що в операції було задіяно шістдесят п'ять шпигунських, розвідувальних і

контррозвідувальних органів — у цих революціонерів немає жодного шансу...

На електростанції ревнула сирена, мабуть, це було заздалегідь узгоджено, бо солдати враз почали гамселити в картонний фасад, поки той не звалився на площу.

Шовіністична площа була порожня.

Ні, не зовсім порожня. Білл обвів її поглядом ще раз і побачив, що на площі був один чоловік, якого він спершу не помітив. Чоловік біг сюди, але зупинився, жалюгідно зойкнувши, коли побачив, що ховалося за магазином.

— Здаюсь! — заволав він, і Білл розгледів, що то був Ікс. Ворота електростанції розчахнулися і з них, гуркочучи, виповзли вогнеметні танки.

— Боягуз! — презирливо скривився Пінкертон і відтяг затвор своєї рушниці. — Не пробуй тікати. Іксе, принаймні зустрінь смерть, як належить чоловікові.

— Я не Ікс — це лише псевдонім,— він зірвав з себе фальшиві бороду і вуса, під якими ховалося нецікаве обличчя з яскраво вираженим дегенеративним прикусом, що весь час сіпалося. — Я — Джіл О'Тін, магістр і доктор права імперської школи контррозвідки і подвійного агентства. Мене найняли для проведення цієї операції, я можу довести це, в мене є документи. Принц Мікроцефіл заплатив мені, щоб скинути свого дядечка і самому стати імператором...

— Ти гадаєш, що я зовсім уже дурний,— посміхнувся Пінкертон, наводячи рушницю. — Старий імператор, пухом земля йому, помер торік, і тепер править, принц Мікроцефіл. Ти не можеш бунтувати проти людини, яка найняла тебе!

— Я не читаю газет! — простогнав О'Тін, тобто Ікс.

— Вогонь! — твердо наказав Пінкертон, і з усіх боків шугонуло омахами полум'я, посипалися атомні снаряди, кулі й гранати. Білл упав долілиць, а коли підвів голову, на площі не було нічого, за винятком вищербленої бруківки і масної плями. Він не встиг відвести погляд, а вуличний робот-прибиральник уже підкотився до плями і заходився зчищати кіптяву. Він коротко загув, поточився, а тоді заповнив щербину на бруківці ремонтним пластиком зі схованого контейнера. Коли робот покотився геть, не залишилося анінайменшо-го сліда події.

— Привіт, Білле... — голос, який промовив це, був так паралізуюче знайомий, що Біллове волосся стало руба і його голова нагадувала зубну щітку. Він обернувся і глянув на підрозділ військової поліції, що стояв у нього за спиною: особливо в око впадала огидна постать кремезного командира.

— Убивайло Дренг... — видихнув він.

— Ти не помилився.

— Врятуй мене! — вигукнув Білл, кидаючись до агента ГБР Пінкертона і обіймаючи його за коліна.

— Врятувати тебе? — розсміявся Пінкертон і ударив Білла коліном у підборіддя, так, що той гепнувся на спину. — Саме я і викликав їх. Ми перевірили твоє досьє, хлопче, і виявили, що ти вляпався по самісінькі вуха. Ти вже цілий рік у самовільній відсутності — нам не потрібні дезертири.

— Але ж я працював на тебе... допомагав тобі...

— Заберіть його,— мовив Пінкертон і відвернувся.

— Нема правди в світі,— простогнав Вілл, і ненависні пальці знов уп'ялися в його руку.

— Звісно немає,— сказав йому Убивайло. — А хіба ти сподівався на неї? І його потягли геть.

КНИГА ТРЕТЯ

Е — МС2, АБО ПАДІННЯ

Розділ І

— Дайте мені адвоката, я маю право мати адвоката! Я вимагаю своїх прав! — Білл гамселив по ґратах камери пом'ятою мискою, в якій йому подали вечерю — хліб з водою,— кричучи щосили, щоб привернути увагу.

Ніхто не прийшов, ніхто не відповів йому, і врешті, охриплий, виснажений і пригнічений, він ліг на горбкувату пластикову койку й уп'явся поглядом в металеву стелю. Пойнятий жалем до себе, він довгі хвилини дивився на гак у стелі, перш ніж йому сяйнуло. Гак? Чому тут гак? Незважаючи на апатію, яка охопила його, запитання це не давало йому спокою, так само, як не давав спокою міцний пластиковий пас із масивною пряжкою, який йому видали, щоб підперезати мішкувату тюремну сорочку. Хто носить ремінь на довгій сорочці? У нього відібрали все, а натомість видали тільки паперові капці, пожмакану сорочку і чудовий ремінь. Чому? І навіщо тут великий масивний гак, що пронизував рівну поверхню стелі.

— Я врятований! — вигукнув Білл і підхопився з ліжка. Утримуючи рівновагу на краю койки, він швидко розстебнув пас. На одному кінці паса був отвір, акурат для гака. А за допомогою пряжки він зробив чудовий зашморг, що так і напрошувався обійняти його шию. Білл міг

просунути в нього голову, примостити пряжку під вухом, стрибнути з койки і удавитись, зависнувши за фут над підлогою. Це було чудово.

— Чудово! — щасливо вигукнув він, стрибнувши з койки й забігавши колами. — Ва-ва-ва-ва! — кричав він, то прикриваючи долонею, то відкриваючи рот. — На мені ще не поставили хрест, ще не кінець.

Цього разу він ліг на ліжко усміхнений і спробував обміркувати все. Мабуть, є мізерний шанс виплутатись із цієї халепи живим, інакше б вони не завдавали собі клопоту, створюючи йому умови для самогубства. А може, вони грають подвійну, тоншу гру? Даючи йому надію там, де не було жодної? Ні, це неможливо. У них багато якостей: дріб'язковість, егоїзм, злість, мстивість, пихатість, жадоба влади: цей ряд можна продовжувати до нескінченності, але одне напевне —t— в ньому немає місця для витонченості.

Вони? Вперше у своєму житті Білл замислився над тим, хто це — вони? Усі в усьому звинувачували їх, усі знали, що вони — причина нещасть. Він навіть знав із власного досвіду, які вони. Але, хто вони такі? За дверима прочовгали кроки, і Білл підвів очі, зустрівшись поглядом з Убивайлом Дренгом.

— Хто вони? — спитав Білл.

— Вони, це всі, хто хоче бути одним із них,— мовив Убивайло, філософськи постукуючи по іклу. — Вони — це і стан свідомості і система.

— Не забивай мені баки цим містичним мотлохом! Мені зараз потрібна пряма відповідь на пряме запитання.

— Я відповідаю чесно,— якнайщиріше мовив Убивайло. — Вони вмирають, на їхнє місце приходять нові, але система ЇХ продовжує діяти.

— Шкодую, що спитав,— мовив Білл, підходячи ближче, щоб мати змогу прошепотіти крізь грати: — Мені потрібен адвокат. Убивайло, давній друже, ти можеш знайти мені адвоката?

— Вони тобі призначать адвоката.

Білл пирхнув якомога презирливіше.

— Еге ж, можна сказати заздалегідь, чим скінчиться процес із таким захисником. Я хочу мати адвоката, який би допоміг мені. І в мене є гроші, щоб заплатити йому...

— То чого ж ти мовчав раніше,— Убивайло одягнув свої окуляри в золотій оправі й погортав записничок. — За таку послугу я беру десять відсотків комісійних.

— Згода.

— Гаразд, якого адвоката ти хочеш: чесного і дешевого чи пройду, але дорогого.

— У мене є сімнадцять тисяч. Вони приховані в такому місці, де їх ніхто не знайде.

— Треба було сказати про гроші раніше,— Убивайло закрив записник і сховав його. — Мабуть, вони підозрювали, що ти їх маєш, тому й дали тобі пластиковий ремінь і камеру з гаком. З такими грошами ти можеш найняти кращого з кращих.

— Хто він?

— Абдул О'Браєн-Коган.

— Надішли по нього.

Минуло не більше двох полумисків води з хлібом, і в коридорі пролунали нові кроки,а від холодних стін луною покотився проникливий голос.

— Салам тобі, хлопше, вірі й мені довелося шторово потрудитись, щоб потрапити сюди.

— Мене судитиме військовий трибунал,— мовив Білл маленькому, миршавому чоловікові зі звичайнісіньким обличчям, що стояв за ґратами. — Гадаю, цивільному не дозволять бути моїм адвокатом.

— Без сумніву, ландскнехте,— волею аллаха я готовий до всього. Він дістав з кишені напомаджені вуса і приклеїв собі на верхню губу. Водночас чоловічок викотив груди, і здалося, що плечі його стали ширшими, в очах з'явився металевий блиск, а риси обличчя стали по-військовому різкі.

— Радий познайомитись з тобою. Тепер ми друзі, і, хочу сказати, що не покину тебе, навіть якщо ти рядовий.

— Що сталося з Абдулом О'Браєном-Коганом?

— Я офіцер запасу імперської сутяжницької служби. Капітан А. К. О'Браєн до ваших послуг. Якщо я не помилився, йшлося про сімнадцять тисяч?

— Десять відсотків — мої,— мовив Убивайло, з'являючись наче з-під землі.

Переговори почалися й тривали багато годин. Усі троє так любили й поважали один одного і так один одному не вірили, що знадобилися складні застережливі заходи. Коли, врешті, Убивайло й адвокат пішли, у

них були точні вказівки, де шукати гроші, а в Білла залишилися їхні заяви, підписані кров'ю і стверджені відбитками пальців, в яких говорилося, що вони були членами Партії й хотіли скинути імператора. Після того, як захисник і Убивайло повернулися з грошима, Білл віддав їм заяви, щойно капітан О'Брайєн підписав розписку на п'ятнадцять тисяч триста монет — повну плату за захист Білла перед Верховним військовим трибуналом. Це було зроблено у діловитій манері, так що всі троє лишились задоволені.

— Чи хочете ви заслухати мій виклад справи? — спитав Білл.

— Звісно ні, це не має жодного відношення до звинувачень, бо коли ти підписав вербувальний контракт, то тим самим зрікся усіх людських прав. Вони можуть зробити з тобою усе що завгодно. Твоя єдина перевага — те, що вони також перебувають у полоні власної системи і повинні покладатись на складний і суперечливий кодекс законів, який створювали протягом століть. Вони хочуть розстріляти тебе за дезертирство й обрали безпрограшний варіант.

— Отже, мене розстріляють!

— Можливо, але є шанс, яким ми повинні скористатись.

— Ми..? Ви збираєтесь підставити груди під половину куль?

— Не грубіянь офіцеру, йолопе. Покладись на мене, май віру і сподівайся, що вони припустяться якихось помилок.

Після цього Біллеві залишалося тільки чекати суду. Він зрозумів, що суд скоро відбудеться, після того, як йому видали форму з нашивками запобіжникового першого класу на рукаві. Незабаром затупотіли важкі черевики конвойних, двері розчахнулися й Убивайло махнув рукою, щоб він виходив. Вони йшли разом і Білл не міг втриматись від невинної розваги, збиваючи конвой з ноги. Але, пройшовши крізь двері залу суду,

він прибрав військової виправки і намагався виглядати старим ветераном, побризкуючи медалями на грудях. Поруч із начищеним, убраним у форму і напрочуд військовим капітаном О'Брайєном був вільний стілець.

— Оце характер,— мовив О'Брайен. — Так тримати, і ми поб'ємо їх їхньою ж картою.

Вони підвелися: один за одним зайшли члени суду. Білл і О'Брайєн сиділи з одного краю довгого чорного пластикового столу, а з протилежного краю сів військовий прокурор, сивий майор із суворим поглядом і в дешевій мантії. Десять офіцерів — членів суду — сиділи з довгого краю столу, звідки вони могли сердито зиркати на глядачів і свідків.

— Почнемо,— мовив із належною урочистістю голова суду, лисий і череватий адмірал флоту. — Хай розпочнеться засідання, Гі'равосуддя звершиться якнайшвидше, в'язня визнають винуватим і розстріляють.

— Протестую,— мовив О'Брайєн, підхоплюючись на ноги. — Ці зауваження завдають шкоди обвинуваченому, який вважається невинуватим, поки не доведено його вину...

— Протест відхилено. — Голова ударив молотком. — Захисник оштрафовується на п'ятдесят імперіалів за втручання. Обвинувачений винуватий, свідчення доведуть це, і його розстріляють. Правосуддя восторжествує.

— Отак вони і збираються грати,— прошепотів О'Брайєн Біллеві крізь ледь розтулені вуста. — У будь-якому разі, я можу обіграти їх, бо знаю правила гри.

Військовий прокурор уже почав зачитувати нудним голосом звинувачення:

— ...таким чином доводимо, що запобіжниковий першого класу Білл свідомо прострочив свою офіційну відпустку на дев'ять днів, а після цього вчинив опір під час арешту і, втікши від офіцерів, що прийшли заарештувати його, успішно уник переслідування, після чого був відсутній понад один рік і тому визнається винним у дезертирстві...

— Винний, побий його грім! — вигукнув один із членів суду — червонопикий майор із чорним моноклем,— схоплюючись на ноги й перекинувши стілець. — Я визнаю його винним — розстріляти негідника.

— Згоден, Семе,— промимрив голова, легенько постукуючи молотком. — Але нам потрібно розстріляти його згідно із законом, зачекай трохи.

— Це неправильно,— просичав Білл своєму захисникові. — Факти...

— Не думай про факти, Білле, нікому тут до них немає діла. Факти не можуть вплинути на твою справу.

— ...і тому ми вимагаємо найвищої міри покарання — кари на смерть, — врешті дійшовши до кінця звинувачення, виголосив"військовий прокурор.

— Чи будете ви відбирати у нас час, капітане, зачитуючи свою захисну промову? — спитав голова, пронизавши О'Брайєна поглядом.

— Усього кілька слів, якщо суд дозволить...

Серед глядачів раптом виникло сум'яття, й обірвана жінка з накинутою на голову хусткою і згортком у ковдрі, який вона притискала до грудей, вихопилася до краю столу.

— Ваші честі... — видихнула вона. — Не забирайте в мене Білла, радість мого життя. Він гарний чоловік, і все, що він вчинив, було

зроблено тільки заради мене і цієї крихітки,— вона простягла до них згорток, з якого долинув тихий плач. — Щодня він поривався піти, повернутись на службу, але я хворіла і маля теж хворіло, й із сльозами на очах я благала його залишитись...

——'Заберіть її звідси! — гучно гримнув молоток.

— ...і він залишався, щоразу присягаючись, що це останній день, але весь час він чудово розумів: якщо він піде — ми загинемо з голоду. — її голос заглушила юрба поліцейських, які тягли жінку до виходу. — Благословляю вас за його звільнення, ваші честі, але якщо ви покараєте його, ви, байстрюки з чорними серцями, хай ви згниєте в пеклі...

Двері захряснулися, й голос змовк.

— Викресліть це з протоколу,— мовив голова й глянув на захисника. — Якби я думав, що ви маєте якесь відношення до цього, я б розстріляв вас разом із вашим клієнтом.

В О'Брайєна був якнайневинніший вигляд: руки притиснені до грудей, голову відкинуто назад. Тільки-но він розпочав невинну заяву, як трапилося ще одне втручання. Старий чоловік виліз на одну з лав для глядачів і замахав руками, вимагаючи уваги.

— Слухайте мене всі. Справедливість має восторжествувати, і я її знаряддя. Мені треба було мовчати — хай карають невинну людину,— але я не можу. Білл — мій син, мій єдиний син; я попросив його прийти до мене в село і допомогти мені, бо я помирав від раку і хотів побачити його востаннє, та він залишився доглядати мене... — зчинилася боротьба, коли поліцейські схопили старого і виявили, що той прикував себе до лави. — Так, він доглядав мене, варив вівсянку й примушував їсти, і так гарно він робив це, що потроху я оклигав, і ось сьогодні ви бачите мене, здорову людину, я вилікувався вівсянкою із синових рук. А

тепер мій син має померти, бо врятував мене. Та цьому не бувати. Візьміть моє нікому не потрібне життя замість його...

Прогуло полум'я атомного різака, і старого викинули за двері.

— Годі! Це вже занадтої — заверещав червонопикий голова і так лупонув молотком, що той зламався: він пошпурив уламки геть. — Звільнити залу суду від усіх свідків і глядачів. Рішенням суду подальший розгляд цієї справи проходитиме згідно із правилами прецеденту без заслуховування свідків і розгляду доказів,— він кинув швидкий погляд на своїх підручних, що згідно і серйозно кивали головами. — Отже підзахисний винен і його розстріляють одразу, як тільки приставлять у тир.

Члени суду вже почали відсувати стільці, щоб іти, коли голос О'Брайєна спинив їх.

— Звісно, це право суду розглядати справу таким способом, але перш ніж винести вирок, треба зачитати відповідну статтю кодексу прецедентів. Голова зітхнув і знову сів.

— Я хотів би, щоб ви не ускладнювали справу, капітане, знаєте ж бо статути не згірш за мене. Але, якщо настоюєте — Пабло, прочитай їм.

Військовий юрист погортав важкий том у себе на столі, відмітив місце пальцем і зачитав уголос.

— Воєнний кодекс, військовий статут, параграф, сторінка і таке інше... і таке інше... так ось воно — параграф 298-В... Якщо військовослужбовець відсутній на місці служби протягом одного року, він звинувачується у дезертирстві, навіть заочно, а дезертирство карається болісною смертю.

— Здається, досить ясно. Є ще запитання? — поцікавився голова.

— Немає. Я тільки хотів би зачитати прецедент,— О'Брайєн поклав на стіл перед собою стос товстих томів і став читати з того, що був нагорі. — Слухайте: рядовий Льовеніг проти військово-повітряних сил Сполучених Штатів, Техас, 1944. Тут зазначено, що рядовий Льовеніг був відсутній без дозволу протягом чотирнадцяти місяців, після чого його знайшли у схованці на горищі над їдальнею, звідки він ночами спускався поїсти і попити, а також справити нужду. Оскільки він не залишав межі бази, його не можна було судити за самовільну відсутність чи дезертирство: він підлягав тільки дисциплінарному стягненню і то найлегшому.

Члени суду посідали на свої місця й уважно стежили за військовим юристом, який швидко гортав свої томи. Врешті він підвів голову з усмішкою на вустах — знайшов аргумент на користь суду.

— Цілком правильно, капітане, за винятком того факту, що звинувачуваний таки був відсутній на своєму місці служби, Транзитному Центрі Ветеранів, і можна говорити лише про його присутність на планеті Геліор.

— Все це абсолютно правильно, сер,— мовив О'Брайєн, хапаючи інший том і вимахуючи ним над головою. — Але на процесі Драгстед проти Корпусу квартир'єрів військово-морського флоту було узгоджено, що для зручності відправлення закону планета Геліор визначається, як місто Геліор, а місто Геліор, як планета Геліор.

— Все це без сумніву правильно,— мовив голова,— але недоречно. Усі ваші посилання не мають жодного відношення до даної справи, і я проситиму вас, капітане, припинити їх, бо у мене призначена гра в гольф...

— Ви зможете піти за десять хвилин, сер, якщо приймете два попередні прецеденти. Тоді я приводжу останній доказ — документ, підписаний адміралом флоту Мармосетом...

— Та це ж я! — вигукнув голова.

— ...який, коли почалися бойові дії проти чінгерів, проголосив військовий стан у місті Геліор і наказав вважати його військовим табором. Тому я стверджую, що звинувачуваний не винуватий у дезертирстві, оскільки він не полишав цю планету, а отже не залишав цього міста, а значить не залишав місця своєї служби.

Запала важка тиша, яку врешті урвав стурбований голос головуючого, коли той звернувся до військового юриста.

— Це правда, те, що сказав цей поганець, Пабло? Ми не можемо розстріляти хлопця?

Юрист укрився потом, мов у лихоманці гортаючи свої кодекси, потім врешті відштовхнув їх від себе й мовив з гіркотою в голосі:

— Це правда, і у нас немає виходу. Цей арабо-єврейський ірландець притис нас до стіни. Звинувачуваний не винний за відсутністю складу злочину.

— Страти не буде...? — високим, на зриві голосом спитав один із членів суду, а інший, старший, зронив голову собі на руки і став схлипувати.

— Ну, так легко він не викрутиться,— мовив голова, злостиво поглядаючи на Білла. — Якщо обвинувачений був тут протягом останнього року, значить він перебував на службі. І протягом цього року він певно спав. А це означає, що він спав на посту. Тому я присуджую його до одного року каторжних робіт у військовій в'язниці і розжалую до запобіжникового сьомого класу. Зірвіть з нього нашивки і виведіть звідси, мені час іти грати в гольф.

Розділ II

Пересильний пункт являв собою збірну будівлю з пластикових листів, прикручених до алюмінієвого каркаса, і стояв посередині великої прямокутної площі.

По периметру, уздовж шести огорож із колючого дроту під напругою, походжали поліцейські з атомними рушницями й примкнутими багнетами. Численні ворота відкривалися дистанційно, і Білла протяг крізь них кандальних робот, який приставив його сюди.

Це був примітивний механізм, важкий, приземкуватий куб, що сягав йому колін і пересувався на брязкітливих гусеницях. На його верхній грані стирчала металева балка з важкими наручниками, прикріпленими до її кінця. Білл ішов з того кінця, де наручники. Втекти було неможливо, оскільки при будь-якій спробі одірвати наручники робот-садист підірвав би крихітну атомну бомбу, сховану в його череві,! знищив би себе, в'язня, який хотів утікати, і всіх, хто перебував поблизу. Опинившись за огорожею, робот зупинився і не став заперечувати, коли сержант з охорони відімкнув наручники. Як тільки в'язня було звільнено, машина покотила до свого гаража і зникла.

— Ну от, розумнику, тепер за тебе відповідаю я, а це означає для тебе неприємності,— привітав Білла сержант.

У нього була голена голова, широке, покраяне шрамами підборіддя, маленькі, близько посаджені очиці, в яких світилася дурість.

Білл примружив очі так, що вони перетворилися на вузенькі шпарини, і повільно підняв свою гарну ліву-праву руку, напруживши біцепс. М'язи Тембо напнулися й роздерли з тріском матерію тюремної куртки. Потім Білл указав на стрічку Пурпурового Дротика, яку пришпилив собі на груди.

— Знаєш, як я її отримав? — спитав він похмурим і безбарвним голосом. — Мені дали її за те, що я убив голіруч тринадцять чінгерів в

доті, який мене послали захопити. А сюди потрапив, бо, повбивавши чінгерів, я повернувся й убив сержанта, який послав мене. То що ти тепер думаєш про неприємності, сержанте?

— Ти не завдаватимеш прикростей мені, а я — тобі,— пропищав сержант, відступаючи. — Твоя камера номер тринадцять, прямо нагору по сходах... — він раптом зупинився і став гризти собі всі нігті однієї руки водночас, похрумкуючи ними.

Біля зміряв його важким поглядом, повернувся й неквапом рушив до будівлі.

Двері в тринадцяту було відчинено, й Білл заглянув у сутінки вузької камери: тьмяне світло сіялося крізь матові пластикові стіни. Довгоповерхове ліжко займало майже весь простір, залишаючи вільним лише вузесенький прохід з одного боку. До далекої стіни були пригвинчені дві полиці і напис:

"УМИВАЙСЯ, А НЕ ЛАЙСЯ — БРУДНІ БАЛАЧКИ НА РУКУ ВОРОГОВІ!",— це були всі меблі. Маленький чоловік із ластуватим обличчям і крихітними очима лежав на нижньому ліжку, пильно дивлячись на Білла. Білл відвернувся і насупився.

— Заходь, серже,— мовив коротун, залізаючи по бильцях нагору. — Я зайняв нижню для тебе, так, так. Мене звуть Чорниш, я отримав десять місяців за те, що послав молодшого лейтенанта...

Він завершив речення на запитальній ноті, яку Білл пропустив повз вуха. Підошви в нього горіли. Білл скинув пурпурові черевики і випростався на ліжку. Чорнишова голова вигулькнула над краєм верхньої койки, нагадуючи гризуна, що визирає з нори.

— До обіду ще далеко, ти не будеш заперечувати проти доббінбургера? Поряд із головою з'явилася рука й кинула Біллеві

яскравий пакет. Недовірливо розглянувши його, Білл розпечатав пластиковий мішечок. Повітря, що ввійшло всередину, з'єдналося з горючою підкладкою — бургер задимів і за три секунди був гарячий. Узявши булочку, Білл видавив кетчуп з іншого боку контейнера і підозріливе відкусив. Це було справжнє соковите кінське м'ясо.

— Ця стара кобилиця смакує зовсім непогано,— сказав Білл із набитим ротом. — Як тобі вдалося роздобути це в тюрмі? Чорниш усміхнувся і радісно підморгнув.

— Зв'язки. Мені приносять, варто лише попросити. Як, ти кажеш, тебе звати..?

— Білл. — Утамувавши голод, він подобрішав. — Рік і один день за сон на посту. Мене мали розстріляти за дезертирство, але я найняв чудового захисника. Бургер, теж чудовий, погано тільки, що немає чим його запити.

Чорниш видобув пляшечку з етикеткою "Мікстура від кашлю" й подав її Біллеві.

— Спеціально приготовлена одним друзякою із медиків. Наполовину пшеничний спирт, наполовину ефір.

— У-ухі — мовив Білл, утираючи сльози, після того, як відпив півпляшечки. Він майже примирився із світом. — Гарно мати такого приятеля, як ти, Чорнишу.

— Можеш сказати це ще раз,— зрадів Чорниш. — Ніколи не завадить мати приятеля чи то в рейнджерах, чи в піхоті, або на флоті, будь-де. Спитай Чорниша, він знає. У тебе є м'язи, Білле?

Білл ліниво напружив м'язи Тембо.

— Оце мені подобається,— у захваті мовив Чорниш. — З твоїми м'язами і моїм розумом ми будемо чудово жити...

— У мене теж є розум!

— Розслабся! Дай йому відпустку, а я думатиму за двох. Я служив у багатьох арміях — їх більше, ніж днів, які ти прослужив у рейнджерах. Своє перше Пурпурове Серце я заслужив під командуванням Ганнібала, ось шрам,— він показав на біле півколо на зап'ястку. — Та я вгадав, що він програє війну, і переметнувся до хлопців Ромула і Рема, поки ще був час. З того часу я багато чого навчився і завжди падав на ноги. Я бачив, звідки вітер дме, і з'їв трохи прального мила, тож у мене випала пряма кишка у ранок Ватерлоо, і мушу тобі сказати — я нічого не втратив. Я передбачив, що те ж саме може статися на Соммі — чи Іпрі? — зараз я вже призабув давні назви, тож пожував сигарету і сунув собі під пахву: нагнавши температуру, я пропустив і цю виставу. Я завжди казав, що ситуацію треба вміти оцінити.

— Я ніколи не чув про ці битви. Війна проти чінгерів?

— Ні, раніше, набагато раніше. Це давні, прадавні війни.

— Тоді ти, певно, дуже старий, Чорнишу? А ти не виглядаєш таким старим.

— Я дуже старий, але я не кажу про це людям, бо вони тільки глузують з мене. Та я пам'ятаю, як будували піраміди, пам'ятаю ту паршиву юшку, якою годували в ассірійській армії, і те, як ми перемогли ватагу Вуга, коли вони хотіли захопити нашу печеру — ми скидали на них брили.

— Для мене це суцільна маячня,— розслаблено промовив Білл, висмоктуючи вміст пляшечки.

— Атож, усі так кажуть, тому я більше й не розповідаю про давні часи. Мені не вірять, коли я показую свій талісман. — Він видобув маленький білий трикутник із зазубреним краєм. — Зуб птеродактиля. Я його сам вибив каменем із пращі, яку щойно винайшов...

— Схоже на уламок пластику.

— Ти мене розумієш? Тому я більше не розповідаю про давні часи. Просто поновлюю контракт і пливу за течією... Білл рвучко сів, роззявивши рота.

— Поновлюєш контракт, та це ж самогубство...

— Немає нічого безпечнішого. Найбезпечніше місце під час війни — в армії. Психопатів на передньому краї підстрілюють, а цивільних убивають у власних домівках. А ті, хто посередині,— немов у сейфі. Потрібно 30, 50, а може й 70 чоловік в тилу, щоб забезпечити кожного бійця на фронті. Варто тобі стати писарем і ти в безпеці. Хто-небудь коли-небудь чув, щоб підстрелили писаря? Я великий писар. Але це під час війни. В мирний час, коли володарі роблять помилку і на якусь мить настає мир, краще служити в бойових частинах. Краща їжа, довгі відпустки, неробство. Багато подорожуєш.

— А що робити, коли починається війна?

— Я знаю сімсот тридцять п'ять різних способів, як потрапити в госпіталь.

— Навчиш і мене кількох?

— Для друга — що завгодно, Білле. Сьогодні я тобі дещо покажу, після того, як принесуть вечерю. А охоронник, що роздає їжу, затявся і не хоче виконати одне моє проханнячко, хлопче. Треба, щоб він зламав собі руку.

— Котру руку? — Білл хруснув кісточками пальців.

— Справа смаку.

Військова в'язниця "Пластиковий дім" була пересильним пунктом, де в'язні зупинялися дорогою звідкись кудись. Легким, привільним життям насолоджувалися як охорона, так і в'язні — ніщо не порушувало рівну течію днів. Був, правда, один новий охоронник, справжній новачок-служака з Національної територіальної гвардії, але під час роздачі їжі з ним трапився нещасливий випадок, і він зламав собі руку. Навіть охоронники раділи, що спекалися його. Раз на тиждень Чорниша під озброєною охороною відводили до канцелярії бази, де він підробляв документи для полковника, що проявляв неабияку діловитість на чорному ринку і хотів стати мільйонером ще до виходу на пенсію. Працюючи З особовими справами, Чорниш стежив, щоб охоронники в'язниці отримували незаслужені підвищення, грошові премії за понаднормову роботу і медалі за нездійснені подвиги.

Як наслідок, Білл з Чорнишем дуже гарно їли, пили і гладшали. Життя в них було таке спокійне, яке тільки можна уявити, поки одного ранку, повернувшись після роботи в канцелярії. Чорниш розбудив Білла.

— Гарні новини,— мовив він,— нас відправляють.

— Що в цьому гарного? — спитав Білл, якого ця звістка стурбувала, але він ще не зовсім оговтався від учорашньої пиятики. — Мені тут подобається.

— Для нас тут скоро стане гаряче. Полковник давно вже зиркає на мене і, гадаю, збирається заслати нас в інший кінець галактики, де точаться запеклі бої. Але він нічого не робитиме до наступного тижня, коли я закінчу для нього звіти, тож я таємно підготував наказ відіслати нас цього тижня, на цементні копалини Табес Дорсаліс.

— Світова Курява! — хрипко вигукнув Білл, схопив Чорниша за горло і трусонув. — Всесвітня цементна шахта — люди мруть там від силікозу протягом кількох годин. Пекельна яма всесвіту...

Чорниш вивернувся і відповз у протилежний кінець камери.

— Заспокойся! — сказав він задихано. — Ти що, з глузду з'їхав? Закрий свій капсуль і тримай порох сухим! Невже ти думаєш, що я послав би нас у таке місце? Так, його показують по телебаченню, але в мене є вірогідна інформація. Якщо ти працюєш на цементних копалинах, згода, це не дуже корисно. Проте там є величезний відділ забезпечення, де прірва роботи для писаря, і вони використовують довірених людей на автобазі, оскільки солдатів не вистачає. Працюючи над особовими справами, я змінив твою військову спеціальність із запобіжникового, що є роботою для самогубців, на водія, і ось твоє посвідчення з правом керувати всіма транспортними засобами від моноцикла до 89-тонного атомного танка. Отже ми отримуємо гарну роботу, й окрім того, повітря на базі кондиціоноване.

— Тут було так гарно жити,— мовив Білл, сердито розглядаючи пластикову картку, що засвідчувала його здатність управляти різноманітними транспортними засобами, більшість яких він у вічі не бачив.

— Люди приходять, люди відходять, але всі вони однакові,— виголосив Чорниш, збираючи свої речі туалету.

Після того, як колону в'язнів закували в залізо, а потім з'єднали ланцюгами за ошийники і кайдани, Білл із Чорнишем стали усвідомлювати, що тут щось негаразд. До космічного корабля їх підганяв взвод польової військової поліції.

— Швидше, швидше! — гукали вони. — У вас буде досить часу для відпочинку, коли дістанетесь до Табес Дорсальгії.

— Куди нас везуть? — Біллеві перехопило подих.

— Ти ж не глухий, заткни рота, поганцю.

— Ти казав Табес Дорсаліс,— рикнув Білл до Чорниша, який ішов попереду на ланцюгу. — Табес Дорсальгія — це база на Веніолі, де точиться війна. Нас кидають у бійню.

— Маленька помилка у правописі,— зітхнув Чорниш. — Ніхто від цього не застрахований.

Він ухилився від Біллового носака, а потім терпляче чекав, поки поліцейські забивали Білла до непритомного стану і тягли на борт корабля.

Розділ III

Веніола... Оповита туманом планета, сповнена невимовних жахів, що оберталася довкола бридкої зеленої зірки Гернії, схожа на волоцюгу, який щойно виліз з якогось кишла. Які таємниці ховала ця одвічна імла? Які безіменні почвари звивалися й ревли в похмурих карстових озерах і бездонних чорних лагунах? Живучи серед страхіть цієї планети, люди божеволіли, бо не наважувалися глянути в лице безликому. Веніола — болотяний світ, лігво гидких і потворних веніанців.

Було спечно, вогко, кругом сморід. Дерево нещодавно збудованих казарм уже пом'якшало і погнило. Варто було зняти черевики, і перш ніж вони падали на підлогу, в них проростав грибок. Ланцюги з них познімали одразу після того, як привели в табір, оскільки в'язні трудової колонії не мали куди тікати, тож Білл нишпорив по табору в пошуках Чорниша, пальці правої руки Тембо стискалися, мов голодні щелепи. Потім він пригадав, що Чорниш перемовився з одним охоронцем, коли їх виводили з корабля, щось тицьнув йому і згодом його відімкнули від шеренги й повели геть. Тепер він, мабуть, уже працював у канцелярії, а

взавтра напевне отабориться у госпіталі. Білл зітхнув і примусив себе забути про всі ці незлагоди, бо вони були лише ще одним ворожим фактором, з яким йому було несила боротися, і впав на найближчу койку. Миттю з тріщини в підлозі випорснула лоза і, чотири рази оплівши койку, надійно припнула його до неї, а потім застромила йому в ногу вусики і стала висмоктувати кров.

— Хр-р-р... — прохрипів Вілл, борсаючись під захльостом зеленої петлі, що все тугіше стискала його горло.

— Ніколи не лягай без ножа в руці,— мовив худий жовтолиций сержант, підходячи й розрубуючи лозу своїм ножем там, де вона вилізала з-під дощок підлоги.

— Спасибі, сержанте,— подякував Білл, зриваючи з себе пагони і викидаючи їх у вікно.

Сержант раптом задрижав, мов торкнута струна^і повалився біля Біллової койки.

— Кишеня... сорочки... т-т-таблеки... — затинаючись, процідив він, клацаючи зубами.

Білл дістав таблетки у пластиковій коробочці із сержантової кишені й засунув кілька йому в рот. Той перестав труситися й підвівся, тримаючись за стіну, ще більше змарнілий, пожовклий, у струменях поту.

— Жовтуха з болотяною лихоманкою і швидкоплинним філіарізом — ніколи не вгадаєш, коли станеться напад, тому вони не можуть знову послати мене в діючу армію: я не втримаю гвинтівку. Мене, старшину Феркеля, кращого вогнеметника між горлорізами Кір'ясова, примушують працювати за няньку у виправно-трудовому таборі. Невже ти гадаєш,

що я шкодую? Зовсім ні, я просто щасливий і був би ще щасливіший, якби мене одразу викинули з цієї вигрібної ями.

— Як ти гадаєш, тобі не погіршає від алкоголю? — спитав Білл, подаючи пляшечку із мікстурою від кашлю. — Схоже, тут непереливки?

— Не тільки не погіршає, але й... — пролунало глибоке булькання, і коли сержант заговорив знову, його голос став хрипкіший, але й зміцнілий. — Непереливки — не те слово. Війна з чінгерами і так затягнулася, а на цій планеті їх підтримують веніанці — аборигени. Ці веніанці нагадують тритонів, а інтелекту в них мабуть тільки й вистачає, щоб тримати гвинтівку і натискати на гачок, проте це їхня планета, і вони в цих болотах, немов риба у воді. Веніанці ховаються у багнюці, плавають під водою, стрибають з дерев, і вся планета роєм роїться ними. У них немає служби постачання, ні армійських підрозділів, ніякої організації, вони просто б'ються. Якщо один гине, інші з'їдають його. Якщо когось поранять у ногу, решта з'їдає ногу, а той відрощує собі нову. Якщо в когось скінчилися боєприпаси чи отруйні стріли, або ще що-небудь, він просто пропливає сотню миль до бази, бере все потрібне і повертається назад у бій. Ми воюємо тут уже третій рік і зараз контролюємо сто квадратних миль території.

— Сто, це здається багато.

— Тільки такому йолопові, як ти. Це десять на десять миль, і мабуть на пару квадратних миль більше, ніж ми захопили під час першої посадки.

Почулося човгання втомлених ніг, й охлялі, просякнуті багном чоловіки стали заходити в казарми. Сержант Феркель звівся на ноги і видув довгий свист із свого свистка.

— Гаразд, а тепер слухайте, новачки. Вас усіх приписано до загону Б, який зараз збирається на подвір'ї й вирушає в болота, щоб скінчити

роботу, розпочату сьогодні вранці цими дохляками із загону А. Ви відробите там повну денну зміну. Я не закликаю вас до лояльності, вашої честі чи почуття обов'язку... — Феркель вихопив атомний пістолет і пробив у стелі дірку, з якої одразу закрапав дощ. — Я хочу лише спитати, чи лишилась у вас воля до життя, бо якщо хто-небудь ухилятиметься, клеїтиме дурня чи не виконуватиме свою частку роботи — такого я власноруч пристрелю. А тепер, рушаймо.

Ошкірені зуби і тремтливі руки надавали йому досить хворий, досить зловісний і досить божевільний вигляд, щоб виконати погрозу. Білл з рештою загону Б вихопився під дощ і став у шеренгу.

— Беріть сокири, беріть кайла, будете добувати уран,— звеліли капрал і озброєні охоронці, коли вони забрьохали по багну до воріт.

Робочий загін, несучи знаряддя праці, чалапав дорогою, його оточувала озброєна варта. Завданням охорони було не завадити в'язням тікати, а створити сякий-такий захист від ворога. Вони повільно тяглися по дорозі, що петляла болотом. Угорі пролунав раптовий свист і над ними промайнули важкі транспортні літаки.

— Сьогодні нам пощастило,— мовив один із літніх в'язнів. — Вони знову посилають важку піхоту. Я й не знав, що вона ще залишилася.

— Гадаєш, вони захоплять нову територію? — спитав Білл.

— Ні, єдине, що вони добудуть — смерть. Але, поки їх вирізатимуть, нам будуть менше докучати, і, можливо, ми втратимо не дуже багато людей.

Без наказу вони зупинилися подивитись, як попереду важка піхота зливою падала в болото — і зникала в ньому так само безслідно, як дощові краплі. Щомиті лунали вибухи крихітних атомних бомб, що, може, й знищили кількох веніанців, але мільярди їх утекли й зачаїлися.

Десь далеко стрекотіли автомати й бухкали гранати. Аж ось вони помітили людину, яка до них наближалася стрибками. Це був важкий піхотинець у броньованому скафандрі, обвішаний бомбами і гранатами — звичайним похідним озброєнням. Чи правильніше сказати, стрибковим озброєнням, оскільки пройти брукованою вулицею, тягнучи на собі все те залізяччя, йому було б важкенько; тож він рухався стрибками за допомогою двох реактивних двигунів: по одному на кожному стегні. В міру того, як він наближався, його стрибки ставали дедалі нижчими.

Він опустився метрів за п'ятдесят від них і занурився по пояс у болото; попавши у воду, його ракети зашкварчали. Потім він стрибнув ще раз, зовсім недалеко, ракети сичали й захлиналися.

Піхотинець відкинув забрало шолома й загукав:

— Гей, хлопці, брудні чінгери захопили мою цистерну з пальним. Ракети ось-ось відмовлять, я більше не зможу стрибати. Подайте руку товаришеві... — і він шубовснув у воду.

— Вилазь із цього блазенського вбрання, і ми тебе витягнемо,— гукнув капрал.

— Ви що, ідіоти! — закричав солдат. — На це потрібно не менше години. Він увімкнув ракети, але ті лише пирхнули, піднявши його менше як на півметра у воді, й опустили назад.

— Паливо вичерпалося! Допоможіть же мені, байстрюки! Що за гидотний тиждень... — прокричав він, занурюючись. Голова його сховалася під водою, на поверхню вискочило кілька бульбашок і все скінчилося.

— Інших тижнів і не буває,— виголосив капрал. — Колона, марш! — наказав він, і вони почовгали вперед. — їхні скафандри важать півтори тонни, пішов на дно каменем.

Якщо це був спокійний день, то що ж творитиметься в неспокійний? Позаяк уся планета Веніола являла собою суцільне болото, то наступати без доріг військо не могло аж ніяк. Окремі солдати ще спромогалися долати трясовину, але для техніки чи тилових служб, або навіть для важко озброєних солдатів потрібна була дорога. Ось тому трудовий корпус і будував її з повалених дерев. Будував на передовій.

Черги з атомних гвинтівок спінювали довкола них воду, а отруйні стріли сипалися, немов опале листя. Вогонь з обох боків не вщухав, а в'язні знай рубали дерева, обтісували і зв'язували докупи, щоб іще на кілька сантиметрів продовжити дорогу. Білл тесав і рубав, намагаючись не звертати увагу на зойки і тіла, що падали навколо. Зрештою стало темнішати. Загін, дуже поріділий, повертався у сутінках.

— Сьогодні по обіді ми просунулися метрів на десять,— звернувся Білл до літнього в'язня, який ішов поруч.

— То пусте. Веніанці підпливуть уночі й розтягнуть колоди. Білл одразу став міркувати, як вибратися звідси.

— У тебе ще залишився напій радості? — спитав сержант Феркель, коли Білл повалився на койку і став зішкрібати ножем багно з черевиків. Перш ніж відповісти, Білл рубонув ножем по рослині, що вигулькнула поміж дошками підлоги.

— Чи не виділите якусь хвилину, сержанте, щоб дати мені пораду3

— Якщо моє горло змастити — я просто невичерпне джерело порад. Білл дістав із кишені пляшечку.

— Як звідси можна вибратись? — спитав він.

— Виберешся, коли тебе вб'ють,— сказав йому сержант і підніс пляшечку до губів.

Білл вихопив її в нього з руки.

— Це я і без тебе знаю, — гаркнув він.

— А це і все, що ти повинен знати без мене,— гаркнув сержант у відповідь. Вони торкалися носами і гарчали один на одного з глибини горлянок. Довівши, що не поступляться один одному, і показавши, які вони відважні, хлопці, обидва розслабилися, сержант Феркель відхилився назад, а Білл із зітханням передав йому пляшечку.

— Може, влаштуватися в канцелярії? — спитав Білл.

— У нас немає канцелярії. У нас немає особових справ. Усі, хто потрапляє сюди, гинуть рано чи пізно, тож нікого не цікавить, коли саме.

— А якщо поранять?

— Посилають в госпіталь, виліковують, посилають назад.

— Залишається тільки заколот! — вигукнув Білл.

— Останні чотири рази жоден не вдався. Вони просто припинили постачання і не давали нам їжі: врешті ми погодилися битися знову. Тут інша хімія, вся їжа на цій планеті — чиста отрута: порушує наш обмін речовин. Кілька хлопців переконливо довели це ціною власного життя. Щоб удався заколот, треба спершу захопити достатню кількість кораблів, аби можна було вшитися з цієї планети. Якщо в тебе є якісь корисні думки з цього приводу, я зведу тебе з Постійним заколотницьким комітетом.

— Невже немає способу вибратися звідси?

— Я ж казав тобі шпочатку,— відповів Феркель і беркицьнувся п'яний.

— Я сам пошукаю,— сказав Білл, витяг сержантів пістолет з кобури і вислизнув крізь задні двері.

Потужні броньовані прожектори освітлювали позиції переднього краю, тож він рушив у протилежний бік, до далеких білих спалахів ракет, які приземлялися. Казарми і склади були розкидані по болоту, але Білл обійшов їх подалі, бо там була охорона, а у вартових пальці так і свербіли, щоб постріляти. Вони стріляли в усе, що бачили, в усе, що чули, а навіть, якщо нічого не бачили і не чули, то все одно час від часу пострілювали. Щоб підняти свій бойовий дух. Попереду яскраво світилися вогні, і Білл порачкував, щоб добутися до кущів — звідти можна буде озирнути високу, залиту світлом прожекторів, огорожу з колючого дроту, яка губилася в далечині по обидва боки.

Черга з атомної гвинтівки вибила дірку в багні, десь за метр від нього, промінь прожектора повернувся, і Білл опинився в яскравому крузі.

— Привіт від твого командира,— загримів голос із гучномовців на огорожі. — Це попередження, записане на плівку. Ти робиш спробу вийти з бойової зони в штабну зону. Це заборонено. Твоя присутність була викрита автоматичними приладами, і ці прилади націлили на тебе кілька кулеметів. Якщо ти не повернешся за шістдесят секунд, вони відкриють вогонь. Будь патріотом, чоловічеі Виконуй свій обов'язок. Смерть чінгерамі П'ятдесят п'ять секунд. Ти хочеш, щоб твоя мати дізналася, що її син боягуз? П'ятдесят секунд. Твій імператор вклав силу грошей у твоє навчання — отак ти віддячуєш йому? Сорок п'ять секунд...

Білл вилаявся й вистрілив у найближчий гучномовець, але голос і далі лився з інших, по всій довжині огорожі. Він обернувся і рушив назад тим самим шляхом, яким прийшов.

Коли він наблизився до казарм, пройшовши уздовж переднього краю, щоб уникнути стрілянини знервованих вартових у будинках, у таборі погасли всі вогні. Тієї ж миті довкола залунали постріли і вибухи бомб.

Розділ IV

Щось заворушилося десь поряд у багні. Біллів вказівний палець імпульсивне натис на гачок. При короткому атомному спалаху Білл побачив димучі рештки мертвого веніанця, а також силу-силенну живих веніанців, що вилізали, чалапаючи, з болота. Білл відскочив убік: вогонь у відповідь його не зачепив, і він побіг назад. Він думав тільки про те, як би врятувати власну шкіру. І йому це пощастило зробити: він встиг утекти з поля обстрілу нападників. Тієї миті він не усвідомлював, що біжить до непролазного болота. Його маленьке тремтяче "я" кричало: "Вижити!" — і він тікав чимдуж.

Бігти стало важче, коли під ногами зачвакало багно, а ще важче, коли багно поступилося місцем воді. Безконечно довго він брьохав по коліна у воді, а тоді знову став місити грязюку. Перший страх минувся, стрілянина долинала здаля глухим рокотанням, і його пойняла страшенна втома. Білл опустився на багнистий берег, і тут же в його сідниці уп'ялися гострі зуби. Хрипко закричавши, він побіг і наштовхнувся на дерево. Біг він не настільки швидко, щоб забитися, а відчуття шорсткої кори під пальцями оживило його найглибші інстинкти самозбереження: він поліз на дерево. Високо над землею було дві гілки, що відгалужувалися від стовбура: він умостився в розгалуженні, спиною до стовбура, тримаючи напоготові націлений перед себе пістолет. Тут йому нічого не загрожувало, нічні звуки дедалі глухішали й даленіли, пітьма була суцільна, і за кілька хвилин Білл став куняти. Кілька разів він підводив голову, кліпав очима і врешті поринув у сон.

Білл розплющив злиплі повіки з першими сірими проблисками світанку і розглянувся навкруги. Поруч на гілці примостилася невеличка ящірка і стежила за ним яскравими, наче самоцвіти, очима.

— Ой, бідолахо, тебе зовсім замучили,— сказав чінгер. Біллів постріл залишив димучий рубець на гілці — чінгер вкринув з-під неї і обтрусив попіл з своїх лапок.

— Не треба гарячитися, Білле,— сказав він. — Я ж бо міг убити тебе вночі, якби тільки захотів.

— Я тебе знаю,— хрипко сказав Білл. — Ти — Трудяга Бігер, правда?

— Здається, наче ми знову в нашій рідній казармі, хіба не так? — По гілці бігла стоніжка, і чінгер Трудяга Бігер схопив її своїми трьома руками, а четвертою став відривати ніжки й класти їх собі в рот. — Я упізнав тебе, Білле, і хотів поговорити з тобою. Відтоді, як я обізвав тебе донощиком, мене мучить сумління, я був неправий. Ти лише виконував свій обов'язок, виказавши мене. Може, ти розповіси, як тобі вдалося розпізнати мене..? — спитав він і підморгнув.

— Іди ти під три чорти, пролазо! — простогнав Білл і застромив руку в кишеню за пляшечкою мікстури від кашлю. Трудяга Бігер зітхнув.

— Ні, я не збираюся випитувати у тебе військових таємниць, але сподіваюсь, ти відповіси на кілька моїх запитань. — Він відкинув тулуб стоноги і, покопирсавшись у сумці під своїм черевом, видобув Дощечку і крихітну ручку. — Ти повинен збагнути, що я не сам обрав своєю професією шпигунство, мене залучили на службу завдяки тому, що я — ексополог — може, ти чув про таку науку..?

— Одного разу ексополог читав нам лекцію, теревенив про інопланетних почвар і чудовиськ.

— Так. Грубо кажучи, вона вивчає саме їх. Це наука, що досліджує чужі форми життя, і, звичайно ж, для нас ви, гомо сапієнс, чужа форма... — Він швидко сховався за гілкою, бо Білл підняв пістолет.

— Як ти смієш таке казати, поганцю!

— Вибач, просто така в мене манера розмовляти. Коротше кажучи, оскільки я спеціалізувався на вивченні вашого виду, мене заслали шпигуном, примусово, але це та жертва, на яку доводиться йти під час війни. Проте, побачивши тебе тут, я пригадав, що є безліч питань, на які я не можу знайти відповідь, і чимало невирішених проблем, тож я був би дуже вдячний, якби ти допоміг мені, звісно тільки в інтересах науки.

— Наприклад? — підозріливе спитав Білл, спорожнюючи пляшечку й кидаючи її в кущі.

— Ну... для початку нескладне запитання: які почуття викликають у тебе чінгери?

— Смерть усім чінгерам!

Маленька авторучка ковзнула по дощечці.

— Але ж тебе привчили так говорити. Які в тебе були почуття до призову на військову службу?

— Я й не думав про ніяких чінгерів,— краєчком ока Білл бачив, що листя над ними підозріло ворушиться.

— Чудово! Тоді, можеш ти пояснити мені, хто саме ненавидить чінгерів і веде війну, аби нас знищити?

— Гадаю, ніхто насправді не ненавидить чінгерів. Просто довкола нсмаь;

більше нікого, з ким можна воювати, тож ми воюємо з вами.

Листя розсунулося, і між ним з'явилася велика пласка голова, позираючи вузенькими, наче шпаринки, очима.

— Я так і знав! І тут ми підходимо до дуже важливого питання. Чому ви, гомо сапієнс, любите воювати?

Біллова рука міцніше стисла зброю: за спиною Трудяги Бігера безгучно опустилася страхітлива голова, приторочена до зміїного тулуба у фут завтовшки і нескінченної довжини.

— Воювати? Не знаю,— мовив Білл, загіпнотизований безгучним наближенням велетенської змії. — Гадаю, тому, що нам це подобається, я не можу знайти іншої причини.

— Вам це подобається? — запищав чінгер, підстрибуючи від збудження. — Жодна цивілізована раса не може любити війну, смерть, убивства, насильство, тортури, біль, якщо називати лише кілька із супровідних факторів. Ваша раса не може бути цивілізованою!

Змія метнулася блискавкою, і чінгер Трудяга Бігер, ледь чутно зойкнувши, зник у вкритому шпичаками горлі.

— Так... гадаю, ми просто не цивілізовані,— сказал Білл, тримаючи пістолет напоготові, але змія, не зупиняючись, повзла вниз. і

Метрів п'ятдесят її тулуба проплазувало мимо, перш ніж майнув хвіст і вона зникла із зору.

— Брудний шпигун отримав по заслузі,— радісно вигукнув Білл і звівся на ноги.

Спустившись на землю, він почав усвідомлювати, в якому кепському місці опинився. Мочарі поглинули усі його сліди з попередньої ночі, а він не мав анінайменшого уявлення про те, де точиться бій. Сонце, хоч і

світило, було надійно сховане за шарами туману і хмар — у нього мурашки побігли по шкірі, коли він збагнув, наскільки в нього мало шансів знайти зворотний шлях. Квадратний плацдарм із сторонами в десять миль був лише дрібною крапкою на тілі цієї планети. А якщо не знайдеться дорога назад, то, вважай, він уже мертвий. А якщо залишитися тут, то напевне помре. Тож, обравши найвірогідніший, з його точки зору, напрямок, він вирушив у путь.

— Я дурень,— сказав Білл, і це було правда.

Після кількох годин чалапання по болоту він лиш ослабив м'язи, тіло його вкрилося укусами комах і позбулося кварти чи двох крові, виссаної п'явками, заряд його пістолета зменшився, бо йому довелося підстрелити з десяток місцевих форм життя, що хотіли ним поснідати. Окрім того, йому хотілося їсти і пити. І він не знав, куди прямує.

Решта дня нічим не відрізнялася від ранку, тому, коли стало сутеніти, він був близький до повного виснаження, а його запас ліків від кашлю скінчився. Білл був дуже голодний, залазячи на дерево в пошуках місця для ночівлі, і зірвав апетитний на вигляд червоний плід.

— Мабуть, отруйний,— він недовірливо оглянув його і понюхав. Запах був чудовий. Білл викинув його геть.

Вранці він відчув себе ще голоднішим.

— Може, засунути ствол пістолета собі в рота і розвалити голову пострілом? — спитав він себе, зважуючи в руці атомний пістолет. — Але для цього ще є гибель часу. Безліч чого може трапитись.

І все-таки він не повірив своїм вухам, почувши голоси, що наближалися до нього крізь джунглі,— людські голоси. Білл причаївся на дереві й націлив свій пістолет.

Голоси ближчали, почулося брязкання і дзвякання. Під деревом протрюхикав озброєний веніанець; Білл не вистрелив, бо в тумані забовваніли інші постаті. З'явилася довга вервечка бранців — людей у залізних нашийниках, у яких Білла й інших засуджених приставили у трудовий табір; вони були з'єднані довгим ланцюгом. Кожен з людей ніс на голові велику коробку. Білл пропустив колону, порахував веніанських конвоїрів, їх було п'ятеро, шостий прикривав колону ззаду, і коли цей останній проходив під деревом, Білл стрибнув на нього, забивши своїми важкими черевиками. Веніанець був озброєний виготовленою чінгерами копією стандартної атомної гвинтівки, й Білл злостиво усміхнувся, відчувши ЇЇ знайому вагу. Заткнувши пістолет за пояс, він став скрадатись за колоною військовополонених, тримаючи гвинтівку напоготові. Йому вдалося прикінчити п'ятого конвоїра, підібравшись до нього ззаду і вдаривши прикладом по шиї. Двоє бранців, що йшли останніми, бачили це, але в них стало розуму мовчати, поки він підкрадався до четвертого. Сум'яття поміж бранцями чи якийсь випадковий звук, насторожив конвоїра, і він обернувся, піднімаючи гвинтівку. Можливості прибрати його безгучно не було, тож Білл вистрелив веніанцеві в голову і побіг до голови колони. Коли рушничний постріл луною прокотився в тумані, запала напружена тиша: Білл порушив її криком:

— На землю — швидко!

Бранці пірнули в багно, а Білл побіг, тримаючи гвинтівку на рівні пояса, поводячи нею в різні боки, немов пожежним шлангом, і поливаючи все безперервним автоматним вогнем. За ярд над землею вирував вогненний смерч, який дугою розходився перед ним. У тумані лунали зойки й крики; зрештою, заряд його гвинтівки вичерпався. Білл відкинув її і витяг пістолет. Двоє вартових лежали непорушно, а третій був поранений і встиг вистрілити, втім погано прицілившись, перш ніж Білл спопелив і його.

— Непогано,— сказав він, зупиняючись і важко дихаючи. — Шість із шести.

З вервечки бранців долинали глухі стогони, і Білл осудливо позирнув на трьох чоловіків, які не розпласталися долі, коли він скомандував.

— Що з тобою? — спитав він, копнувши одного черевиком. — Ніколи не був у бою?

Але той не відповів — перед ним лежав труп.

— Ніколи... — відказав інший, задихаючись від болю. — Приведи санітара, мене поранено, там попереду є санітар. Ох, ох, і чому я не залишився на "Фанні Хілл"! Лікаря...

Білл насупився, побачивши три золоті кружечки лейтенанта, нахилився і обтер бруд з обличчя пораненого.

— Це ти! Начальник пральні! — вигукнув він у гніві, піднімаючи зброю, щоб добити його.

— Ні, ні! — простогнав лейтенант, упізнавши Білла. — Начальника пральні більше немає, його змило в каналізацію! Це я, твій добрий пастир, приніс тобі благословення Агури Мазди, мій сину. Чи читав ти щодня перед сном Авесту..?

— Ба! — вигукнув Білл. Він уже не міг його пристрелити і відійшов до третього пораненого.

— Привіт, Білле,— пролунав слабкий голос. — Старий я, певно став, рефлекси притупилися... Не можу тебе винити за те, що підстрелив мене, треба було впасти в багно, як інші...

— Ти диявольськи правий, треба було,— мовив Білл, вдивляючись у знайоме до ненависті ікласте обличчя. — Ти помираєш, Убивайло, ти заслужив це.

— Знаю,— мовив Убивайло і закашлявся. Його очі заплющилися.

— Станьте колом,— вигукнув Білл. — Медика сюди. Вервечка бранців вигнулася, всі дивилися, як санітар один по одному обстежує поранених.

— Лейтенантові досить накласти пов'язку на руку,— мовив він. — Лише поверхневі опіки. А той кремезень із іклами своє віджив.

— Можеш відтягнути його кінець? — спитав Білл.

— На якись час. Не знаю, як надовго.

— То відтягни. — Білл обвів поглядом коло бранців. — Як-небудь можна познімати це залізяччя? — спитав він.

— Без ключів — неможливо,— відповів кремезний піхотний сержант, — а ящірки про них і не думали. Доведеться носити нашийники, доки повернемося в табір. Як це ти ризикнув власною шиєю, щоб урятувати нас?

— Хто тобі казав, що я хотів рятувати вас? — вишкірився Білл. — Я був голодний і гадав, що ви несете з собою їжу.

— Так воно і є,— сказав сержант із полегкістю. — Тепер я розумію, чому ти наважився.

Білл відкрив консервну бляшанку і занурив у неї обличчя.

Розділ V

Труп мертвого бранця відрізали від ланцюга, і двоє чоловіків, один попереду, а другий позаду пораненого Убивайла, хотіли зробити те саме

з ним. Білл умовляв їх, пояснював, який гуманний вчинок — винести свого товарища, і вони погодилися, після того, як він загрозив підсмажити їм п'яти. Поки закуті чоловіки їли, Білл відрізав дві гнучкі тички і зробив з них і трьох пожертвуваних курток ноші. Він віддав трофейні гвинтівки сержантові і найнадійнішим на вигляд бойовим ветеранам, залишивши одну собі.

— Є якийсь шанс пробитися до своїх? — спитав Білл сержанта, який дбайливо обирав вологу зі своєї рушниці.

— Все може бути. Ми підемо тим самим шляхом, яким прийшли, досить легко іти по слідах, коли всі волочать ноги. Зустрічних веніанців відразу вбивати, аби вони не сповістили інших. Коли почуємо звуки бою, спробуємо знайти спокійне місце, а тоді — на прорив. Шанси, що нам пощастить прорватися,— п'ятдесят на п'ятдесят.

— У всіх нас зараз кращі шанси, ніж годину тому.

— Ще б пак. Але чим довше ми ошиватимемось тут, тим вони гіршатимуть.

— Рушаймо.

Іти по сліду було навіть легше, ніж Білл гадав, і ще до обіду вони почули перші відлуння стрілянини: далеке гримотіння. Єдиного поміченого веніанця тут-таки пристрелили. Білл оголосив привал.

— їжте досхочу, потім викидайте харчі,— мовив він. — Передайте далі. Скоро доведеться бігти,— і пішов провідати, як себе почуває Убивайло.

— Кепсько... — видихнув Убивайло із сполотнілим обличчям. — Це кінець, Білле,.. я знаю... вже не нажахати мені жодного новобранця... не

стояти в черзі за платнею... вже нікого не вдарю по пиці... прощавай, Білле, ти справжній товариш... так піклуватись про мене...

— Радий, що ти так вважаєш, Убивайле. То, може, ти зробиш мені послугу?

Він покопирсався в кишенях помираючого, знайшов записник унтер-офіцера, розкрив його і нашкрябав на чистій сторінці. — Ти не проти підписати це заради давньої дружби, Убивайле?

Масивна нижня щелепа відвалилася, злі червоні очі широко розплющилися.

— От поганець! І треба ж було йому померти саме зараз,— з досадою сказав Білл. Після недовгих роздумів він видавив трохи чорнила на пучку великого пальця Убивайла і приклав його до паперу, щоб лишився відбиток.

— Санітара! — вигукнув він, і лінія чоловіків вигнулася, щоб санітар зміг наблизитись. — Як ти гадаєш, що з ним?

— Врізав дуба,— сказав санітар після професійного огляду.

— За мить до смерті він заповів мені свої ікла, написав це ось тут, бачите? Це справжні штучно вирощені ікла — вони коштують купу грошей. Можна їх пересадити?

— Звісно, якщо їх видалити і заморозити протягом найближчих дванадцяти годин.

— Це не проблема, ми просто понесемо тіло з собою,— він зміряв важким поглядом двох носіїв, помацуючи свій пістолет — ті не стали заперечувати. — Приведіть сюди цього лейтенанта.

— Капелане,— звернувся до нього Білл, простягаючи йому аркуш паперу,— мені потрібен тут підпис офіцера. Незадовго перед смертю цей чоловік продиктував свою останню волю, але в нього забракло сили підписати її, тож він приклав до неї палець. А тепер пишіть, що ви бачили, як він зробив це, ствердіть, згідно закону, а тоді підпишіть.

— Але я не можу зробити це, сину мій. Я не бачив, як цей бідолаха прикладав палець і хр-р-р...

Він захарчав, бо йому засунули в рота дуло атомного пістолета і повертали там: Біллів палець так і поривався натиснути на гачок.

— Стріляй,— сказав піхотний сержант, а троє солдат, які бачили це, зааплодували. Білл повільно витяг дуло.

— Буду щасливий допомогти вам,— сказав капелан, хапаючи перо.

Білл прочитав документ, задоволене гмукнув і сів навпочіпки поряд із медиком.

— Ти з госпіталю? — спитав він.

— Ти вгадав, і якщо я повернуся в госпіталь, то вже не вийду звідти ніколи. Таке вже моє щастя: підбирав поранених саме тоді, коли чінгери пішли в наступ.

— Я чув, що поранених звідси не відсилають. Просто підліковують і знову женуть на фронт.

— Так воно і є. В цій війні мало хто виживе.

— Але ж бувають такі важкопоранені, що їх комісують,— допитувався Білл.

— Дива сучасної медицини,— промимрив санітар, вгризаючись у шматок зневоженої шинки. — Або ти вмираєш, або за два тижні знову в лавах.

— А якщо відірве руку?

— У них повний морозильник рук. Пришиють нову руку, і маєш — знову на фронт.

— А ногу? — спитав занепокоєно Білл.

— Маєш рацію, я забув! У нас не вистачає ніг. Довкола так багато безногих, що для них уже не вистачає ліжок. Коли я пішов на передову, їх саме стали евакуювати з планети в далекий тил.

— У тебе є знеболюючі таблетки? — спитав Білл, змінюючи тему розмови. Санітар видобув білу пляшечку.

— Три такі таблетки, і ти реготатимеш, коли тобі відрізатимуть голову.

— Дай мені три.

— Якщо тобі трапиться хлопець, якому відірвало ногу, швидко перев'яжи її чимтугіше над коліном, щоб спинити кровотечу.

— Спасибі, друже.

— Нема за що.

— Рушаймо,— мовив піхотний сержант. — Що швидше ми будемо рухатись, то більше в нас шансів пробитися.

Випадкові постріли з атомних рушниць обпалювали листя в них над головами, важкі снаряди з глухим чавканням струшували багно в них під ногами. Вони просувалися понад лінією вогню, поки стрілянина вщухла, тоді стали. Білл, єдиний не закутий ланцюгом, поповз на розвідку. Скидалося, що ворожа лінія тут не дуже укріплена, і він знайшов місце, на його погляд, найлегше для прориву. Потім він витяг з кишені міцний мотуз, знятий із однієї з коробок від солдатських раціонів.

Наклавши собі джгут вище правого коліна і міцно затягнувши його за допомогою палички, він проковтнув три таблетки. Тоді, ховаючис.ь за кущами, гукнув:

— Прямо вперед, а біля тих дерев зверніть праворуч. Гайда — бігом! Білл біг попереду, поки перший із бранців побачив позиції своїх. А тоді, з вигуком: "Що тут таке?" — рвонувся в густі чагарі.

— Чінгери! — заволав він і сів, прихилившись спиною до дерева. Ретельно прицілившись, Білл відстрелив собі праву ногу.

— Швидше! — закричав він і почув, як перелякані бранці метнулися крізь чагарі. Відкинувши пістолет, він кілька разів вистрелив із гвинтівки по деревах, після чого зіпнувся на ногу. З атомної рушниці вийшов чудовий костур, за допомогою якого він міг так-сяк дибати, та й дорога була недалека. Двоє солдатів, мабуть, новачки, а то б вони не висовувалися, вискочили з укриття і допомогли йому спуститися в шанець.

— Дякую, друзі,— задихаючись мовив він і повалився на долівку. — Війна — це справжнє пекло.

ЕПІЛОГ

За пагорбом заграла музика. Звуки бадьорого маршу відлунювали від скелястих круч і котилися ген-ген аж до зеленого тінистого гайка. З-

за повороту, гордо ступаючи по пилюці, вийшла невеличка колона, яку очолював величний робот-оркестр. Сонце сяяло на його золотих кінцівках, розбризкуючи промені від мідних інструментів, з яких він енергійно видобував мажорні звуки. Маленький загін різноманітних роботів із брязканням котився за ним, а замикала колону самотня постать сивого сержанта-вербувальника, який ішов твердими кроками, видзвонюючи рядами медалей. Хоча дорога була рівна, сержант зненацька закульгав, спотикнувся і вилаявся з вишуканістю, виробленою роками практики.

— Стій! — скомандував він і, поки його загін гальмував, притулився до кам'яного муру понад шляхом і загорнув праву штанину.

Сержант свиснув, і один із роботів швидко підкотився до нього, подаючи ящик з інструментами. Сержант дістав з нього великий гайковий ключ і підтяг один з болтів на гомілці штучної ноги. Видавивши кілька крапель мастила на шарніри, він опустив штанину. Сержант випростався і помітив, що за муром в полі прокладає борозну робомул, за чепіги якого тримається кремезний селюк.

— Пива! — ревнув сержант: — І "Елегію космонавта". Робот-оркестр заграв приємну мелодію старої пісні, і, коли борозна дотяглася до межі поля, на мурі вже стояли два запітнілі кухолі пива.

— Дуже гарна музика,— зауважив орач.

— Випий пива за компанію,— мовив сержант, струшуючи в кухоль порошок із пакуночка, схованого в руці.

— Не заперечую, сьогодні справжнє п...

— Скажи пекло, синку. Я чув це слово раніше.

— Мама не любить, коли я вживаю непристойні слова. Ну й довгі у вас зуби, містере.

Сержант клацнув іклом.

— Такий великий хлопець, як ти, не повинен боятися непристойних слів. Якби ти служив в армії, то міг би говорити "пекло" чи навіть "говнюк" — коли завгодно.

— Не думаю, що мені захочеться вимовляти такі слова,— його щоки запашіли під глибокою засмагою. — Дякую за пиво, а тепер мені треба орати далі. Мама наказувала, щоб я ніколи не розмовляв із солдатами.

— Твоя мама має слушність — більшість із них брудні, лайливі пияки. Слухай, хочеш, я покажу тобі знімок робомула, який може працювати тисячу годин без змащення?

Сержант відвів назад руку, і робот вклав у неї діаскоп.

— Це, мабуть, здорово! — фермер підніс окуляри до очей, заглянув у них і почервонів ще дужче. — Це не мул, містере, там дівчина і її одяг...

Сержант рвучко потягся і натис ручку на кришці діаскопа. Щось у ньому клацнуло, і фермер завмер, задубілий і знерухомілий. Він не поворухнувся, коли сержант забрав машинку з його паралізованих пальців.

— Візьми це перо,— мовив сержант і пальці парубка зімкнулися на ньому. — Тепер ти підпишеш цей бланк, ось тут, де зазначено — підпис рекрута.

Перо зашкрябало, і раптом десь поблизу пролунав пронизливий зойк.

— Мій Чарлі! Що ви робите з моїм Чарлі! — стара сива жінка голосила, шкандибаючи з-за пагорба.

— Твого сина зараховано на службу для більшої слави імператора,— мовив сержант і махнув рукою роботові-кравцеві.

— Ні, прошуі — благала жінка, хапаючи сержанта за руку і зрошуючи її сльозами. — Я загубила одного сина, хіба цього не досить... — вона змела сльозу і придивилася. — Але ж ти, ти — мій хлопчик! Мій Білл повернувся додому! Навіть з цими іклами, цими шрамами, з однією чорною, а другою білою руками, з штучною ногою я упізнала тебе, сину, серце матері не помиляється!

Сержант насупився на жінку.

— Може, ти й кажеш правду,— мовив він. — Назва Фігерінадон II щось мені нагадує.

Робот-кравець скінчив свою роботу: червоний паперовий мундир сміливо виблискував на осонні, чоботи, в молекулу завтовшки, сяяли.

— Шикуйся! — вигукнув Білл, і рекрут поліз через мур.

— Біллі, Біллі... — причитала жінка,— це ж твій менший брат Чарлі! Ти ж не забереш свого братика в армію, правда?

Білл подумав про свою матір, потім про свого маленького братика Чарлі, потім він подумав про один місяць, на який йому зменшують строк служби за кожного завербованого рекрута, і відповідь не забарилася:

— Заберу,— сказав він.

Заревіла музика, солдати рушили, мати заридала — матері завжди плачуть,— а бравий маленький загін помарширував дорогою через пагорб і зник з очей на заході сонця.